

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ГРЕПІАБНО-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК
I

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає
Українська Видавнича Спілка

LIBERATION PATH

Ukrainian Political,
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by
Ukrainian Publishers Ltd.

A REFEREED

No. 1 (418), January, 1983, Vol. XXXVI

Редагує Колегія

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів
Заступник Відповідального Редактора — М. В. Поврозник
Члени Редакційної Колегії:
проф. д-р Г. Васькович, проф. д-р С. Галамай, Ю. Заблоцький,
проф. д-р М. Кушнір, інж. В. Олеськів, ред. Л. Полтава,
проф. Б. Романенчук, д-р В. Стебельський, проф. П. Цимбалістий.

Редакція і Адміністрація
200, Liverpool Road, London, N1 1LF, Tel.: 607 6266/7

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1983-й РІК

Країна	Річна передплата	Піврічна передплата	Чвертьрічна передплата	Окреме число
Австралія	30 дол.	15 дол.	8 дол.	3 дол.
Австрія	500 шіл.	260 шіл.	150 шіл.	55 шіл.
Аргентина	250.000 пез.	125.000 пез.	70.000 пез.	25.000 пез.
Бельгія	1,200 бфр.	650 бфр.	400 бфр.	150 бфр.
В. Британія	15 ф.	8 ф.	4.50 ф.	1.50 ф.
Канада	40 дол.	22 дол.	12 дол.	4 дол.
США	35 дол.	20 дол.	12 дол.	3.50 дол.
Німеччина	70 н.м.	40 н.м.	25 н.м.	8 н.м.
Франція	150 фр.	80 фр.	50 фр.	20 фр.
Швеція	150 кор.	80 кор.	50 кор.	20 кор.

В інших країнах — рівновартість американських доларів.

Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адресу Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам вигідніше — на адреси наших Заступників як на стор. 3-ій обкладинки.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

Printed in Great Britain by Ukrainian Publishers Ltd., 200 Liverpool Rd., London, N1 1LF

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛАХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 1 (418)

СІЧЕНЬ, 1983

Річник XXXVI

Зміст І-ої книжки

У свято Української Державности,
Соборности і Крутянського Чину

С. Орлюк: «ЧЕТВЕРТИЙ УНІВЕРСАЛ» (на свято 22 січня) вірш	3
Грицько Чупринка: В ЧАС ВОРНИ (вірш)	4

З міжнароднього фронту боротьби

— ЗАЯВА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ РАДИ СВОБОДИ	5
Ген. Джон Сінгляр: НАЦІОНАЛЬНЕ ВИЗВОЛЕННЯ — АЛЬТЕРНАТИВА АТОМОВІЙ ВІЙНИ	8

На актуальні теми

Василь Литвин: ЧИ СУМЕРК ЄВРОПИ?	12
Маркіян Беркут: ЧИ ІХ НА ЗЕМЛІ НЕ БУЛО? (Молодим до надуми...)	18

В 40-річчя УПА

А. Бедрій: ОУН і УПА	25
С. Карпатський: ДОСВІТНІ СИГНАЛЬНІ ВОГНІ (Продовження, 3)	34

З галерії творчости наших поетів

Лариса Мурович (поезії): СОРОК ДРУГИЙ СЛАВНИЙ РІК — 47; УКРАЇНА КЛИЧЕ ЗНОВУ — 48. Андрій Легіт (поезії): ДО ДРУЗІВ — 49; БЕЗХРЕБЕТНИЙ — 49; ПІВНІЧНІ ВОРОНИ... — 50; РАНОК НАД ОЗЕРОМ — 50.

Матеріали й документи з поневоленої України

— ІРИНА РАТУШИНСЬКА Й ОЛЕКСАНДЕР ШАТРАВКА ЗААРЕШТОВАНІ — 51; ОБШУКИ — 51; ДОЛЯ ЮРИСТА ЄВГЕНА КРАМАРЯ — 50; ЗАСУДИЛИ ЄВГЕНА АНТОНЕНКА-ДАВИДОВИЧА — 52; ПЕРЕСЛІДУВАННЯ БАПТИСТІВ — 52; ПРО ХВОРОВУ ЮРІЯ ШУХЕВИЧА — 53; У ЛЬВОВІ ЗААРЕШТОВАНО О. КРАСІВСЬКУ — 54; ВАСИЛЯ МАЗУРАКА ЗАСУДИЛИ НА 15 РОКІВ УВ'ЯЗНЕННЯ — 54; ЗАСУДИЛИ МИХАЙЛА ГОРИНЯ — 55; ГРИГОРІЙ ЧУВАЙ ПОМЕР — 56; МІСЦЕ ЗАСЛАННЯ Д. КВЕЦЬКА — 56; ЖУРНАЛ «ВОЛЯ І БАТЬКІВЩИНА» НА ЗАХОДІ — 56; В. ЧОРНОВОЛА ЗМУШУЮТЬ «ПОКАЯТИСЯ» — 66; СТАНІСЛАВА МИРОН ПОМЕРЛА НА ЗАСЛАННІ — 66.
--

Євген Крамар: СПРАВА КОЧУБЕЯ Й ІСКРИ (Закінчення, 2)	57
--	----

Поезії з нескореної України

Євген Крамар: НАД ПОРТРЕТОМ РОКСОЛЯНИ — 67; МАРІЙКА — 67. Богдан Лавра: УКРАЇНА — 68; ПІСНЯ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТВ'ЯЗНІВ — 69; ДУМА УКРАЇНСЬКОЇ УВ'ЯЗНЕНОЇ ЖІНКИ — 70.
--

До 2000-річчя постанови Києва та 1600-річчя української державности

Леонід Полтава: КИЇВ — Мала Антологія (Продовження, 5)	71
--	----

Наука і дослід

Проф. д-р Ю. Бойко: ПРОБЛЕМИ ІСТОРІОСОФІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ	81
---	----

Д-р Богдан Стебельський: УКРАЇНСЬКЕ ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО У ВІЛЬНОМУ СВІТІ	94
---	----

Оксана Керч: ЗУСТРІЧ З ПОЕЗІЄЮ *	101
--	-----

Олекса Воронай: ЖИВЕМО В АНГЛІЇ... (Уривки зі щоденника за 1973 р., продовження, 17)	109
--	-----

Огляди, рецензії

Іван Левадний: МИХАЙЛО СТАРИЦЬКИЙ І УКРАЇНСЬКИЙ ТЕАТР	117
Роман Кузар: ПОВІСТЬ ПРО ТЕ, ЩО ВІДІЙШЛО	121

— ПОЖЕРТВИ НА ФОНД ОБОРОНИ УКРАЇНИ (Велика Британія)	123
--	-----

ВИДАЄ «УКРАЇНСКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА»

ЛОНДОН

Марко БОЕСЛАВ

ПО УКРАЇНІ

По Україні дзвонів не чути —
Несе до Бога скаргу Славута:
Ох, Рідна Мати в горі розп'ята —
Опир шаліє у Кремлі.

По селах плачуть голодні діти:
Од сліз і крові зів'яли квіти.
Лише ридання, смерть і благання:
— О, Боже, Боже, мести зішли!

Борців могили тирани риють,
І »Чорний ворон«
ночами вие.
Тіла вивозять героїв смілих,
В смітті ховають без труни.

Чи бачиш, Христе, народу муки?
О, дай нам месну зброю в руки!
Вставайте, браття! Смерть тобі, кате!
Доволі крові і тортур!

(«Непокірні слова», поезії)

С. ОРЛЮК

»ЧЕТВЕРТИЙ УНІВЕРСАЛ«
(На свято 22 січня)

Хвилює радісний майдан,
У золоті свята Софія
Угору вироста, як мрія,
І горду булаву Богдан
Простер в майбуття над юрбою.
Вже здійснено. Не мрія. Чин!
І в зриві мідяному кінь
Зривається, немов до бою!

Лунає дзвонів віщий спів,
Серця й простори він колише.
І нагло мовкне. Нагло тиша,
І в ній на крилах голубів
Пливуть слова у безгоміння:

»Від нині Ти, Народе, знай,
Тобі увесь належить край,
Від нині вільна Україна!
Від моря Чорного, аж ген,
Де б'ють Дніпровії джерела,
Через степи, де вольні села
Всміхаються в вінках вишень,
Від синіх узбережжів Дону,
Далеко ген, до верховин,
Бездомних зворів, полонин,
Нехай не буде вже кордону!
Народ і землі всі — єдині,
Народні — право і закон,
Розбитий впав ворожий трон,
На свій здвигаєш Волю нині!

... Знов дзвін мідяним серцем б'є,
Усім, усім ясніють лица,
Грушевський радісно сміється,
Навколо армія стає,
І враз гремить у небо »Слава!«
По двох невольничих віках!
І булаву Богдан простяг —
Туди, де родиться Держава!

Грицько ЧУПРИНКА

В ЧАС БОРНИ

Будьте мудрими, як змії,
Будьте сталими в борні!
Розцвітають наші мрії
В вільній рідній стороні.

Як полинуть дні похмурні,
Як затихнуть буруни,
Ясне сонце після бурі
Кине сяйво на лани.

На лани веселі й вільні,
Як широкий океан,
Де співатимуть довільно
Діти скривджених селян.

Спомин бою, спомин зброї
В пісню виллється дзвінку
З уст селянки молодої
І в роботі і в танку.

Наше лихо й дні похмурні
Зникнуть в безвісті віків!
Будуть згадки бою й бурі
В співах вільних юнаків.

Будьте ж мудрими, як змії,
Будьте сталими в борні!
Буйно квітнуть наші мрії
В вільній рідній стороні.

»Велике розуміння ваги хвилини виявили юні крутянці, як рішили всупереч модному тоді безнаціональному соціалізмowi поставити за своє знам'я ідею нації і посвятитись цьому ідеалові всеціло. Ідея нації і обов'язки людини супроти своєї нації лягли в основу мислення тих молодих героїв... У своєму слові над могилою крутянців у Києві письменниця Людмила Старицька-Черняхівська сказала: »Діти України, старші і молоді, — ця могила — наш храм. Минуть роки, десятки років, століття — пам'ять про юнаків-героїв не згине во вік. Вона світитиме не тільки українцям, але всім Богом обраним людям, що покладають життя своє в ім'я ідеї, в ім'я брата свого... Для нас могила ця лишилась на віки полум'ям віри, вона дала нам незабутнє минуле«...

Ігор Мірчук

ЗАЯВА ЕВРОПЕЙСЬКОЇ РАДИ СВОБОДИ

Усе людство прагне справедливого та тривалого миру. Світ прямує до здійснення ідеалів незалежності, суверенітету та свободи націй і їхньої співпраці та взаємної допомоги. Дальше існування советсько-російської імперії є найреакційнішим анахронізмом, що стримує розвиток людства до універсальної свободи, суверенітету та незалежності всіх націй у світі на основі самовизначення народів.

Факт, що багато націй з тисячорічними національно-державними та культурними традиціями є далі поневолені російським імперіялізмом, є аномалією та реакційним фактором у розвитку світової цивілізації та культури. Культура людства — це багатогранна мозаїка національних культур. Кожна нація своєю вільною творчістю дає свій вклад у скарбницю універсальної культури.

Большевизм, як синтез російського імперіялізму та марксизму в комуністичній тоталітарній ідеології й філософії життя, став найбільшою небезпекою XX століття. Геноцид десятка мільйонів людей, що його доконали большевики, опізнив культурний та цивілізаційний розвиток.

Історичний експансіонізм Росії, з'єднаний з імперіялістичною тоталітарною комуністичною системою, прагне поширити себе на весь світ. Багато країн на різних континентах світу знаходяться під комуністичною системою і чимраз більше націй стає жертвами російської агресії.

Вільні країни Європи стоять перед безпосередньою або посередньою загрозою російської комуністичної, імперіялістичної агресії. Москва розвинула й застосовує, наприклад в Афганістані, наймодерніші засоби війни, прагнучи здійснити свої глобальні цілі. Між цими цілями є: російське мілітарне завоювання Афганістану й різні підривні акції на Близькому Сході з метою опанування нафтових піль цієї частини світу, розгортання советських «проксі війни» в Африці та Латинській Америці, розбудова російської офензивної морської сили на океанах, таємна діяльність комуністичних агентур та «п'ятих колон» Москви в усіх країнах світу, що є допоміжним для міжнародного тероризму та внутрішнього розкладу західних суспільств через підривання патріотичних, релігійних та демократичних моральних вартостей.

Відмежувавши вільну Європу від нафтових піль Близького і Середнього Сходу і від природних багатств Африки, Москва зможе встановити свою гегемонію над Західною Європою без того, щоб мусіти розпочинати війну. Інтенсивне доозброювання Советського Союзу у конвенційній та термоядерній зброї є постійною загрозою для вільного

світу. Використовування Москвою хліборобських, мінеральних та економічних ресурсів поневолених народів, як України, Туркестану, кавказьких, балтійських, східних та центральних європейських народів, її експлуатація багатств Сибіру невідільною працею, присвоєння творчого таланту та національного генія кожної уявленої нації й політичного положення України, Туркестану, Білорусії, Азербайджану, Північного Кавказу, Польщі, Чехії, Словаччини, Болгарії, балтійських країн, Східної Німеччини, Румунії та широких просторів Сибіру, — усе це дає російській імперії можливість побільшувати свій мілітарний потенціал і ставати чимраз більшою загрозою для решти Європи й для вільного світу взагалі.

Через постійно зростаюче атомове озброєння світ стоїть перед загрозою термоядерного голокосту. Це безпосередньо спричинене агресивними цілями советських імперіялістів та комуністів, які хочуть поширити свою політичну систему на увесь світ.

Постачання технології та електроніки Заходом, продаж збіжжя й уділювання торговельних кредитів для ССРСР та «сателітних країн» є допоміжним фактором у розбудові російського конвенційного та термоядерного арсеналу й тому суперечить інтересам Заходу.

Західні демократії мусять постійно боротися, щоб втриматися як суверенні держави та вільні народи. Вони мусять знайти шлях, щоб забезпечити свою волю, національну суверенність та незалежність, не доповоджуючи до вжиття атомової зброї, щоб уникнути загрози знищення у термоядерному голокості не лише з гуманітарних чи християнських мотивів, але й також в обороні їхніх власних інтересів.

Вільний світ мусить зрозуміти одну безперечну правду, що *поневолені народи можуть усунути загрозу советсько-російської агресії*. Це вони загрожують дальшому існуванню советської імперії, не зважаючи на те, що вони під постійним російським терором, і помимо того факту, що політика Заходу відносно ССРСР в дійсності має тенденцію підсилювати російську систему поневолення.

Ключ до справедливого й тривалого універсального миру лежить у розвалі російської імперії на незалежні національні демократичні держави, кожна у власних етнографічних кордонах. Це раз назавжди усуне советську загрозу для вільного світу, що є основною перепорою для повного розвитку економічних, політичних та культурних взаємин між усіма країнами світу на всіх континентах на основі взаємного порозуміння та партнерства між незалежними суверенними державами. Природні ресурси та багатства досі поневолених народів, їхні творчі таланти та геній, їхні культурні досягнення, їхні суспільні ідеї до великої міри збагачують світову спільноту. Відновлення суверенних демократичних національних держав Грузії, Азербайджану, Литви, Туркестану, України, Білорусії, Румунії, Чехії, Словаччини, Хорватії, Албанії, Естонії, В'єтнаму, Угорщини, Північного Кавказу, Болгарії та інших поневолених народів мусить бути головною метою, як теж об'єднання у свободі Китаю, Німеччини й Кореї. Усе це має істотне значення не

лише для цих поневолених народів, але для усього вільного світу, який мусить зрозуміти, що загроза для свободи лежить у самому марксизмі-ленінізмі, не зважаючи на те, чи джерело цієї марксистської загрози лежить у советській Росії, чи у червоному Китаю.

Коли вже не буде російської імперії, то Куба, Ангола й усі інші країни світу, що є під домінацією ССРСР, самі собою стають незалежні, суверенні й вільні. Це зменшить міжнародне напруження, що є підсилюване насильним втримуванням різних штучних державних побудов у світі й до великої міри зменшить по всьому світі потенціал дальших російських комуністичних інтриг та розкладу. Ідеї, зокрема ідеї волі і справедливості, національної незалежності, демократії та соціальної справедливості, мита не платять.

Вільний світ може зробити вирішальний крок у напрямі врятування людства від небезпеки термоядерного голокосту, від Третьої світової війни, від війни конвенційною, хемічною чи бактеріологічною зброєю. Однак, російська імперія не впаде сама собою. Її розвал, натомість, можна здійснити без атомової чи глобальної війни тому, що дві третіх населення тієї ж імперії — ССРСР та його »сателітів« — складається з поневолених народів, які прагнуть волі.

Національно-визвольні рухи поневолених народів, коли отримали б моральну та політичну підтримку Заходу, можуть зсередини розвалити советську імперію шляхом координованих та одночасних національних повстань.

Москва не може вжити свого термоядерного арсеналу на патріотів та борців за волю поневолених народів тому, що вона тим самим знищила б власне російське населення, свої окупаційні сили, свій апарат терору, усіх своїх агентів та систему комуністичного поневолення.

Найціннішими союзниками вільного світу є поневолені народи, які своєю боротьбою за волю та національну незалежність також є спроможні врятувати світ від термоядерної війни при умові, що отримають моральну та політичну підтримку Заходу.

Той, хто у вільному світі допомагає поневоленим народам, також скріплює власну безпеку й у великій мірі допомагає врятувати світ від тотального знищення, яке прийшло б у наслідок термоядерної війни. Є не до подумання, щоб у божественному плані Провидіння було дано можливість у руки деспотів та безбожників Кремля винищити все людство!

Бог з нами! Остаточна перемога буде наша, якщо будемо стояти незмінно за абсолютну справедливість, за правду, за волю, демократію й за віру в Бога!

Чи можемо бути предметом знищення з рук тих, що топчуть ці Богом дані універсальні правди?!

Лондон, 25 вересня 1982 р.

Конференція ЕРС

Ген. Джон СІНГЛЯВБ

НАЦІОНАЛЬНЕ ВИЗВОЛЕННЯ — АЛЬТЕРНАТИВА АТОМОВІЙ ВІЙНІ

Багато з Вас може пригадують, що приблизно два місяці тому, 19 липня, президент Реген, в імпульсивній церемонії у «Городі рож» при Білому домі підписав проклямацію, якою визначено третій тиждень у липні «Тижнем поневолених націй». В цій церемонії була особлива вагомість. Поперше, це перший раз, що ця проклямація була публічно підписана відтоді коли президент Айзенгауер підписав першу в 1959 р. Другий важливий аспект цієї церемонії в «Городі рож» — це дух та зміст зауважень президента.

Президент порівняв Советський Союз з нацистською Німеччиною: тоталітарний режим, що змагає запровадити новий міжнародний лад, в якому буде здавлене все, що добре в душі людини. Це поширення тоталітаризму... було завершено мілітарною силою та розкладом...

Президент далі ствердив, що поява советського тоталітаризму означала «зріст найбільшої мілітарної імперії в історії світу... Це трагедія нашого часу».

Під час цієї особливо важливої церемонії у Білому домі підписання проклямації поневолених націй, президент Реген згадав довголітнє уявлення націй балтійських країн та Східної Європи. Коли подумаємо про ці народи Східної Європи, які перші були поневолені російськими комуністами, не можемо не згадати історії України. Як одні з перших жертв російського експансіонізму під час комуністичної революції, українці вже в 1941 р. очікували свого визволення, коли Адольф Гітлер зрадив свого союзника Йосифа Сталіна і погнав свої переможні панцерні дивізії через степи Росії до Москви. Український народ, діждавши нагоду для визволення після довгих років російського гніту, проголосив себе вільним та незалежним. Наступного року, м. ін., якраз 40 років тому, постала Українська Повстанська Армія, щоб оборонити українську національну незалежність та державність.

Німці не зрозуміли, що коли розпочали «кампанію Барбаросса», вони в дійсності виграли війну з моменту вступлення на советську територію. В'язні цього гігантного концентраційного табору вітали німців як визволителів з-під нестерпного ярма. Невільники Москви, спратнені волі, не могли повірити, що берлінські правителі будуть настільки глупі, щоб не сягнути по допомогу від цих природних союзників.

Українці відкинули вимогу Гітлера відкликати проклямацію незалежності і розв'язати уряд. У висновку, Українська Повстанська Армія була приневолена боротися на двох фронтах проти двох найпотужніших армій на континенті в тому часі. Обидві армії — нацистський «вермахт» та сталінська червона армія — здобули собі репутацію брутальності. Не зважаючи на цю неймовірну перевагу в користь ворогів, Українська Повстанська Армія завдала тяжких утрат нацистським

збройним силам, включно з деякими генеральськими старшинами. Після упадку Німеччини УПА продовжувала спротив проти російських мілітарних та поліційних сил, знову завдавши величезних утрат, включно з смертю маршала советського війська Ватутіна.

В 1947 р., два роки після закінчення Другої світової війни, Советський Союз увів збройні сили двох його нових сателітів, Польщі та Чехо-Словаччини, і ці три армії розпочали велику кампанію, щоб знищити упертих українських повстанців. У половині 1950-их років, повне десятиліття після оформлення Української Повстанської Армії, об'єднана сила червоної армії та її сателітів послабила ефективність повстанських дивізій до тієї міри, що хоробрі борці за волю були змушені піти в підпілля.

Нині кулемети затихли в Україні. Для декого це означає, що постав мир у цій хоробрій нації. Однак мир капітуляції не принесе волі, особистої вольности, або незалежність для новоуярмлених громадян тієї кров'ю облітої землі. Дух українського резистансу, що служить надхненням для борців за волю по всьому світу, ще далі унаслідок у формі дисидентських творів та акцій в усіх кутках советської імперії і тихих акцій саботажу та пасивного опору у тих 1500 таборах невольничої праці, які разом становлять архіпелаг ГУЛагу.

Нині немає американських чи інших вояків НАТО, які борються та гинуть в будь-якій частині світу... Тому що рушниці НАТО затихли, більшість громадян Європи та Америки вважають, що Захід утішається періодом миру. Але факт є, що ми нині не живемо в мирних часах. Ми у війні. Правда, це не гаряча війна в конвенційному змислі, але це революційна, тотальна війна. Вона не знає жодного помирення і може тільки закінчитися, коли один з противників буде знищений.

Захід, а особливо США, під сучасну пору вважає, що війна є поділена на дві категорії, чи грані інтенсивності. Найвища з цих грань інтенсивності й найбільша загроза для західної безпеки та існування — це стратегічна термоядерна війна. На нижчій грані насильства, з меншою загрозою для нашої безпеки, є те, що означене як конвенційна війна.

Мілітарні сили Вільного Світу є, в загальному, зорганізовані, устатковані та вишколені боротися у випадку виникнення одної, або й обох з цих двох можливостей. З другого боку, СССР пізнає і застосовує третю можливість — уважаючи неконвенційну, чи таємну війну без стрільби, як конечну частину тотального спектру конфлікту. Вони організуються та готуються в цілості користати з їхніх природних багатств, в сполученні з т. зв. «національно-визвольними рухами» в Третньому світі і комуністичними партіями в капіталістичних країнах для тотального конфлікту з західною цивілізацією.

У цій добі т. зв. «миру» США, після майже 20 років одностороннього роззброювання, перебувають в стані мілітарної підлеглості стосовно СССР як у стратегічній, так і в конвенційній площині зброї. Тому не дивно, що СССР започаткував сильну «мирну офензиву» як частину його неконвенційної кампанії у війні проти Заходу. Основний напрям

цих советських зусиль — це переконати світ, що американський плян змодернізувати свої власні та збройні сили НАТО — тотожний з невинуватим гоним озброювання, що, безперечно, доведе до термоядерної війни з винищенням всієї цивілізації... Якщо ми будемо приневолені прийняти ці ідеї, що самі є висновком дезінформації та психологічної кампанії, веденої вишколюваними агентами КГБ..., тоді ми залишимося в цих умовах фальшивого миру, а поради будуть добувати чимраз більше уступок та компромісів. Нас примусять погрозами насильства і зростаючим замиренням до остаточної капітуляції, щоб уникнути можливої термоядерної війни.

Що лишається Заходові, щоб не допустити до такого завоювання через капітуляцію? Яка наша альтернатива до загрози термоядерного нападу, крім термоядерної відплати? Поперше, ми мусимо здати собі справу з того, що ми у незмінному ворожому відношенні до СРСР та комуністичного Китаю... Подруге, як справу нагальності, ми мусимо розпрацювати західну стратегію, що пізнаватиме цілий позем конфлікту — стратегічно термоядерного, до конвенційного, до неконвенційного. Ця стратегія мусить не тільки прийняти комуністичний виклик у тій мірі, щоб могли з силою протистояти, але вона мусить повністю використати ті внутрішні слабості комуністичної імперії, яких не мало, з метою покотити взад комуністичну тиранію та панування скрізь.

Основна глобальна стратегія для перевернення комуністичної політики і неутралізації советської загрози термоядерної війни, що тим самим забезпечила б дальше існування вільного світу, складається з двох істотних елементів:

1. *Вільні народи світу мусять зупинити процес самокапітуляції і субсидіювання комуністичних урядів, і*

2. *Визвольні процеси за залізною та бамбуковою заслонами мусять бути підсилені, піддержувані, скоординовані й підкріплені чим більше.*

Ми мусимо пізнати, що найпевнішими союзниками вільного світу є уявлені народи в російській комуністичній імперії. Реальною Ахіллесовою п'ятою цілої советсько-російської системи є бурхливість та невдоволення народів у советсько-російській імперії. Чи ви можете уявити собі той страх, який кинеться у серця кремлівських вождів, коли перед ними встануть десять Польщ в середині Варшавського пакту, або десятки повстанських армій типу УПА з-перед 40-років усередині СРСР? Чи ви можете собі уявити панічний страх советсько-російських збройних сил, якщо перед ними повстали б ще кілька Афганістанів всередині їхніх кордонів?

Коли взяти під увагу, що комуністичні тирані — китайські та російські — найбільше бояться інфільтрації ідей волі й справедливості у їхній сфері впливів, то ненасильна, немілітарна кампанія правди, спрямована на уявлені народи світу, матиме важливий ефект стримування комуністичної експансії. Фактично тепер вільні народи світу, які нині стоять перед постійно зростаючою світовою комуністичною офензивою, що доконується під загрозою термоядерного нападу, зможуть найкраще

себе оборонити, коли розпочали б свою офензиву і вдарили в найчутливіше місце советсько-російського імперіалізму, себто підтримали внутрішній резистанс поневолених народів.

Щоб вільні держави світу могли розпочати таку стратегію, потрібно деяких важливих змін. В США таємна діяльність та людські розвідчі спроможності СіАйЕй мусять бути знову поставлені на відповідному рівні. Спеціальні відділи американського війська, морської та летунської військових флот мусять бути поширені, переорганізовані та зміцнені... Скеровування відплатних ударів термоядерних ракет НАТО повинно бути змінено, щоб пізнати дружній статус поневолених народів і щоб підкреслювати стратегічну важливість скеровування цих ракет проти російських центрів індустрії та населення. Можливо, що найважливіша тактика — це потреба відкривати та поборювати советсько-російську та китайську діяльність дезінформації у вільному світі з поширеною, змодернізованою та наступальною серією багатонаціональних радіопередач свободи, як «Голос Америки», «Голос Волі», радіо «Вільна Азія», радіо Марті, і т. п.

Нині, у світовій політичній боротьбі між комунізмом та Заходом, є дослівно сотки мільйонів уявлених народів, які шукають якоїсь форми заохочування, що доведе до їхнього остаточного визволення. Вони є одні з потенційно найсильніших, духових та політичних сил у світі. Вони, фактично, є найсильнішим союзником Заходу і єдиною реалістичною альтернативою до термоядерної війни.

НАЙНОВІШЕ ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ В ЛОНДОНІ

**МИХАЙЛО ОСАДЧИЙ
САТАРАСТ (БІЛЬМО)**

у перекладі англійською мовою. 112 стор. плюс 12 репродукцій картин мистця — в'язня московських концтаборів. Книжка на доброму папері, в твердій обкладинці з ілюстрованою сорочинкою.

Цей автобіографічний нарис про арештування і перебування у московських концтаборах — високої літературно-мистецької якості твір, який заслуговує на розповсюдження в англomовних країнах серед письменників, літературознавців, науковців, студентів, журналістів, англomовних приятелів і знайомих, а також добра лектура англomовним українцям для ознайомлення з московсько-більшовицькою дійсністю.

Ціна: у Великій Британії — £2.50 або \$6.00.

Замовлення просимо слати:

Ukrainian Publishers Ltd.
200 Liverpool Rd., London N1 1LF, Great Britain.

НА АКТУАЛЬНІ ТЕМИ

Василь ЛИТВИН

ЧИ СУМЕРК ЕВРОПИ?

Сьогоднішня Європа — це лиш тінь давньої гльорії. Минулися часи, може безповоротно, коли Європа була центром політичного, економічного, мілітарного, а передусім духового, мистецького й культурного життя. Очі всього світу були скеровані на Європу, довкола неї кружляли, як планети навкола сонця, народи й країни світу. Європа дала світові найбільших теніїв у всіх ділянках духової сфери — від архітектури й скульптури почавши, в малярстві, музиці, літературі, філософії, які дали людству неперевершені шедеври свого таланту, що стали загальнолюдською скарбницею духового життя усіх народів. Також і в матеріяльній ділянці Європа дала епохальні винаходи, такі як парова машина, стрільний порох, друкарська штука, електрика, радіо, щоб згадати тільки декілька найважливіших.

Європа пережила катастрофу двох світових воєн в нашому столітті, а кожна війна приносить великі потрясення і спустошення не тільки матеріяльні, але й моральні. Європа відбудувалася з подивугідною скорістю з руїн Другої світової війни головню завдяки матеріяльній допомозі США, але з духової руїни вона не може отрястися. У висліді останньої війни Європу поділено, обскувано, а на світову арену виступили нові сили у формі двох мілітарних суперпотуг — США і СССР. Усі найновіші винаходи — розщеплення атома, поїздки на місяць, досліді в космосі, компютори і т. п. відбуваються поза Європою. «Європа спізнилася, поїзд відійшов», — як це образно висказав свого часу польський журналіст. «Молодша сестра» Америка відсунула Європу на задній плян.

Це бачив найбільший державний муж нашого століття — Вінстон Черчіл — який бачив єдиний порятунок для Європи в її об'єднанні. «Європа мусить об'єднатися — або згинуть», — сказав він на одному відчиті в Цюріху. Політику об'єднання Європи на національному принципі видвинув був теж ген. де-Голь з його тезою «Європа батьківщин по Урал». Він був проти обмеження суверенітету націй коштом якоїсь понаднаціональної формації, якогось світового уряду, який стараються накинати народам різні мафії, де всі народи мали б бути скошаровані в якомусь світовому колгоспі, як вівці в кошарі.

США поповнили цілий ряд помилок відносно повоєнної Європи. Маючи монополь атсмової зброї, Вашингтон засугерував західнім політикам переконання, що Європа є безпечна «під американським атомовим парасолом». Втішаючись ілюзією тієї сповидної безпеки, Європа присвятила всю свою увагу розбудові економічного життя і забезпечення своїм громадянам високого життєвого стандарту. Та ілюзорна безпека була сяк-так оправдана, доки СССР не розбудував своєї нукле-

арної і конвенційної зброї до тієї міри, що перегнав США, а американський парасоль став «протікати».

США зрозуміли запізно свою помилку і стали натискати на європейські країни, щоб вони розбудовували свої збройні сили та думали про свою оборону. Але тим часом прийшла господарська криза, різні мафії під впливом Москви роздмухали пацифістичну гістерію і Європа почала диктувати США конечність переговорів з СРСР про обмеження зброєнь, щоб уникнути потреби розбудови власних збройних сил. Всякі розмови з Москвою про роззброєння — це діалог глухого з німим, бо Москва ніколи не респектує договорів. Ленін навчав свого комісара закордонних справ Чічеріна, що пацифізм — то зброя для розложення буржуазії. А Клирик Островський писав свого часу: «Не личить говорити і радитись із сліпим про світло, з розбійником про мир і згоду». А власне переговори США з Москвою про обмеження зброєнь, про мир і безпеку — то діалог з розбійником.

Народ, який не хоче думати про свою оборону, а ховається під «парасоль» другої держави, стає її клієнтом чи сателітом. Де-Голь розумів, що оборона Європи не може базуватися на американським оборонним парасолі, а таки на власній оборонній силі. Він хотів повернути суверенітет Європи в союзі з Німеччиною. Його наближення до історичного суперника Франції було правильне. Але німці, попри свої великі мілітарні, адміністративні та економічні здібності, ніколи не грішили візією великої політичної концепції. Вони не зрозуміли суті епохи і не піддержали пляну де-Голя, розраховуючи виключно на США.

Де-Голь, розчарований США і німцями, пішов сепаратним шляхом, вивів Францію з НАТО і став розбудовувати власну нуклеарну зброю. Помилкою де-Голя було намагання знайти «модус вівенді» з Москвою, найбільшим ворогом вільної Європи. Другою великою його помилкою було те, що в своїх планах привернення Європі колишньої потуги і величчя він не взяв до уваги такого важливого чинника, як поневолені народи в російській імперії, які належать також до «Європи батьківщин» і які мають також право на вільні батьківщини. Без них Європа ніколи не буде собою, а буде як каліка без одної ноги, якою вона є сьогодні.

Поставивши справу поневолених народів на порядок дня в процесі відродження Європи, він міг дати добру лекцію теж США і був би ввійшов до історії як великий державний муж повоєнної Європи. Цього він, на жаль, не зробив. Він не збагнув суті доби, а тому зійшов з політичної арени огірчений, розчарований, покинутий власним громадянством, яке не піддержало його в проголошенім ним референдумі.

Англія довгий час стояла осторонь від європейських справ, вважаючи себе світовою імперією, для якої Європа була «замала». Доперва остання війна остаточно переконала її, що час імперій минув безповоротно, що її доля таки зв'язана з Європою, хай і справді тепер малою і обскубаною. В атомову добу світ став занадто малий і тісний, щоб сепарувати себе й ізолювати. Людство лучать в одну цілість численні зв'язки — культурні, мистецькі, політичні, економічні, технологічні.

Це, однак, не означає, що та інтеграція має відбуватися коштом індивідуальності, національної ідентичності і державної суверенності поодиноких народів. Навпаки, цей національний плюралізм збагачує і прикрашує світову сім'ю вільних і рівних народів. Це є відповідь на космополітичні плани будівничих світової держави.

В наслідок повоєнного добробуту, в Європі запанував гедоністичний стиль життя, люди бояться втратити дещо зі свого вигідного життя, а макабричне марево атомової війни породжує пацифізм і брак охоти боронити власну свободу і добробут, забуваючи стару істину — якщо бажаєш миру, будь готовий до війни! Сучасний світ переживає духову кризу, яка проявляється в різних аспектах — втеча людей у приватний загумінок, втрата духових зацікавлень, девальвація моральних і етичних вартостей, виникнення порожнечі в людських душах, духовна Нірвана. «Широкі маси людности Заходу, спрагнені спокою, забави, зайняті гонитвою за грошем — вірять у можливість мирного співіснування з комунізмом» (Д. Донцов).

Засуджується і п'янується націоналізм, патріотизм, віру в Бога, любов до батьківщини і свого народу. Різні лжепророки стараються прищепити ідею про рай на землі. Деякі, як Фройд, бачать той рай в сексі, другі, як Сартр, Берtrand Рассел та інші червоні трубадури в комунізмі, ще інші у світовій державі, в космополітизмі, який негує національну ідентичність поодиноких народів, стараючись створити з них згליйхшальтовану світову отару. Треба, мовляв, визволити людей від релігійних забобонів, націоналізму, справедливості, свободи — усіх тих пут минулих часів, що сковують волю і щастя людини. Треба будувати рай на землі, — кажуть, — а не десь на небі, якого немає. «Рай на землі» обіцяли большевики, а створили пекло.

Стараються вбити любов до батьківщини, до рідної історії, традицій, усього, що шляхетне, гарне, а Богоподібну людину перетворити в двоногого скотину, в м'яку глину, з якої можна виліпити те, що потрібне будівничим раю на землі. Стараються викинути Бога зі школи, з родини, з душі людини, а на те місце не мають що дати, отже — залишається духова пустеля. Нищать християнську мораль порнографією, нудизмом, сексом, наркотиками. Розкладають родину вільною любов'ю, радять молодим людям одружуватися «на пробу», а як вам це не сподобається, то розійдетесь. Медицина має успішні засоби, щоб запобігти «небажаним наслідкам». Легалізується аборт, гомосексуалізм, а розводи набирають катастрофічних розмірів.

Все це є вода на комуністичний млин. Луначарський писав свого часу: «Ми ненавидимо християнство і християн; навіть найкращі з них мусять уважатися нашими ворогами. Вони проповідують любов до ближнього, а ми проповідуємо ненависть. Ми мусимо вчитися ненавидіти, бо це є єдиний засіб, яким можна здобути світ». Любов і ненависть — два важливі психологічні чинники у відносинах між людьми. Любов — це християнська чеснота, бо Бог є любов, а ненависть — це диявольське діло. Тому любов, справедливість, свобода мусять побідити сили

пекла і тих, хто на ненависті, страху і неволі будує свою владу. Їх кінець уже недалекий.

Загрозливі явища декадентства спостерігаємо в різних жанрах мистецтва. Чудові картини Рубенса, Гоя, Ван Дайка та інших давніх майстрів пензля замінила якась бездушна мазанина, що називається модерним стилем в малярстві. Навіть такий великий мистець, яким був Пікассо, спрофанував свій великий талант і знизився до смаку вулиці, бо то давало добрий бизнес, такі картини продавалися краще як давні.

Музику скастровано оглушливою какофонією модерного джезу. Давні гармонійні, ритмічні вальси, кадрили, польонези замінені модерними рок-ен-ролами, де двоє молодих людей, хлопець і дівчина, кидаються і вертаються як у пропасниці. Несмак огортає чоловіка, приглядаючись до цих танців. Подібне явище бачимо в театральнім мистецтві, в літературі, в поезії. Перевражливлені нерви сучасної людини не відчують правдивої краси, а шукають задоволення в збочених, скастрованих смаках. Мистецька творчість завмирає, замінюється технічною майстерністю, мистецтво стає ремеслом. Завмирає світ краси і гармонії в усіх жанрах мистецтва. А що говорити про пресу, радіо, телевізію, кіно, театр — це окрема тема, якій варта присвятити цілу серію статей. Ідолом сучасного світу стала машина, техніка і капітал.

Gaudeamus igitur iuvenes dum sumus

В такий атмосфері духової порожнечі виховується сучасна молодь, яка знайшлася на роздоріжжі як Геракл на розпутьті і не знає куди їй іти. Молодь потребує в житті ідеалів, а коли не знаходить добрих, то шукає «ерзаців». Звідси бунт проти естаблішменту, проти усталеного порядку речей, проти родичів, учителів, державної влади. Червоні професори на університетах і коледжах індоктринізують молодь комуністичною отрутою; кільканадцятьлітні хлопці в школах курять марігуану і заживають наркотики. Це ж моральний бандитизм затруювання молодих душ червоною отрутою і наркотиками. Пригадуються слова Христа, який сказав до своїх апостолів: »А хто згіршив би одного з тих малих, тому ліпше було б, щоб йому повішено на ший млинарський камінь і кинено в морську глибину... Горе чоловікові, через якого приходить згіршення« (Мат. 18, 6-7).

Злочинність серед молоді, особливо в США, прибирає катастрофічні форми. Сенатська комісія для дослідів злочинности молоді ствердила, що в 1953 р. пів мільйона хлопців і дівчат у віці 10-17 років були засуджені, а один і чверть млн. були арештовані. Злі приклади, як заразливі бакцилі, скоро поширюються і легко приймаються. І наша молодь є у великій небезпеці моральної дегенерації. Нашим моральним щитом для охорони української молоді перед небезпечними впливами чужого довкілля є родина, церква, рідна школа, молодечі організації. Особливо родина має велике значення у вихованні молоді. Родина —

це перша школа життя. В родині приходить дитина на світ, тут вона учиться перших слів — тато, мама, молитви, пізнавати світ. Соняшні дні дитинства і молодости залишаються в душі людини як теплий спогад на ціле життя. »Раз добром налите серце ввік не прохолоне« — каже поет. А Іван Франко писав:

»Не забудь, не забудь
Юних днів, днів весни
Путь життя, темну путь
Проясняють вони«.

Душа дитини — це як м'який віск, з якого можна виліпити ангела або чорта. Тому важливим є, щоб в українських родинах панувала згода і любов, погідна родинна атмосфера, бо тоді дитина радо спішить до теплого родинного вогнища. І навпаки, — коли в родині панує незгода, сварки і прокльони, тоді дитина втікає з такого дому, втікає на вулицю, де попадає часто в зле товариство і тут починається трагедія молодої людини.

Дмитро Штикало писав ще в краю в статті »Вічна юність«, що в житті треба знайти вищий сенс, тобто ідею і до неї прямувати ціле життя »вічно юним, незламно молодим«. Пригадується мені цікавий епізод із спомину про Д. Штикала одного з його друзів. Одного разу він був на ринку у Львові з одним товаришем. Оба були дуже голодні. Штикало мав на маєтку 6 грошів. Напроти одна перекупка продавала квашені огірки. Товариш радив купити два огірки, щоб хоч трохи заспокоїти голод. Штикало подумав хвилину, підійшов до другої перекупки і купив пучечок конвалій... Бо була весна, а він був естет і любив конвалії. То був стиль Штикала і тодішньої нашої молоді — конвалії проти огірок! То був стиль — Великого бажайте! Молодість стає щасливою щойно тоді, коли мине. Тож тішмося, доки ми молоді!

Черчіл сказав одного разу, що Європа мусить об'єднатися або згинуть, а ми скажемо, що Європа мусить відродитися морально й етично, якщо не хоче загинути в маразмі матеріалізму й гедонізму. Європа мусить віднайти себе, відродитися на християнських і національних принципах. Темним силам, інспірованим Москвою, які стараються накинати народам свою концепцію життя, своє кредо, мусять бути протиставлені великі традиції Окциденту, християнська цивілізація, ідеалізм — матеріалізові, свобода — невірництву, справедливість — насильству, правда — брехні.

Мусять відродитися традиції давніх лицарів-хрестоносців, які йшли визволяти Святу Землю від невірних бусурменів, традиції апостолів і суворих аскетів, яких місце зайняв сьогодні ситий комерсант-сїбарит. Характеристичною є постава західних держав — Німеччини, Франції, Італії, Англії, які, наперекір пересторогам през. Реґена, доставляють советам технологію, потрібну для будови газопроводу з Сибіру, при яким Москва zatrudнює 100.000 сучасних невірників ГУЛагу. Особливо гідною осудження є роля Англії, яка скоро забула допомогу США

в конфлікті з Аргентіною, через що Америка придбала собі чимало ворогів серед південно-американських країн. Під час візиту през. Регена в Англії «залізна лейді» мало що не цілувалася з ним, а тепер так віддячилася своєму союзникові, бо йшлося про мізерних кілька млн. дол. Але — «Вільному воля, а дурному вічна пам'ять!» — каже наша приповідка. Ще вони задуються тим московським газом.

В авангарді сил, ворожих новітнім фарисеям і Москві, стоїть Україна, поневолена, але нескорена, з її гаслом — Бог і Батьківщина! І друге велике гасло — Воля народам! Воля людині! Тільки під цими прапорами може відродитися Європа, відзискати свою ідентичність і духовий суверенітет. І тоді не буде вона сателітом жодної суперпотуги. І цього ми їй бажаємо від щирого серця!

Увага!

ЦІННЕ ВИДАННЯ

Увага!

Роки тотального терору в ССРСР, а зокрема в УССР, увійшли в історію під назвою Єжовщини.

З нагоди 30-річчя тієї кривавої доби (1937-1967) Українська Видавнича Спілка в Лондоні (УВС) вшановує пам'ять тих мільйонів українців, що загинули смертю мучеників-рабів. виданням двотомової документальної повісти О. Звичайної та М. Млакового під назвою

» ВОРОГ НАРОДУ «

Це широко розгорнене полотно і щодо часу, і щодо просторів (Україна, Сибір, Далека Північ ССРСР, советська «воля», в'язниці, етапи морями й суходолом і... Колима — планета див), і щодо кількості рельєфно змальованих дійових осіб, які вирвалися живими з тогочасної дійсности. Хоч зміст твору не з веселих, але «споживається» він легко, бо побудовано його за принципом кінофільму.

В грудні 1967 р. повість «Ворог народу» на конкурсі Українського Літературного Фонду ім. І. Франка в Чикаго (США) відзначено першою нагородою. Повість має 939 стор. малої вісімки в обох томах; віньєти роботи мистця М. Дмитренка.

Ціна за 2 томи: £6.00, або 15 американських доларів.

Замовлення разом із готівкою просимо слати на адресу:

Ukrainian Publishers Ltd
200, Liverpool Road.
London, N1 1LF, Great Britain.

Маркіян БЕРКУТ

ЧИ ЇХ НА ЗЕМЛІ НЕ БУЛО?

Молодим до надуми . . .

Молодь національної спільноти, фізично відірваної від рідного духового материка-батьківщини, приневолена на чужині постійно відгребувати свіжі соки життя зі скоро зникаючого джерела. Питання тієї молоді — це тема для безконечних, часто розпачливих дискусій між старшими заслуженими українцями. Такі дискусії, а радше пошуки за магічною панацеєю, яка мала б розв'язати всі проблеми довготривалості національного роду на чужині, завжди майже закономірно ведуть до одного носталгічного епілогу: «ми були якось інакші».

Згодом розпочинається новий зачарований цикл безконечних дискусій ведених на різних конгресах та зустрічах СУМ-у, Пласту, Комісії молоді в СКВУ і т. д.

Молоді, як тільки почують той батьків — «ми були якось інакші . . .» відразу готові ще гостріше відповісти . . . І раптом з'являється підозріла відповідь молодих, що каже: «ах, ви старі нас не розумієте». Кінець дискусії!

Почуваючись сильними в цьому наскрізь фальшивому твердженню, молоді завжди готові перші звалювати вину на «старих» батьків за якусь, десь ніби існуючу «прогалину між поколіннями». А батьки, скулені під тягарем відповідальності за виховання тієї молоді та під додатковим тягарем викидів сумління за «невирозуміння до молоді», наполегливо намагаються надолужити свій брак «розумності» в цій наклепливій ерудиції.

В міжчасі молоді підрастають, чи як мовиться — «мужніють», самі стають батьками, а то й дідами, але такі зачаровані коломийки все наново розколюються, здавалося б, без кінця.

Дехто, після якогось часу задуми над цими питаннями, здвигнувши раменами скоро готовий приписати це явище «прогалини» на conto природи, бо, мовляв, відколи світ існує так довго існують «сварки» між поколіннями, між батьками й синами. Але для національної спільноти на чужині, де в чужому довір'ї її грозить загибель, таке вияснення не розв'язує дилеми і не доводить дискусій до кінця. Мабуть коріння всього того лиха в самому підході до поняття «молоді» є те, що не враховується того, що існує спільний знаменник, який невід'ємно лучить молодь усіх часів — її ідейність, її одержимість, її тонко вироблене відношення до вселюдських ідеалів справедливості й свободи та, у зв'язку з цим, її різке обурення всяким покривдженням, а рівночасно і тим «покривдженням», яке вона зазнала від того, що народилася і виросла на чужині.

Отже, тут ми розуміємо поняття молоді не як якусь фізіологічну чи стисло вікову категорію, а радше як ідейну, духову, і головню — як

етичну категорію. Кожна людина при остаточному оформленню своєї особистості, що завжди відбувається у молодому віці, переходить певний етап, в якому в її душі викарбовуються ясні цінності життя, а найголовніші з яких — це ідеї справедливості й свободи. Цей процес не раз настільки сильно діючий, що людина остається «омолоджена» на решту свого життя, не зважаючи на випадкову фізіологічну «старість».

Сучасний український політ'язень Євген Сверстюк присвятив цьому питанню один зі своїх есеїв п. з. *«Слідами казки про Іванову молодість»*. Він пише: «А, може, взагалі світ належить молодим і зухвалим, що вірять у неймовірне і несуть у життя свою радісну й одверту віру, і заражують інших своїм дитячим сміхом?» Сверстюк утотожнює «молодість» з Дон Кіхотами, які «одержимі ідеєю справедливості і мрією про оновлення життя» — «порушують інертний плин». Їм він протиставляє для уточнення суті питання «ситих» пристосованців-реалітетників, додавши: «На боці пристосованіших був і практичний тлузд, і споконвічна сила «золотої середини». І все ж такі історія бере великих романтиків в основу духової культури і з їхніх гарячих візій та прощів творить фундамент».

Молодь — це та внутрішня етична сила людини, яка дає спроможність, ні — яка прямо вимагає вийти на герць на полі чести народу в захист того, що є справедливе. В площині справедливості немає місця для тої «золотої середини», обміркованої «практичним тлуздом» пристосованців. Сверстюк пише: «крізь дірявий донкіхотський плащ проглядає наївна впертість і односторонність натури, схильної для полегшення справи ділити все на біле і чорне».

«Ділити все на біле і чорне» — оце єдина мова, яку Дон Кіхоти знають. Це мова тих героїв народних легенд, тих франківських «вічних революціонерів», які хоробрі передусім в тому, що знають, що вони приречені вийти на герць в ім'я правди, вийти сам-на-сам на бій з силами Тьми. Вони не годні збагнути пристосованську логіку «тактичних компромісів», яка животіє в своєму «інертному плині» скнарних правдоподібностей. Той, хто пошукує правди, віднайде її лише в споконвічному двобою між «білим та чорним», в донцівському «або-або». В сірих лабіринтах «реалітетів», змайстрованих прагматичними ремісниками правдоподібностей, світло правди розпорошується і є здалене. Тому, для молодих Дон Кіхотів, в їхній альтруїстичній наївності, хитрощі є анатомією, з якою нікуди виходити. Єдине, з яким можна виходити на герць на полі чести народу — це віра. Більш нічим не треба Дон Кіхотові озброюватись.

Таким пристосованцям-опортуністам, наркоманам, ця чиста, до наївності альтруїстична віра Дон Кіхотів завжди пахла чимсь підозрілим. Тому вони постійно старалися дискредитувати цю одержиму віру, пришиваючи їй наклепницькі ярлики, як «безумство хоробрих», «лицарство абсурду», «дурні діти», і т. п. Однак, цікаво, що в найкризовіших моментах випробування нація завжди знаходить ту моральну,

етичну силу, якої потребує для оновлення життя, якраз у такому »лицарстві абсурду«, простеленого свіжо-білими сніжинками нової віри Дон Кіхотів. З їхніх великих всевимагаючих дороговказів, що на ділі застосовані в їхній власній спартанській суворості життя та з їхніх »гарячих візій« та »пророцтв«, нація на її шляху до свого великого завжди творила й творитиме споконвічні легенди, як знамено власної міцї, яка не дасть їй загинути.

У сфері легенд молодь — це те звено у ланцюгу вічності нації, яке в'яже мертвих зі ще ненародженими. Історичне покоління, яке не засіяло жодних плодючих зернят-легенд, з яких грядущі могли б вирости, в етичному змислі самодискваліфікує себе як молодь, позбавляє себе ореолу одержимости.

Наймаркантніша зовнішня ознака молоді — це її вміння обурюватися, коли бачить кривду, коли пізнає в спільноті щось таке, що суперечить її до тонкості вироблене почуття справедливости. Молодь — це сумління народу. Спільнота, в якій виростає байдужа »молодь«, »аполітична молодь«, себто таке покоління, яке хоч оптично »молоде«, але вже десь втратило властивий молоді інстинкт обурювання — така спільнота етично затибає. Така »молодь«, цитуючи з »казки« Сверстюка одного пристосованця, завжди каже: »Не кажіть мені про легенди. Легенди дуже довгі«. Така »молодь« на кілька десятиліть перестаріла.

»Легенди дуже довгі« — от в квінтесенції маємо етичну формулу загибелі нації. Словами Сверстюка, у відповідь всяким пристосованцям: »Ви не доглянули основного в житті — молодости. Вона завжди однакова. Вона (коли справжня) не заокруглюється, ранив себе, ранив інших і в муках народжує себе, як черепашка перлину. Вона не захищена, вона нездоланна... І вона потребує легенди, щоб творити... Її підсиджує скупа старість, її розкладає внутрі поміркована молода трухлявість, а вона все одно прокладає дорогу, бо вона має силу міцних весняних паростків, що пробивають навіть каміння. Думайте про цю силу. Якщо ви не вірите в те обличчя, яке воліє в прірву, ніж у фальш усталених правдоподібностей, — повірте в цю силу«.

Золотими нитками в українській історії записана героїчна епопея таких молодих Дон Кіхотів, таких шевченківських »сизих орлів-беркутів«, таких франківських »каменярів«, чи таких Лесиних »месників дужих«, які виходили на герць, на чисте поле бою за справедливість. Виходили..., бо мусіли. Питаєте — звідки бралася їхня сила, їхня одчайдушна хоробрість? Власне, з того »я мушу«, з того невідкличного закону життя, який каже: »Лиш боротись, значить жити«, себто з тої самосвідомости (яка дає тверду самовпевненість), що ти живеш лише під умовою, що будеш боротися за Правду, за Батьківщину. Це тверде »я мушу« є тою первинною сировиною, з якої герої творять легенди, як глибоко закарбований на душі народу заповіт для грядущих поколінь.

Той, хто не в силі зрозуміти це »я мушу«, той по суті етичний льозунг життя, і кпить з нього, щоб відвернути увагу від своєї слабости,

той є духово старим, а навіть мертвим. Бо в цій твердій, суворій етиці знайдемо правдиву молодість, яка здібна жити, а не лише доживати в інертному плині реалітетів, яка взагалі єдина має право на життя, бо готова захищати це право навіть ціною власного життя.

В житті є курйозний парадокс: той живе наймогутніше, найбільше цінить і любить життя, хто готовий загинути, захищаючи своє й інших право на життя. Одначе, цей самий парадокс ставить життя вище від ехидного, в егоїзмі збоченого доживання, виповнюючи прірву між «мертвими й ненародженими» у безперервній тягlostі національного роду. В усіх мовах світу існує одне слово, яким людство окреслює цей парадокс. Просто, воно — *героїзм*. Але, його можна замінити іншим словом, що в нашому розумінні тотожне з первісним поняттям героїзму, а саме — *молодь* в нами насвітленому етичному змислі.

А вертаючись назад до нашого первісного питання, яке називаємо «дилемою української молоді на вигнанні», ключ до розв'язки цієї дилеми, мабуть, зможемо віднайти в 1930-их роках на Західних Українських Землях. Автор цих рядків заздалегідь зазначає, що він сам в пошуках за цим «ключем». Однак, йдеться про те, щоб ми розуміли за чим шукаємо, себто за *молоддю* як *етичною категорією*. А 30-ті роки тим актуальні, що *молодь* тої декади, зокрема молоді творці молодого революційно-націоналістичного руху, який виник з постановням Організації Українських Націоналістів (ОУН), залишили за собою могутню легенду, з якої українська нація по нинішній день черпає «свіжі соки життя». Тому, ця легенда «тридцятників» тим більш актуальна для «молоді» тут на чужині. З розмислом радимо слова «чужина» читати як «вигнання», бо власне з етичної точки зору це поняття найкраще характеризує те почуття духового відірвання від материка-батьківщини, що його відчують не лише старші вигнанці, але тим більше ті молоді «вигнанці», які ніколи в Україні не жили, а на чужині мусять вести постійний бій самим зі собою серед грізних затісняючих кліщів асиміляції.

Молодь-«тридцятники» вміла обурюватися, бо в неї кипіла ненависть за покривдження української нації. Це вказує на її поглиблене відчуття ідеалів справедливості й свободи, що найбільше характерне власне для молоді, знову ж, з етичної точки зору. Це відчуття, чисте у своїй альтруїстичній наївності, було таке сильне, що один польський письменник, коли проаналізував цю епоху, писав, що коли б не існувала українська нація, то це покоління могло таку націю створити. Кожен «тридцятник» твердо знав одну незаперечну істину: що його шлях життя веде або до героїчного загину на полі слави, або, в *найгіршому випадку*, до тюрми. Пишемо про тюрму як про найгіршу з двох можливостей, бо ця справжня *молодь* воліла загинути, ніж ризикувати тим, що після жорстоких тюремних знущань «сипне» своїх друзів і тим самим зрадить те, що для неї було святістю.

Так, тоді *молодь* жила святощами, з яких багато з теперішніх етично перестарілих молодих напевно кпитимуть собі. Тоді *молодь* вміла вми-

рати, щоб народ міг жити. Тепер наші лише оптично «молоді» паразити народу думають, що жити — це означає у збоченому вигідництві доживати, чи прямо гнити. Тоді немов прямо з іще незасохлого чорнила пера нашого Генія-Кобзаря вилонилися і літали над Україною «сизі орли-беркути», окрилені незламною вірою в краще майбутнє.

Ця віра була настільки сильна, що ці молоді воїни ОУН увели революцію в самому розумінні етичних понять. Для них героїка в житті не утотожнювалася з самозапереченням, самозреченням, самоспаленням, самовідреченням. Героїзм — означав для них самозавершення, самовизначення, себто — ушляхетнення божественного елементу, що в кожній людині унааявнюється в служінні *ідеї*, в змагу за неї.

Колись, власне в 30-их роках, молодь ставила вимоги старшим, а в тому ставила ще гостріші вимоги собі. Сьогодні, в обставинах чужини, все перевернулося догори ногами. Тепер нам «молодим» ставлять вимоги наші «старші» батьки, а ці вимоги безперечно легші, менше вибагливі, ніж ті, що вони ставлять самі собі. Коли серйозно задумамось над цим явищем — хто між нами молодий тоді не буде такої підлої відваги звертатися до наших батьків, як до «старих»?!

Колись загинути в боротьбі за Ідею уважалося найвищою честю. Тепер між «молодими» вирощуються такі «лідери», які цілком переплутали етичні пріоритети, бо кажуть, що краще молоді не говорити про те, що для України треба бути готовим загинути, бо, мовляв, відстрашимо. Такі лжепровідники пропонують менш сувору формулу: жити для України. А коли молодь не схоче жити для України, то хіба скажемо їй — потанцюємо за Україну, вип'ємо за Україну... , аж поки нічого з тої України не залишиться. Великі *ідеї* перемагають лише тоді, коли перемагають її носії, *готові за них загинути!* Ця готовість загинути за Ідею — це барометр могутності й потужності тієї Ідеї.

Так, коли проповідуватимемо високий етичний льозунг — будь готовий загинути за Україну — то безперечно ми не одного відстрашимо. *Відстрашимо струсів!* Таких струсів, що коли надійде пора взяти зброю в руки, то вони ховатимуть голови в пісок у розпачливій надії, що історія якось про них забуде. А коли проповідуватимемо етично фальшивий льозунг — виключно жити для України — то ми й струсів не матимемо, бо вони й так байдужі, а тих дійсних «орлів сизих» серед молодих зневіriamo!

Україні струсів не потрібно, їй потрібні радше титани волі, велетні духа й *ідеї*, які могутні передусім у своєму етично суворому підході до життя, для яких огидний всякий вигідницький стиль життя. Очевидно, не кожний годен дихати дужим повітрям, що призначене лише для окрилених Вірою беркутів. Кожна *велика ідея* матиме своїх ненависників. І не треба цим дивуватися. Ліліпути у своїй боязливості не годні окрилитися і тому вони завжди будуть шукати способу збаламутити народ своїми апелями до поміркованості, до толерантності, до

єдності задля самої єдності. Ми, українці, не раз маємо дивну манію, коли йдеться про єдність. Тому напевно не один із нас буде заскочений, коли скажемо, що Україні не так єдності потрібно, зокрема коли маємо змайструвати механічну єдність коштом відречення від суворих етичних вимог у боротьбі за *велику ідею*, коштом розводнення цієї *ідеї*. Нам, радше, потрібно єдності високої етичної якості, себто єдності довкола *великої ідеї*, великої візії, що ставить великі, суворі вимоги, що вимагає великих зусиль, а й навіть жертв.

Це все тим більше стосується молоді. Псевдо-гаслами про «толерантність», про «єдність задля єдності», молоді ми не здобудемо. Можливо, матимемо оптично віково «молодих» українців (хоч й це загадкове), а *української молоді* не виплекаєм, себто молоді в етично-героїчному змислі.

Тепер на вигнання ми творимо умови, щоб вдержатися, себто, щоб затримати нашу українську ідентичність і передати її нашим дітям та внукам, немов би готуємося поселитися на чужині надовго, навіть назавжди. Тому при кожній нагоді творимо різні культурні ансамблі і кожен із нас гордиться, коли наші діточки вийдуть на сцену у вишитих українських сорочках і затанцюють якогось козачка та задеклямують кілька рядків з Шевченка. Чванимося, бо думаємо, що будуємо свою Україну на вигнання. А при всьому цьому будуванню, що безперечно потрібно, ми нехтуємо основним у житті: Любов'ю. Але не половинчасту любов, яка лише скіє при теплому притулку буденності, а навпаки — Любов, що вимагає жертв, згідно з Божим заповітом, що «ніhto більшої любови не має, як той, хто віддає життя за друзів своя». Словами Свєрстюка ця справжня одержима любов «горить і спалює, а не тихенько втягує в тепло і затишок». Це та любов, що з страшною люттю обурюється на покриття власного народу. Це любов, яка вимагає *вийти на герць*. Отже, любов найвищої етичної якості. Це така любов, яка твердо знає, що при всіх потрібних спробах збудувати «українську хату» на вигнання, дійсний таки «Собор українських душ» знаходиться на рідному духовому материку-батьківщині. Це нетерпелива любов, що не годна витримати кілька десятиліть на вигнання, а наставляє людину тяготи до рідного, що саме виявляється у всецілій боротьбі за право своєї нації на життя.

Таку любов нам треба вщепити в серця нашої молоді. Це любов тих Шевченкових «сизих орлів», що з гордістю за рідне ненавидять все, що вороже, а навіть брутально викидають з гнізда тих «орленят», яких доторкнулася ворожа рука. Така любов ставить виклик нашій молоді — жити спартансько-суворим, противигідницьким життям, життям високої аскетичної етики, бо лише в такій суворій етиці до життя можуть родитися й плекатися справжні «орли».

Така любов ніколи не дасть забути молоді, що вона відповідатиме перед майбутніми поколіннями за долю народу. І за словами Василя Симоненка:

»І хочеться
Бути дужим,
І хочеться так любити,
Щоб навіть каміння байдуже
Захотіло ожити
І жити!
Воскресайте, камінні душі,
Розчиняйте серця і чоло,
Щоб не сказали
Про вас грядущі:
— Їх на землі не було...«

Це виклик Воюючої України до нашої молоді. Чи сміємо дозволити на те, щоб наші діти, внуки й правнуки колись про нас говорили: *Їх на землі не було!*

Увага, Читачі!

Пропонуємо дуже цінну працю

д-ра Д. ДОНЦОВА

» НАЦІОНАЛІЗМ «

третє видання, справлене автором.

Книга ця вперше появилася 55 років тому (Львів-Жовква, 1926) і мала величезний вплив на формування ідей українського націоналізму, який витворив новий тип українця — борця за українську державність, і пірвав цілий український народ до боротьби за волю.

Книгу перевидано заходами Української Видавничої Спілки в Лондоні (Велика Британія) при співучасті Ліги Визволення України в Торонті (Канада).

Сьогодні, коли »Націоналізм« Д. Донцова не менш актуальний ніж 55 років тому, пропонуємо його найширшим колам українського суспільства.

Ціна примірника в твердій оправі — £4.00 або \$10.00.

Замовлення разом з готівкою просимо слати на адресу:

Ukrainian Publishers Ltd.
200 Liverpool Road,
London, N.1.
Great Britain

А. БЕДРІЙ

ОУН І УПА

Замість вступу

Проминуло 40 років від створення Української Повстанської Армії (УПА). Але ще й досі таки замало висвітлене відношення між Організацією Українських Націоналістів (ОУН) під проводом Степана Бандери й Українською Повстанською Армією (УПА). Проте щодо розуміння природи, суті й історії УПА є необхідне правильне висвітлення цього відношення. А це відношення було таке тісне, органічне і нерозривне, що цілковито правильним буде твердження, що без ОУН не було б взагалі тієї УПА, яку очолював ген. Роман Шухевич—Тарас Чупринка 40-ліття якої обходимо в 1982-1983 роках.

Ще від 1940-их років почали ширитися дві фальшиві версії про УПА: одна, що, мовляв, УПА, хоч заініціювала ОУН, то від половини 1943 р. вона «відірвалася» чи пак «усамостійнилася» від ОУН, а від постанови УГВР в 1944 р., УПА була виключно підпорядкована УГВР. Цю версію пустила в обіг група, яку популярно називають двійкарями. В літературі цієї групи роля ОУН у відношенні до УПА від другої половини 1943 р. зведена до підрядного значення.

Другу фальшиву версію поширюють люди різного політичного визначення, які нічого спільного з ОУН не мали, але які добачують різні користі для себе чи своїх груп у представленні УПА в «позитивному» наświetленні. Це головню або теперішні мельниківці, або т. зв. бульбівці. Мельниківці пропагують тепер тезу, що УПА була «понадпартійною» армією від самого початку в такому змислі, що в ній були рівнорядно заступлені різні середовища, а ОУН пробувала нібито «узурпувати» УПА для себе. «Бульбівці» і різні інші анти-ОУНівці знов же інтерпретують УПА як всенародню «безпартійну» армію, створену Боровцем-Бульбою, відношення ОУН до якої добачують лише в негативному аспекті, тобто нібито в намаганні ОУН підпорядкувати УПА собі, у висліді чого в УПА неначе знищено «справжню демократичність», а саму УПА перемінено в «партійну армію», від якої «відсахнулися» всі «справжні патріоти».

В цьому викладі постараємося висвітлити справжнє відношення ОУН до УПА.

I

Організація Українських Націоналістів (ОУН) виразно ставила від початку свого існування принцип, що для визволення України з-під ярма різних окупантів необхідною буде українська збройна

сила. Один із найвизначніших членів ОУН, Степан Бандера, так визначив основні елементи ОУН: «Український націоналістичний, революційно-визвольний рух, зформований Організацією Українських Націоналістів, зродився і виріс органічним порядком з двох основних елементів: націоналістичної ідеології і з революційної дії, безкомпромісової збройної боротьби за державну самостійність збоку Української Військової Організації»¹.

У постановах основуючого Конгресу ОУН з 1929 року є наступні ствердження: »IV.2. Повне усунення всіх займанців з українських земель, що наступить у бігу національної революції, та відкриє можливості розвитку Української Нації в межах власної держави, забезпечить тільки система власних мілітарних зброєнь та доцільна союзницька політика«. В іншому місці читаємо: »V.2. В обставинах ворожих займанщин підготовку українських мас до збройної боротьби, а зокрема підготовку організаторів і вишкolenних провідників, перебере окремий військовий осередок«. А ще далі: »V.3. Лише військова сила, що спиратиметься на озброєний народ, готовий уперто та завзято боротися за свої права, зможе звільнити Україну від займанців та вможливить упорядкування Української Держави»².

В тих постановах виразно окреслена концепція майбутньої УПА. Майже символічне, принципове значення має один із найперших актів голови Проводу ОУН, полк. Євгена Коновальця, після її заснування, а саме скликання конференції високих старшин, що відбулася весною 1929 р. В тій таємній конференції у Празі взяли участь 4 генерали і 3 полковники. Рішено розплатувати масовий військовий вишкіл членів ОУН і видавати журнал «Військовий вісник»³.

В 30-их роках ОУН під проводом полк. Євгена Коновальця провела досить велику підготовку для реалізації повищих постанов. В Проводі Українських Націоналістів і в Крайових Екзекутивах були військові та бойові референти. ОУН причинилася до поширення військового духа в українським населенні.

Проти мілітаризуючої політики ОУН виступали всі тодішні українські партії та, очевидно, окупанти України. Революційна військова політика ОУН та бойові чини проти ворогів дуже багато причинилися до піднесення в народі національної свідомости та гордості, вказуючи на необхідність орієнтації на власні сили, як на основну запоруку визволення⁴. Період 30-их років треба вважа-

1) »В десяту річницю створення Революційного Проводу ОУН«, в »Сурмі«, Мюнхен, ч. 18-19, лютий-березень 1950; передрук у »Перспективи Української Революції«, Мюнхен, 1978, стор. 172.

2) »Постанови Великого Збору ОУН«, в ЗЧ ОУН »ОУН«, серія Бібліотека Українського Підпільника, ч. 1, 1955, стор. 3-16; Петро Мірчук, »Нарис історії ОУН« т. 1, Мюнхен, 1968, стор. 94-100.

3) Гляди Олекса Бойків, »Моя співпраця з Полковником« у »Євген Коновалець і його доба«, Мюнхен, 1974, стор. 631.

4) Ці висновки потверджує Лев Шанковський у своїй студії »УПА« в »Історії Українського Війська«, друге вид., Вінніпег, 1953, стор. 645-646.

ти періодом формування і кристалізації концепції національно-визвольної революції, в якій переважне місце має зайняти повстанська всенародня армія⁵.

Цей процес не проходив без спротиву, бо деяка частина провідних членів ОУН на еміграції в 30-их роках вважала за єдино реальну таку постановку, в якій була б нагода створити революційну армію, але на базі на якій творяться регулярні армії. Така постановка вимагала шукати за чужими державами, які дали б згоду на творення на їх території такої української революційно-визвольної армії. Головними речниками такої військової політики були ген. Микола Капустянський, військовий референт ПУН, і його помічники ген. В. Курманович і полк. Р. Сушко⁶.

Концепцію творення визвольної армії власними засобами заступали головню Крайовий провідник сот. І. Головінський, підполк. Михайло Колодзінський — військовий референт КЕ ОУН на ЗУЗ, та референт бойових акцій в КЕ ЗУЗ Роман Шухевич. Цю концепцію заступали також Степан Бандера, Іван Габрусевич, Зенон Косак, Дмитро Грицай, Ярослав Стецько, Олександр Гасин, Микола Кос і Василь Сидор. Крайова Екзекутива ПЗУЗ, встановлена полк. Євгеном Коновальцем в 1935 році, приєдналася до прихильників революційного творення збройних сил. Крім згаданих, в КЕ ПЗУЗ були ще такі визначні революціонери: Ростислав Волошин, Ярослав Старух, Яків Бусел, Степан Пшеничний, А. Закоштуй. І саме на Північно-Західних Українських Землях в 1937 році створено з ініціативи військового референта Крайової Екзекутиви Василя Сидора перші відділи націоналістичної революційної армії⁷. Після перших спроб прийшли чергові в 1939 році, коли-то КЕ ПЗУЗ, очолена тоді Іваном Скопюком і А. Закоштем, дала доручення творити в околицях Янова на Берестейщині повстанський курінь під назвою «Поліське Лозове Козацтво». Цей курінь перед вибухом німецько-польської війни досягнув біля 500 людей. Був він під керівництвом членів ОУН Вовківчака і Грози⁸.

До явного зудару прихильників обидвох концепцій визвольної стратегії всередині провідного активу ОУН дійшло після трагічної смерті полк. Євгена Коновальця, у зв'язку з постановою української держави на Закарпатті 1938-1939 років⁹. Керівні особи в ПУН покликали на пост вождя ОУН полк. Андрія Мельника, який опреділився по стороні орієнтації на чужі потуги (конкретно — на Німеччину) як на базу творення української армії. Друга група провідних військовиків ОУН (М. Колодзінський, З. Косак, Р. Шухевич, О. Гасин) стали на становищі творення українських зброй-

5) Про концепцію «перманентної революції», що зродилася й прийнялася в гурті провідного активу ОУН на ЗУЗ, гляди: Петро Мірчук, «Нарис історії ОУН», стор. 137-139.

6) Гляди Микола Капустянський, «Військова підготовка ОУН» в «ОУН, 1929-1954», Париж, 1955, стор. 115-139.

7) Точніші дані в П. Мірчука «Нарис історії ОУН», стор. 459-461.

8) Петро Мірчук, «УПА». Мюнхен, 1953, стор. 230-231.

9) Гляди точна аналіза в П. Мірчука, «Нарис історії ОУН», стор. 549-561.

них відділів в Карпатській Україні власними силами, незалежно від постави Німеччини. ПУН видав заборону перекидати військовиків ОУН із ЗУЗ на Закарпаття, бо такі заходи нерадо бачила б Німеччина, яка обіцяла передати Закарпаття Мадярщині. Але націоналісти-революціонери не зважали на цей наказ ПУН, переходили масово на Закарпаття, щоб там включатися у розбудову власної армії — Карпатської Січі. Спільно з тисячами місцевих патріотів ці революціонери боронили молоду державу перед наступом мадярських агресорів. «Карпатська Україна вчинила перший спротив в Європі, щоб збройною рукою зупинити «нове порядкування» Європи Німеччиною. Це був перший стріл у «нову Європу» Гітлера!» Такими словами схарактеризував Ярослав Стецько історичне значення виступу націоналістів-революціонерів на Закарпатті в протиріччя до політики ПУН¹⁰. ПУН не допоміг скривавленому Закарпаттю ані одним старшиною зі своєї многочисельної військової референтури.

Закарпатська політика ПУН штовхнула його діячів в обійми німецької імперської політики щодо України¹¹, а зате збройна боротьба закарпатців надзвичайно сильно революціонізувала до боротьби кадри ОУН на ЗУЗ і ПЗУЗ. Зокрема Крайовий провідник Мирослав Тураш-Грабовський і його військовий референт пор. Дмитро Грицай намагалися якнайбільше радикалізувати визвольну боротьбу. Їм багато допомагав пор. Роман Шухевич¹². Продовж 1939 року на ЗУЗ дійшло до більше збройних ударів між ОУНівцями і польськими окупаційними органами ніж за ціле минуле десятиліття. Обидві сторони мали по кілька десятків убитих, а польські тюрми і концтабір в Березі Картузькій були переповнені українськими націоналістами.

II

Дня 1 вересня 1939 р. вибухла німецько-польська війна. На українських землях під Польщею зразу творилися повстанські відділи для боротьби з окупантом, з яких декотрі досягали розмірів куреня¹³. «Революційно-партизанську акцію підготувала і керувала нею Крайова Екзекутива ОУН на ЗУЗ, зокрема Крайовий провідник Володимир Тимчій-Лопатинський і військовий референт Гринів-Кремінський»¹⁴. Тимчій прийшов на зміну Тураша, який загинув під час переходу німецько-польського кордону в червні 1939 р.

10) Його «30 червня 1941», Торонто—Нью-Йорк—Лондон, 1967, стор. 26.

11) Гляди розділ «Різкий зворот у закордонній політиці ПУН» в П. Мірчука, «Нарис історії ОУН», стор. 582-584.

12) Порівняй: П. Мірчук «Нарис історії ОУН», стор. 563-567; Степан Бандера «Командир—Провідник» у «Шляху Перемоги», березень-квітень 1954; передрук у «Перспективи Української Революції», стор. 296.

13) Гляди П. Мірчук, «Нарис історії ОУН», стор. 586-587.

14) С. Мечник, «Деякі спостереження із минулого», у ЗЧ ОУН, «Вишкільні матеріали», 1958, стор. 158.

Закарпатські події причинилися в поважній мірі до рішення групи провідних революціонерів ОУН зформувати в лютому 1940 року новий провід ОУН на місце ПУН, що його назвали «Революційним Проводом ОУН» під керівництвом Степана Бандери. А це тому, що фактично «в ОУН до 1940 р. існували два різні протиставні собі ідеологічні й політичні потенціали, напрямки, дві протиставні концепції...», — як це стверджує Степан Бандера¹⁵.

Коли розлетілася польська імперська держава, то з тюрем і концтабору в Березі Картузькій вийшли на волю тисячі українських борців-революціонерів. Майже всі вони визначилися по боці творення власної, української, незалежної збройної сили. Під проводом Тимчія і Гриніва йшли гарячкові заходи мілітаризувати ОУН під новим окупантом — російськими імперіялістами¹⁶. Коли ці два визначні націоналісти загинули в лютому 1940 р., то їхню настанову продовжували чергові два славні Крайові провідники — Дмитро Мирон-Орлик і Іван Климів-Легенда.

Від лютого 1940 р. військовим референтом в Революційнім Проводі ОУН був пор. Роман Шухевич. Ця референтура розгорнула на Західніх окраїнах Українських Земель (ЗоУЗ) інтенсивну підготовку військових кадрів¹⁷. Взагалі 1940-ий рік знаменний в історії ОУН сильною революціонізацією кадрів як підсумок досвіду, пережиття, боротьби й жертв цілого попереднього десятиліття і сильного переконання в Проводі, що грядуть для українського народу епохальні події. Ця войовничо-революційна атмосфера віддзеркалена в Маніфесті ОУН, виданому в грудні 1940 р. Там читаємо: «Тільки через повний розвал московської імперії і шляхом Української Національної Революції та збройних повстань усіх поневолених народів здобудемо Українську Державу та визволимо поневолені Москвою народи»¹⁸.

В квітні 1941 р. ОУН відбула свій II Великий Збір, на якому прийнято постанову, що ОУН буде «спиратися на власні сили українського народу, відкинувши в принципі орієнтацію на чужі сили...» У «Військових постановах» читаємо: »1) Для здійснення своїх цілей, ОУН організує й вишколює власну військову силу. 2) Завданням військової сили ОУН є: а) зорганізувати й перевести збройну боротьбу ОУН за перемогу Української Національної Революції й здобуття Української Держави; б) бути пробойовою силою й опорою ОУН у цілій її боротьбі; в) бути ядром Української Армії в Українській Державі... 4) Завданням Військового Штабу й військових осередків ОУН в часі зриву є зорганізувати збройну силу Революції та керувати військовими акціями на

15) «В десяту річницю створення Революційного Проводу ОУН» в «Сурма», Мюнхен, ч. 18-19, лютий-березень 1950; передрук у С. Бандера «Перспективи Української Революції», стор. 178.

16) Гляди С. Бандера «Командир—Провідник», «Перспективи Укр. Рев.», стор. 296.

17) Там же.

18) Текст «Маніфесту ОУН» у ЗЧ ОУН, «ОУН», серія БУП, ч. 1, 1955, стор. 21-3.

(українських) землях. 5) У збройному зриві ОУН організує й веде до боротьби всіх українців без огляду на їх політичні переконання... 8) Весь порив великих ідей українського націоналізму та вся сила динаміки Української Революції знайде своє втілення в українській революційній армії, яка постане в боротьбі цілого озброєного народу, дасть йому силу й перемогу та понесе ідеї Української Революції — свободи народам, — поза межі Рідної Землі»¹⁹.

Люди, що приймали ці постанови, були тими самими людьми, які згодом формували УПА і вели її до боротьби проти загарбників

У висліді II ВЗ ОУН, швидким темпом розгорталася військова підготовка кадрів ОУН до боротьби за УССД. Провід ОУН, обраний на II ВЗ на місце тимчасового РП ОУН, зорганізував на ЗОУЗ Крайовий Військовий Штаб (КВШ), очолений сотником Дмитром Грицаєм, в склад якого ввійшли м. ін. пор. Р. Шухевич, пор. О. Гасин та інші старшини. Почерез зв'язки з командуванням німецької армії вдалося сформувати і вишколити більший відділ націоналістичного війська під назвою Дружини Українських Націоналістів (ДУН), що досягав до 800 осіб. Всі старшини і вояки ДУН були підпорядковані ОУН та склали присягу на боротьбу за УССД. ДУН був під командою майора Євгена Побігушого і тоді ще сотника Романа Шухевича.

III

Після вибуху німецько-російської війни 22 червня 1941 р., ОУН негайно активізувала всі свої військові формації, щоб власними силами повести боротьбу за УССД²⁰. Крайовий Провід на ЗУЗ під російською окупацією, до якого тоді входили такі визначні революціонери, як Іван Клімів, Дмитро Маївський, Тарас Онишкевич, Роман Кравчук, Ананій Закоштур та інші, змобілізував біля 10.000 готових до бою озброєних військовиків-націоналістів²¹. Ці відділи вступили в бої з втікаючими російськими окупаційними військами²².

Проголошення відновлення української держави Актом 30-го червня 1941 р. у Львові було поєднане з прибуттям куреня ДУН та підпільних збройних відділів. Ці відділи ОУН навіть визволили були від російських окупантів кілька міст та містечок. Тому, що німецький фронт пересувався блискавично почерез західні й пів-

19) Текст «Постанов Другого ВЗ ОУН» у ЗЧ ОУН, «ОУН», БУП, ч. 1, стор. 24-47.

20) Діяльність ОУН від II ВЗ ОУН до червня 1941 проходила за планом, опрацьованим у «Політичних вказівках». Гляди: ЗЧ ОУН, «ОУН», БУП ч. 1, 1955, стор. 48-57.

21) Порівняй у Я. Стецька «30 червня 1941», стор. 220. Іван Клімів, крайовий провідник ОУН на ЗУЗ, видав прокламацію про негайне творення української армії, що її підписав він, як «Головнокомандуючий Збройних Сил». Там же, стор. 241. Також у П. Мірчука, «Роман Шухевич», Нью-Йорк, 1970, стор. 105.

22) Навіть російський історик ствердив існування досить сильних українських націоналістичних збройних відділів. Гляди: Н. К. Попель, «В тяжкую пору», Москва, Военное Издательство Министерства Обороны СССР, 1959, стор. 6, 47-48.

нічно-західні землі України, збройні відділи ОУН не мали часу оформитися у більші з'єднання. Тоді Провід ОУН вирішив зформувати з цих відділів «Українську Народню Міліцію», як орган влади в українській державі. Вони проіснували до вересня 1941 р., коли-то німецькі окупанти намагалися переформувати їх в «Українську Допомогову Поліцію», підпорядковану окупаційній німецькій владі²³. Відповідальним за організування Української Народньої Міліції був член Проводу ОУН Іван Равлик²⁴. Ці українські державні відділи міліції вкривали на початку густою мережею ЗУЗ, ПЗУЗ і частину ОСУЗ (Осередньо-Східні Українські Землі) та Буковину²⁵.

5-го липня 1941 р. проголошено склад Українського Державного Правління (УДП) під головуванням Ярослава Стецька, заступника голови Проводу ОУН. Пост міністра військових справ в УДП обняв ген. Всеволод Петрів, а державними секретарями стали сот. Роман Шухевич і пор. Олекса Гасин. Міністерство видало доручення негайно приступити до творення військових шкіл: старшинської біля Мостів Великих під командою сот. Дмитра Грицяя, підстаршинської в Поморянах під командою пор. В. Івахова-Роса, підстаршинської в Рівному під командою полк. Леоніда Ступницького²⁶ і підстаршинської біля Радехова під командою пор. Осипа Карачевського. Військову школу організовано на наказ ОУН також у Луцьку під керівництвом пор. Вірлика, що оформилася у військовий курінь. Коли німецькі окупанти знищили українську державу, то цей курінь змінив назву на «Господарчий курінь», який перетривав аж до весни 1943 р. і тоді перейшов до УПА²⁷.

Рівночасно ОУН перевела існуючий досі на ЗоУЗ КВШ на Західні Українські Землі, що далі залишався під командою сот. Д. Грицяя. Також незабаром був зорганізований в Рівному стрілецький резервовий полк імені «Холодний Яр» під командою полк. Л. Ступницького, що складався у своїй більшості з членів і симпатиків ОУН. Цей полк перейшов до УПА весною 1943 р. Як бачимо, літом 1941 р. ОУН проводила широку діяльність на відтинку підготовки власних військових кадрів.

Як знаємо, німці поставилися вороже до відновленої української держави. Тому в серпні 1941 р. сот. Р. Шухевич вислав до команди німецьких військ заяву, що з огляду на ворожу поставу німців до української держави ДУН перестають трактувати їх за союзників

23) Марко Віра, «Сім літ визвольних змагань». Буенос Айрес, Вид. «Промінь», 1946, стор. 20. Також розділ «Українська міліція» у С. Мечника, «У боротьбі проти московської агентури», Мюнхен, 1980.

24) Гляди Я. Стецько, «30 червня 1941», стор. 182-183.

25) Гляди полк. М. Омелюсік, «УПА на Волині в 1943 р.» у «Вісті Комбатанта», ч. 1-2 (22-23), 1966; передрук у «Літопис УПА», т. 1, Торонто, 1978, стор. 19-20.

26) Про ці три школи гляди: А. Осипенко (О. Горновий), «Вклад ОУН у справу творення і розбудови УПА» в «Осередок пропаганди і інформації», рік I, випуск ч. 1, 1948; передрук ЗЧ ОУН, «УПА», серія БУП, ч. 6, 1957, стор. 26.

27) Гляди Микола Гордієнко, «З волинських і поліських рейдів УПА», Торонто, 1959, стор. 11-12.

і не можуть більше з ними співпрацювати²⁸. Німці негайно роззброїли ДУН і вислали в заплілля. Однак члени ДУН погодилися переформуватися у спеціальний батальйон для поборювання комуністсько-російської диверсійної партизанки на Білорусії. Там вони перебували до грудня 1942 р., де придбали цінний досвід у боротьбі з російською протиукраїнською партизанкою²⁹. Від вересня 1941 р. німці змушували станиці Української Народньої Міліції переходити у станиці порядкової поліції³⁰.

У вересні 1941 р. відбулася підпільно Перша Конференція ОУН, на якій, між іншим, визначено, що гітлерівська Німеччина є таким самим ворогом України як сталінська Росія. Видано доручення приготуватися до збройної боротьби проти німецьких окупантів³¹. Всією військовою підготовкою далі керував КВШ ОУН, очолений сот. Дмитром Грицаєм, військовим референтом у Проводі ОУН. Вкортці відновлено або зорганізовано сітку військових референтів при Крайових, Округних, Районових і Повітових проводах ОУН. Ця сітка охоплювала більшу частину українських етнографічних земель на захід від Дніпра та окремі частини Східної і Південно-східної України. Всі члени ОУН були зобов'язані перейти військові вишколи. Найбільшою вишкільною базою для членів ОУН була Школа ОУН військових кадрів «Тигри», що діяла в Долинському повіті, Станіславівської області, по через яку перейшли тисячі членів і симпатиків ОУН.

Під кінець 1941 р. Провід ОУН призначив провідником ОУН на ПЗУЗ енергійного Дмитра Клячківського (відомого під псевдами Охрим і Клим Савур). Він взявся за формування збройного підпілля. Військовим референтом в Крайовім Проводі ПЗУЗ став Сергій Качинський.

Весною 1942 р. німецькі окупанти призналися, що їм не вдалося знищити українського націоналістичного руху, а навпаки, що цей рух постійно зростає в силі. Гітлерівський міністер пропаганди Й. Геббельс записав у своїм щоденнику під датою 6 березня 1942 наступне: «Повстанська загроза збільшується з дня на день. Повстанці опановують цілі області, вживаючи терор. Національні рухи сильніші, ніж ми це передбачали. Це відноситься до балтицьких країн і до України»³².

В квітні 1942 р. відбулася Друга Конференція ОУН, на якій визначено необхідність ґрунтувати всю дальшу діяльність

28) Текст заяви видрукований у книжці Л. Гірянки, «На стежках історичних подій», Нью-Йорк, 1979, стор. 324.

29) Гляди «Дружини Українських Націоналістів», Мюнхен, 1953, серія «Наша книгозбірня», ч. 13; також Мирослав Кальба, ред., «У лавах дружинників». Спогади учасників», Денвер, 1982.

30) Гляди полк. О. Омелюсік, «УПА на Волині в 1943 р.», в «Літопис УПА», т. 1, Торонто, 1978, стор. 20-21.

31) Порівняй П. Мірчук, «УПА», Мюнхен, 1953, стор. 29. Текст постанов І. Конференції ОУН в М. Лебедя, «УПА», 1946, стор. 17.

32) Л. Л. Лохнер, «Ді Геббелс Даеріс», Нью-Йорк, Атлантик Пабл., 1948.

ОУН «на творенні і розбудові власних революційно-політичних і військових сил». Конференція прийняла концепцію двофронтової війни: «московсько-большевицькій міжнародній концепції інтернаціоналу й німецькій концепції т. зв. «Нової Європи» ми проти-ставляємо міжнародню концепцію справедливої національно-політично-господарської перебудови Європи на засаді вільних національних держав під гаслом — ‘Свобода народам і людині’»³³.

Повища концепція ОУН стала політичною основою, на якій згодом постала УПА. Вона була притаманною політичною ідеєю УПА, що категорично відкинула будь-яку коляборацію з німецькими і московськими імперіялістами. Ця концепція перешкодила ширенню коляборації з т. зв. меншим злом, тобто з гітлерівськими расистами на базі т. зв. антикомунізму. Ярослав Стецько окреслив цю концепцію ОУН такими словами: «УПА заперечувала тотально обі ворожі сили в Україні і не пристосувала себе за ніяких умов до жодної з них, її ‘співіснування’ з Німеччиною і Росією було на полі бою, де грали скоростріли і падали наші і окупантські во-яки»³⁴. Завдяки концепції двофронтової війни, народні маси пішли за ОУН, що стала справжнім авангардом народнього руху, а всі інші групи зникли.

У наслідок II Конференції ОУН зайшли дві події: весною 1942 року сот. Роман Шухевич вислав двох старшин — пор. Василя Сидора і хор. Юліана Ковальського в розвідку по північних областях України з наміром підняти найкращих місць для встановлення військових баз ОУН. Ці старшини ствердили, що чекістські банди уже опанували Чернігівщину, як також східні райони Житомирщини. Найкращі можливості є на Берестейщині, Рівненщині й Ковельщині. Другим кроком було рішення Проводу ОУН творити на ПЗУЗ густу сітку Самооборонних Кушових Відділів (СКВ) в силі від роя до чоти на село для охорони населення перед нападами німецьких, російських і польських рабунково-терористичних банд³⁵. Треба припускати, що весною 1942 р. зроблено в Проводі ОУН рішення, щоб Військову Референтуру в Крайовім Проводі ПЗУЗ поширити в КВШ при КП ОУН. Такий висновок можна зробити на тій підставі, що вже літом 1942 р. була перенесена із ЗУЗ на ПЗУЗ група старшин ОУН, між якими були пор. Івахів-Рос і пор. Василь Сидор.

Від літа 1942 р. ОУН під проводом Степана Бандери перейшла на ПЗУЗ від пасивного спротиву до активної збройної оборони. З рук українських революціонерів почали гинути окупанти³⁶. Від місяця серпня не було вже і тижня, щоб СКВ не ліквідували жандармів, ляндрівців, чи німецьких поліцаїв.

33) «Постанови Другої Конференції ОУН», у ЗЧ ОУН, «ОУН», серія БУП, ч. 1, 1955, стор. 61-74.

34) Я. Стецько, «30 червня 1941», стор. 14.

35) Опис СКВ у П. Мірчука, «УПА», стор. 237-238.

36) Гляди Аркадій Тис, «Із перспективи трьох років» у «Визвольний Шлях», Лондон, р. 1, ч. 1, січень 1946, стор. 18.

(Далі буде)

С. КАРПАТСЬКИЙ

ДОСВІТНІ СИГНАЛЬНІ ВОГНІ

(Продовження, 3)

Гуцул Федір Калинюк-Колесар

Гарного вересневого дня 1947 р. з верхнього кінця карпатського села Ясіня на площу Трицьоток скорими кроками прямував молодий, міцний, в гуцульську ношу одягнений хлопчина. Колись ця площа по середині села була улюбленим сходищем гуцулів, де в неділі і свята відбувалися різні публічні збори, продавалися «ціфровані» гуцульські вироби та де гуцули ділилися своїми радощами, інколи і смутком, або де колись проливалася рідна кров закатованих ворогами гуцулів. На цій площі 8 листопада 1918 року відбулося всенародне гуцульське свято — проголошення об'єднання з Матір'ю Україною, в пам'ять чого споруджено пам'ятник із заповітними словами Тараса Шевченка: «Борітеся, поборе́те!» Зараз ця площа, як і в попередні роки, пустіла, особливо відколи москалі поневолили чудовий казковий край. У місці, де річка Лазіщина впадає в річку Тису, молодий парубок сповільнив хід й обережно оглянувся навкруги. Перед ним стояло потрійне роздоріжжя. Здавалося на мить, що молодий гуцул ніби вибирає на яку із трьох доріжок ступити. Коли ж він побачив, що на південній дорозі в напрямі Рахова проїхала фіра (віз) та зникла за закрутом, він, зідхнувши, глянув на захований за чересом годинник і повільно повернувся на захід, на дорогу, що вела до Брустурова. Через кілька хвилин в напрямі Брустурова «пропала» на закуреному порохом шляху друга фіра. Молодий спостерігач подався по північній дорозі, по якій можна було пройти через Татарський перехід до Делятина, Коломиї і Станиславова. Незадовго молодий, швидкий й коренастий хлопчина зупинився на Довгій Груні, де були колись сховища-фортеці опришків, особливо Олексі Довбуша. Тут знову було роздоріжжя на три боки, де колись стояли три хрести, і тому гуцули назвали це роздоріжжя «Білими Хрестами». Звідси відкривається сама найкраща панорама — вид на сховане в горах Ясіня. Колись тут сходилися, згідно з народніми переказами, опришки, радилися, а вночі подавали до села «човами» (розпаленими вогнями) сигнали про небезпеку.

Молодий гуцул знову подивився на годинник. Була 11.30 перед полуднем. В його розпорядженню була ще ціла година. Чи впізнаємо хто був цей молодий відважний гуцул, який приклав ліву долоню над чолом, щоб захиститись від сонця, і спостерігав довкола?

Це був молодий вівчар-розвідник з Лазіщини, гуцул Василь Калинюк, син Федора Колесара, на широких плечах якого уже

проминуло два важких роки в підпіллі. Зустрівшись з розвідниками УПА Степом і Вітром на горі Надеї, Цильо добровільно пристав до УПА, закінчив підстаршинський вишкіл і отримав перше псевдо — Жайворонок. Він помужнів, подужів, в його напівприщуплених очах відбивався великий сум, який принесли на його молоду долю останні місяці. За два роки свого «народження» в Українській Повстанській Армії Цильо-Жайворонок виконав океанну працю для українського війська, яке захищало від московського ворога і його улюблений, казковий карпатський край і волелюбний, талановитий, щирий гуцульський народ як по тій так і по тамтій стороні Карпат. В його пам'яті роїлися важкі думки. Особливо він думав про вчинене МГБ-стрибками перед двома місяцями brutальне вбивство рідного ниня⁶. В той сам день, коли застрілили ниня, Цильо-Жайворонок разом зі Степом і Вітром отримали завдання, з яким вирушили на розвідку, щоб злучитись зі сотнею командира Т. Говерлі, місцем постою якої було підніжжя гори Сумарин на галицькій стороні. Ниньо Цильо якраз викінчував два задні колеса до воза за хатою у шопі-майстерні, коли задиханий прибіг малий пастушок Стефко і схвилювано закричав:

— Вуйку, вуйку, мацкалі йдуть з пушками⁷, вашого Цильо глядають...

Але вже було запізно. Коли 30 бандитів уже обступили оперту під беріжком хатину Колесара. Кілька їх з підтягнутою зброєю підійшли до гуцула Федора Колесара, шестеро зайшло в хату. До старшого гуцула, який тримав у руках молоток, підійшов низького росту капітан і спитав:

— Где твой щенок, падлючая морда... і, не діждавшись відповіді, скрутив газді руки до заду й попихаючи та б'ючи, завів його в хату. В низенькій кімнаті, де знаходилася жінка, було чути плач і стогін. Федір Колесар, з обличчя якого вже текла кров, побачив свою дружину прив'язану до лавиці, яку підряд насилували здичавілі московські іроди.

Не витримав ниньо Цильо цього болю і підлості, розігнався та з усієї сили своєю головою вдарив у голову капітана, так, що той з розбитою щелепою повалився на землю як сніп, потім другого, а сам у двері і за хату... З хати донеслись лайки і крики — «бандіт!», «стреляй!», і тоді пролунала довга черга зі скоростріла.

Федір Калинюк-Колесар підніс руки й мертвим скотився з беріжка під хату. Матір Цильо — закуту в кайдани — забрали з собою назавжди...

Через кілька днів, як облава скінчилася, з великою почесною, несучи на топориках, поховали вірного гуцула Федора Калинюка-Колесара на цвинтарі, а його щирий побратим з молодих літ, Дмитро, що разом курманичив (був провідником дараби, що зво-

⁶) Ниня — батько.

⁷) Пушка — гвинтівка, кріс.

зила рікою Тисою дерево), прикріпив до надмогильного хреста останнє незакінчене Федором возове колесо. Закривавлений, простріляний скіряний черес з коротенькою запискою принесла до Білих Хрестів і сховала в домовленому місці Цильова кохана Оленка, з якою по домовленню там часто зустрічався. Кілька днів після того той самий лютий бешкетник, п'яниця і чугайстер⁸ попросив Цильову Оленку — «білу дівку» — до танцю. Коли ж вона відмовилася, він витягнув ніж і зі злости ранив її під око, та додав:

— Доходишся і ти, к., з Цильом, заки тьи ни заб'ють...

Згадав Цильо свою несподівану останню зустріч зі стрибками під Говерлею. Ідучи на зустріч з вівчарями-побратимами, що принесли їжу і вісті, він вийшов із гущавини і через квітчасту полонину наміряв дібратись до протилежного кінця, коли ж раптом вискочили сховані в гущавині москалі й почали по ньому сікти з скорострілів. Цильо почав тікати із такою швидкістю, що шлях до протилежного лісу подолав немов стріла без поранень. Він страшенно «сбразився», обійшов лісовим півколом відстань до стрибків і закидав їх гранатами, а після того зустрівся з побратимами. Іншим разом, недалеко гори Близниці знову зустрівся із стежею НКВД, які пустили на нього собаку. Цильо — знову мов стріла — подався на саму пологу в південній частині гори Близниці. Йому вдалося втекти, а собака зірвалася з висоти й розбилася у пропасті. Цильо отримав від командування дві похвали і нове, заслужене, псевдо Стріла.

І так, зараз ґражда⁹ Калинюків-Колесарів пустувала. В долі тієї чесної, звичайної і бідної гуцульської родини уособлювалася доля багатьох гуцулів і верховинців поневоленого, але нескоримого карпатського краю.

Пропадаючий між верхами голос дзвону струківської церкви сповіщав половину дня. Була рівно 12-та година. Витерши сльозину, що кривулькою стікала з мокрого ока, Цильо-Жайворонок-Стріла, як ранений тигр, перескочив пару горбків і зник у густому лісовому зворі. На 12 годину полудня була домовлена зустріч з побратимами по зброї і праці — з розвідниками боївки СБ Степом і Вітром. Десь через 10 хвилин біля гнізда¹⁰ Жайворонка-Стріли заколихалася гілка куща. Цильо звів цівку скоростріла в той напрям і зі словами «кличка», я «Стріла», зробив крок вперед. Збоку почув: «Дніпро», я «Степ», і перед ним виринув його старий друг-розвідник. Привіталися і обнялися.

— Ти сам, друже? А де Вітер?

— Я не сам, зараз познайомлю тебе з другом Соколом, а Вітра в інші боки хмари заманили.

8) Чугайстер — людина, що безправно полює на чужому терені.

9) Гражда — гуцульська хата.

10) Гніздо — тут умовлене місце зустрічей тощо.

Коротенько свиснув. Замахався зправа куц і з веселою усмішкою та з ніжними синіми очима молодий Сокіл подав руку на привітання.

— Багато доброго чув про тебе, дорогий друже, привітався Сокіл і, обнявши міцні плечі Циля, раптово випалив:

— Чи знаєш отця Юрка, як він і родина?

— Всі живі. Отця серце мучить, він ховав мого батька.

— Це мій рідний вуйко, — тихо промовив, спустивши зір, Сокіл і веселіше додав:

— При нагоді і позволенню відвідаємо старого, хворого вуйка.

Розмови-наради про виконання доручених справ, як також про події останніх днів, тривали недовго. Сховища з їжею були поповнені. Сокіл приніс свіжі вістки. — До Тячова прибув цілий ешелюон НКВДистів, тому наше основне завдання, — казав він, — через наших людей прослідкувати за рухом і наміром ворога. Завтра на певне місце постою з галицької сторони прибудуть деякі наші частини, тому потрібно розвідати терен і скласти плян про зв'язок і дальші дії. Посилай своїх »вівчарів«, друже, на торг з килимами до Тячова, зустрічаємося завтра після обіду о 4-ій годині у гнізді Сидовецьких полонин на вододілі Околи, де бере початок Тиса. Кличка — »Ясен«.

Степ закінчив свою промову, підійшов до Жайворонка-Стріли, обняв його і, відходячи, додав:

— Будь дуже обережний, молодий друже, бо ворог не спить...

Підступив до молодого гуцула і Сокіл, співчутливо глянув в його сумні очі і чіпляючи на шию нового друга срібний ланцюжок з медалею Божої Матері — ніжно, майже пошепки, промовив:

— Крім твоїх геройських подвигів і добрих вчинків, я чув і про твоє родинне горе, яке є і моїм і Степа і всенароднім горем. Будь надалі твердий і побожний, як твій покійний нинько і вкрадена мати. Вітер отримав нові завдання — шукання зв'язків з Пилипом і його людьми. — Замість нього я буду твоїм побратимом по зброї і нашої боївки. В моїх жилах теж тече гуцульська кровця, будьмо братами! Сокіл-Олекса і Жайворонок-Стріла-Василь міцно обнялися.

Колишнє місце зустрічі опришків-месників Олекси Довбуша, Юри з Богдану, Зарічного Івана-Пластуняка та інших стало знову безлюдним. Замість їх — прийшли нові часи, нові поневолювачі й вирости нові ватажки-месники — Пилипи, Жайворонки, Соколи, Степи, Вітри та багато інших. Карпатські й українські праліси, гори, полонини й дебряні хащі стали святим домом-граждою-колибою свого рідного народу, розкрили свої материнсько-батьківські обійми, щоб достойно прийняти і скрити своїх дочок і синів від злодія-ката. Осінні золоті лучі післяобіднього сонця злегка пестили й гладили величаві карпатські праліси, провалля, стрімкі скелі, звори, гірські ріки, полонини застелені буйними квітучими травами, морські ока, навколишні мальовничі й чарівні гірські

гуцульські села. В казкових Карпатах царила рання чудова осінь, — осінь після якої приходить холодна й люта зима. Ніжно виринали життєдайне сонце, яке повільно спускалося за безкрай овид. Небо своєю прозорою синьою барвою нагадувало велике шатро, яке відбивалося в жовтих кольорах весняного мистця-природи. Але зі сходу рівномірно й густо напливали темні клубчасті хмари, які віщували про лють і бурю. Над Карпатами подуло їдким ворожим вітром підготовки військових дій проти носіїв Волі, Правди й Братерства. Над Карпатами збиралася страшенна буря — буря кривавої, відданої боротьби на життя і смерть проти найлютішого в світі ворога — московського злодія і ката.

Побратими Степ і Сокіл

Наступного дня, пів до четвертої години по полудні на призначеному місці, де бере початок швидка, гірська сива Тиса, до певного гнізда змучений добрався Жайворонок-Стріла. В останні часи так багато справ куреня і сотні приходилося виконувати, що не мав змоги й часу заграти на своїй любій дримбі. Будучи впевненим, що крім мешканців лісів — птахів і звірів — нікого близько немає, узяв з череса дримбу, приклав рукою до рота й заграв. Грав, грав, а потім сумно приспівував:

Чи бачиш ньи моя Мамко,	А буду я кулеметник
Чи чуєш мій Ньиню,	Кульми набивати,
Не буду вже вівці пасти	Та убивцю москалика
На тій Полонині . . .	Стріляти-вбивати.

Хорони ньи рідна Мамко
І Ти добрий Ньиню,
Дай же Боже гуцуликам
Щасливу годину,
Ой дана Мамко дана, — щасливу годину.

Степ стиха підкрався і зворушливо слухав сумну, тужливу гру молодого гуцула, якого так полюбив як самого рідного за його правду, майже дитячу щирість, здібність і любов до свого краю. Вже хотів давати домовлений пташиний сигнал, коли Цильо став на коліна і почав молитися . . .

— Ти сам, друже, а де Сокіл?

— Я сам, побратиме. Сокіл полетів далеко виконати дуже важливе завдання. Як бачиш, в нас усіх багато праці.

Але видно було, що Жайворонок-Стріла не міг заспокоїтися, не бачивши свого нового друга, і далі натискав трохи невдоволений:

— Чого мене не післали з ним? Я б йому напевно поміг . . .

— Перестав далі казати, бо на його плече заспокоююче лягла рука Степа, який, хитаючи головою, задумано промовив:

— Не знаю, чи ти або я дуже змогли б бути Соколові на допомозі, бо завдання має виконати в місті, для чого потрібна спе-

ціальна підготовка й перфектне знання принаймні української, московської, мадярської і чеської мов.

З подиву очі Циля заокруглилися як баньки.

— І він... це все знає?

— Так, друже знає. А крім того ще й »морзянку« (морзе), і багато дечого, чого ми з тобою не знаємо.

— Але він так молодод виглядає, коли встиг?..

— Він твого віку, як бачиш, встиг, навіть встиг кінчати спеціальну старшинську школу УПА. Ти пан тут у горах, а він — де треба. Але про це поговоримо іншим разом, — промовив Степ ніжно і тоном, мовляв, »хлопче не журися« додав:

— Розкажуй що нового, — і, знявши скоростріл з рамен, підсів під куц.

— Оба вози з листівками, літературою і зброєю доїхали без перешкод до своєї стації. На кожному перехресному роздоріжжі і кілометрі вартували пастухи. Горіх повернувся з Тячева. Четверо наших торгівців заночували в селі, щоб далі спостерігати за москаликом і через Горба й Черешню дадуть нам знати. Горіх каже, що висадилося около 500 добре озброєних стрибків. Вони приїхали з Ужгородського гарнізону, а туди приїхали поїздом зі Львова. Розміщали всіх з допомогою комуністів по хатах. До Свистуна попав один з командирів, що має три зірочки на раменах, який »просив« від господарів »... пожрать, водочки попить і бабу на ноч...«, бо, як мовив, не знати доки житиме. А коли він попробував наш міцний дриган¹¹, тоді розпитував про »разбойника Пилипа«, обіцяв гроші, одяг і безкоштовний матеріял для побудови хати тим, хто наведе на живий слід »разбойника«. Ніби недавно Пилип зі своїми людьми напав вночі на пограничну московську частину, там всіх роззброїли, позначили, роздягнули, дали наказ комуністам запрягти вози з коровами й пов'язаних привести до Волового у райком. Горіх каже, що він позбирав з навколишніх сіл бирівів¹² і головних комуністів. Свистунові вдалося при дригані взнати, що проти Пилипа готується почерез села Угля і Драгово з одного боку, і Новоселиця та Широкий Луг з другого прочищення лісів аж під гору Менчул. Там мають відпочити. Відтак через Колочаву плянують притиснути Пилипа у Воловецькому районі з півдня, а зі сходу від Сваляви підсунуться інші частини стрибків, які повинні взяти Пилипа в кільце і зліквідувати.

— Дякую друже за подрібні вісті. Тримай далі діловий зв'язок з нашими людьми. Я все доповім командуванню. Справи серйозні, а завтра о 3-ій, а як ні, то в 6-ій вечора зустрічаємося у гнізді вашої Костелівки. Якби мене не було, буде хтось інший. Кличка — »Ясен«, точність до 10 хвилин. Багато їжі потрібно буде, хай твої побратими вівчарі займаються заготівкою сира і бриндзі. Як

11) Дриган — варена гуцулами горілка.

12) Бирівів — голів сільрад.

ти не зможеш бути, відповідно присилай свого замісника і дивися за собою, бо ворог не спить.

Спроба більшовиків розбити загін Пилипа

Про підготовку військових дій проти УПА і куреня Луки Пилипа, підпільна ОУН, завдяки надзвичайно живому й певному зв'язку на терені 13 районів Карпатської України, повідомляла командування УПА-Захід на рідному терені і в Галичині. Про дії Пилипа гула ціла Карпатська Україна. Все це було відоме командуванню УПА, а тому твердо вирішено шукати відповідних дійових зв'язків зі славним ватажком, організованість якого і якість військових дій подивлялися командування Головного Військового Штабу УПА, а також московське МГБ. З цією ціллю вирушив на Воловеччину, — звідкіля про себе дав востаннє знати Пилип, — рій сотні Т. II, під командуванням командира боївки СБ, булавно-го УПА Вітра.

Після денного відпочинку оперативні загони стрибків, що прибули до Тячова, подалися в двох напрямках до гори Менчул. У той же час інша група військ МВД зі Сваляви вирушила, щоб об'єднатись з тячівською групою стрибків.

Про прибуття цих ворожих військ боївці-рою командира Вітра не було відомо, а поскільки цей рій був уже третій день в дорозі на шляху до Пилипа, повідомити тепер уже було запізно.

Наступного дня бойове звено Пилипа в числі трьох чоловіків, що знаходилося на вершці гори Менчул, зауважило ворожі військові відділи. Зайнявши відповідні позиції, вони підкралися ввечером до постю одного відділу, підслухали розмову одного підвідділу з західної частини, і у двох рушили повідомити Пилипа.

Пилип, взнавши про наміри ворога і довідавшись, що зі Сваляви суне така ж кількість червоних, вирішив вийти з лісів Воловеччини й тому вислав розвідку в терен, щоб вийти з кільця через Боржавські полонини в напрямку села Лисичово. Бойова чота Пилипа вирушила під командою сотенного Василя Л., щоб з'єднати свої сили в пасмі гір Боржавщини, де знаходилися останні підвідділи куреня Пилипа. Саме в той час, як пилипівці були в дорозі в напрямку села Лисичова розвідчий відділ стрибків, що вийшов на з'єднання з स्वाлявською групою військ МВД, зауважив рій Вітра, який, не знаючи про навколишню небезпеку та недалеко чоту людей Пилипа, продовжував свій нелегкий шлях у пасмі лісів між селами, Кушниця, Керецьки й Лисичово. Стрибкам вдалося перетяти шлях роєві Вітра і великим вогнем зустріти несподіваних вояків УПА. Від першого граду куль гине славний і досвідчений вояк-командир боївки СБ і роя старшина УПА булавний Вітер — Ромко З. зі Станиславівської області. Перевага ворога була в 7 разів і тому, маючи втрату 9 вояків з 15, ті, що залишилися живими під зверхністю молодого розвідника Сокола мусіли відступити на схід.

Ледве пройшли вони по лісовій частині десь коло два кілометри, коли знову до них донісся шалений грохот куль і вибухи гранат.

На постріли й вибухи, що відбулися між стрибками й роєм Вітра, прискорили свій хід пилипівці, які знаходилися недалеко, по другій стороні від військових дій.

— Брати мої, — поспішаймо, промовив сотенний Василь Л. і півколом наблизив своїх людей до сточленного відділу голово-різів, які вже встигли зібрати поляглих і ранених — своїх і наших вояків.

Деякі важко ранені ще жили. Коли сотенний Василь Л. підійшов обережно зі своїми людьми, то трупи славних вояків УПА, підвишені на гілки дерев, висіли з повиколюваними очима, з порозрізуваними черевами, в які з двох боків були всунені руки забитих, замордованих і знівечених Героїв Української Революції.

Пилипівців було сорок п'ять. Побачивши, що зробили з напівживими й мертвими московські бандити, Василь Л. перший підвівся й закричав:

— Бийте гада..., — і кинув свою «лімонку» в того старшого лейтенантика, що в Тячові просив «... пожрать, водочки и бабу...»

Зав'язався знову запеклий бій, в якому сотенний Пилипа, уродженець села Липецька Поляна, Хустського р-ну, Василь Л., син-сирота бідних верховинських батьків, став важко пораненим в черево. Із московської сотні 12 залишилося в живих, біля 10 було ранено, і всі вони здалися в полон. Розправа пилипівців була коротка. Несучи на ношах свого сотенного в безпечне місце, частина людей залишилися біля раненого, а інші подалися повідомити генерала про події та негайний прорив з ворожого кільця.

Не встигли пилипівці примістити раненого «сотенного» і розставити стежі, як з-за дерев виринуло 6 вояків УПА з командиром Соколом, який, тримаючи високо в лівій руці білий платок «капітуляції» і «здачі в полон», підходив до раненого, добре йому знайомого Василя.

Смерть сотенного Василя

Молодий розвідник Олекса-Сокіл був відкликаний з складу бойвки СБ Степа і Вітра для виконання окремого завдання в головному місті. Склад обставин підказували командуванню куреня і сітці ОУН, щоб він прибув з роєм командира Вітра на зв'язок з Пилипом. І тепер, як ніколи, це рішення було зовсім виправдане.

Зараз він стояв з своїми шістьма бійцями перед мертвими, знівеченими трупами своїх друзів, — командира, булавного Вітра, ст. вістуну Лиса і бійців Верби, Сірка, Хміля, Дрозда, Бурого, Лева і Яра, які замість домовини, лежали на міцно сплетених ношах з букового жердя, а з-під їхніх голів і боків звисали зелені віти явора та смереки. В руках Сокіл стискав чорну італійського виробу беретку, на якій «світилася» прошита кулею дірка, а його

серце стискалося з жалю, болю, співчуття і ненависти до ворога. Сокіл пригадав собі як перед вирушенням в бойову дорогу промовляв до них Вітер і подарував йому малого розміру і калібру нікльований шестизарядний бравнінг зі словами: «... він малий, легко спрятати, може пригодиться...»

Сокіл стрепенувся від важких думок коли пролунали слова о. Павла, що означали початок похорону. З двох боків стояли відважні пилипівці, яким вчасно і без втрат вдалося вискочити з ворожого кільця. З права стояв Пилип біля лежачого раненого свого вірного брата сотенного Василя Л., губи якого дрожали від болю, коло них лікар Юрко Г. Біля кожного героя-мученика чорніла свіжо викопана яма, у головах лежали невеликі дерев'яні хрести, що їх люди Пилипа принесли готовими з найближчого села Бронька.

Прощальне слово після о. Павла виголосив вперше у своєму житті з великою надсилою молодий розвідник і старшина УПА Олекса-Сокіл. Не було віддачі почести стрільбою, бо недалеко знаходився ворог, не було часу на довгий церемоніал і співчуття. Всі були свідомі що сталося. Серця і чуття підказували одне — почався бій, який потрібно виграти, зберегти життя і знову підійматися на новий. В Карпатській українській землі, в пасмі Боржавської полонини, у ніг гори Бужора (висотою 1081 м.) навіки спочили тіла славних Лицарів-синів України сповнивши свій святий обов'язок перед Матір'ю Україною і справедливістю.

Коли сотенні Пилипа привели до нього старшину УПА Сокола, він сидів на великому буковому пні похмурий і задуманий.

— Обережно принесіть Василя, — промовив, — матимемо важну раду.

Коли принесли на ношах сотенного війська Пилипа, раненого Василя Л., Сокіл підійшов до нього з сумною усмішкою, спустився на коліна, взяв обидві руки, що лежали замкнені на грудях, злегка потиснув і ніжно промовив:

— Цілью кріпися, все буде добре, Бог допоможе...

— Хто ти, хлопче, і звідки знаєш Василя? — прогрімів голос Пилипа.

— Я Олекса, син того священика, що колись вас вінчав, як ви мали шлюб і весілля в селі Луково, звідки родом ваша дружина. Василя я знаю мабуть з чотирьох років життя. Його молодшу сестру Маріку, як померли батьки, мої батьки взяли до себе, щоб виховати як сироту, яка і сьогодні живе у них в селі Л. Цілью часто приходив до нас відвідувати Маріку, завжди приносив нам меляйного¹³ хліба. Я знав від його сестри, що Василь у лісі...

Генерал Пилип, на чорному вуйоші якого виблискували від сонця »генеральські« погони, що протинало віття і листя, звернувся до свого сотенного Василя зі словами:

— Братіку Цильку, чи правду каже цей хлопчина?

13) Меляйний — кукурудзяний.

— Правду, брате мій, і якби не його батьки і він, то ми з сестрою Марікою померли б з голоду.

— Даю тобі 20 бійців, іди до своїх командирів і перекажи, що я, Лука Пилип, генерал Карпатського війська, бідних моїх братів, даю свою згоду до повного переходу до вашого Українського Повстанського Війська, но з умовою, що командування над моїми людьми залишається за мною. Я хочу говорити чимскоріше з вашим генералом. Даю для цього шість днів... За цей час зліквідуємо цю зграю ворон, що прийшла в наші ліси нас вбивати. Якби мене вбили, тоді на розмову прийде хтось з моїх командирів, який замістить мене. Рівно через шість днів, рівно в дванадцять годин дня на нашому Менчулі, на самій вершині, в нашій «хаті». Люди вам покажуть. Хай будуть ті, яких я просив. Кличка «фіялка».

Молодий розвідник відсалютував і з групою двадцять шість бійців — шість упівців і двадцять пилипівців — вирушили на зв'язок в місці постю сотні Т. II. В той же день Пилип з'єднав під карпатською горою Бужора всі свої сили, післав «вівчарів» на полонину (на розвідку) і почав підготовку до ліквідації військових частин НКВД-МІБ з Тячова і Сваляви.

Десь близько півночі Пилипа, який недавно заснув, розбудив сотенний Іван Б. зі словами:

— Вставай, брате генерале, вставай Луко, Цильо конас.

Велетень-генерал спустився на коліна біля блідого сотенного сироти вівчаря Василя Лучки, по-дитячому тримав його голову в своїх руках та, обливаючи сльозами, зворушливо і ніяково промовив:

— Цильо-Верховинцю, дорогий брате, не покидай нас... завтра йдемо в бій і відомстимо за тебе і всіх...

Навколо зворушливо, сумно й понуро стояли Цильові брати-командири. Умираючий сотенний Верховинець вже був після уділення Найсвятіших Тайн. І дійсно, він ніби збагнув слова свого вірного візира, бо напружував усі свої сили, щоб ще трішки й трішки протриматися і з уривками важко промовив:

— Воюйте далі з честю... без мене... шкода, що не діждався стати боженим¹⁴ вояком Української Повстанської Армії...

Скажи Олексі... най опікується... сестрою... Марікою, — і помер в руках свого брата, друга й генерала.

З такою любов'ю, як свою кохану, любу дитину, Пилип поніс на руках на вершок славної карпатської гори Бужори мертве тіло сотенного Верховинця, де на зорі з великим співчуттям поміж двома ялицями його поховано.

*

Пізно ввечері під копицею сіна на гуцульській «Вербяжівській Періі», найстаршій оселі села Ясіня, Оленка, «біла дівка» потішала свого нареченого Циля-Жарворонка-Стрілу, якого раптова

¹⁴) Вожений — присяжний.

геройська смерть друга і командира боївки СБ Вітра надзвичайно пригнітила.

— Сокоти¹⁵ на себе Цильку коханий мій, бо кажуть хлопці, що бешкетник, п'яниця і чугайстер Штефан Дзвінчук всіх розпитує за тобою, по-п'яному говорив Юркові, що як тя зустріне, то вб'є.

— Мене сокотить Мати Божа і покійний Ниньо. Скоро будеш моєю газдинею у нашій батьківській гражді, може зможемо присягнути собі на наш Храмовий празник Свята Покрови, а доти готуймось до весілля і як і раніше приноси вістки у Довбушове дупло. Не знаю коли знова побачу тебе. Голос Циля був сумний і співчутливий.

Блідий місяць, свідок ночі, своїм сяйвом обняв коханих, доля яких склалася не так як вони мріяли і присягали.

Видатні дії ОУН-УПА

Частинне припинення військових дій на Закерзонні та в інших місцевостях України, що вимагали обставини і загальноукраїнські інтереси, збільшили обсяг воєнних дій проти московського ірода на терені Галичини й Карпатської України. Відповідно до цього розрослася підпільна сітка ОУН, що виконувала надзвичайну працю, охоплюючи своїми молодими кадрами майже всі ділянки життя.

Головний Провід ОУН і Головне Командування УПА проводять відповідну реорганізацію підпільної сітки ОУН і УПА. На Карпатську Україну прибувають досвідчені провідники ОУН.

Майже немає дня щоб підпілля і УПА не «дали про себе знати», а тут ще звідкись візьметься ватажок Пилип, який «гуляє» по всьому терені, немов пригадуючи своєму поневоленому народові про його піклування, а ворогові — що в цьому мальовничому, хоч національно менше свідомому куточку соборної України, дерево національне знову зацвіло, звістуючи про буйний і рясний врожай.

Відомо, що Крайовим Провідником ОУН в Карпатському Краю і Командиром УПА-Захід в 1947 р. був полковник Шелест-Виши-тий, Конрад, Зов (Василь Сидор), один із найближчих співробітників ген. Тараса Чупринки.

Під цю пору військових дій ГВШ УПА знаходився у трикутнику: Перемишль, Львів, Ужгород (Закерзоння, Галичина, Карпатська Україна) з перемінним місцем постою.

Активізація військових дій ворога для повної ліквідації УПА і ОУН, перехід рейдуючих частин УПА на Захід через країни комуністичного блоку (в основному Чехо-Словаччини), розгортання військових воєнних дій УПА після реорганізації за новою тактикою і методами боротьби, наявність в УПА радіостанцій російського і німецького виробу з висококваліфікованими радистами й багато інших об'єктивних та суб'єктивних діл приводять до орга-

15) Сокотити — уважати.

нізації п'ятої шестимісячної повстанської старшинської школи. Окремим наказом Головного Командира УПА ген.-хор. Тараса Чупринки, під зверхністю Командира УПА-Захід полковника Шелеста, в Карпатах організується від березня 1947 р. старшинська школа УПА «Лісові чорти», до якої потрапило п'ятнадцять вибраних членів ОУН і підстаршин-воjakів УПА. Це, фактично, була старшинська школа розвідників СБістів. Основою навчання в тій школі була азбука морзе («морзянка»), праця на радіопересиланнях советського виробу «РБМ» («Радиостанция большей мощности») і німецького «Оріон-3», топографія, розвідочно-диверсійна праця і перфектне знання, крім української — російської, мадярської і чеської мов для дії на терені Карпатської України, але для дій на терені Галичини — польської мови. З п'ятнадцяти молодих членів ОУН, які відзначалися також надзвичайними фізичними і духовними якостями, вже з матуральними іспитами, було восьмеро українців-уродженців Карпатської України, п'ятеро з Галичини і двое з Східної України. Весь комплекс праці з радіопересиланням викладав колишній капітан советської армії Вікентій Шоповал (по-російськи Шоповалов) народжений на Наддніпрянщині, до війни викладав географію і історію в середніх школах, був круглий сирота та ще великий симпатик ОУН до війни. Він завжди закінчував свої виклади словами:

— Які ви всі щасливі, що в такі молоді і буйні роки життя можете так високо, сміливо й самовіддано служити своєму рідному народові і ОУН. Ви щасливчики. Я про це мріяв все своє життя. Я теж щасливий, що хоч померти прийдеться ОУНівцем-революціонером.

Одного із старшин цього вишколу згадано в спогаді про молодого Сокола. Будучи неспроможним через час і обставини перерахувати всіх славних діл підпілля і УПА, нагадаю бодай про самі видатні, які відбулися після війни на терені Карпатського краю.

Після закінчення війни, в 1945 році, «для національного скріплення з т. зв. Радянською Україною» в листопаді, під час святкування Жовтневої революції прибув на Закарпаття перший секретар ЦК КП(б)У Нікіта Хрущов. Він настільки боявся ОУН і УПА, що в тих небагатьох кілька сот метрів пересувався в танкетці-броневіку. Крім пустих, демагогічно-партійних справ «була, — як він говорив, — дуже корисна справа». Ця «корисна» справа зводилась до того, що під час великого прийняття в апараті КПЗУ (Комуністичної Партії Закарпатської України), Нікіта звернув увагу на гарну молоду жінку, яку до того часу «за свою» уважав голова Народної Ради Іван Іванович Турияниця. З того часу Нікіта бодай раз у три-чотири місяці приїздив або прилітав інкогніто на Закарпаття.

Про ці «походження» Нікіти не знала ані Москва, ані не писала советська чи іноземна преса. Але про це знало наше українське підпілля. Коли Нікіта вибував інкогніто до коханки на Закарпат-

тя, то в офіційних партійних колах знали, що він їде на відпочинок на свою дачу біля Києва. В Карпатській Україні, резиденція Хрущова знаходилася в селі Оноковці біля Ужгороду. Там були ще й інші «резиденції» в лісах, але з уваги на підпільні дії генерала Пилипа і ОУН, цар Нікіта не відважувався їхати далі поза свою ультрамодерну дачу в Оноківцях, хоч був «завзятим майстром полювання та любитель природи». Підходила нова річниця т. зв. Жовтневої революції 1946 року. За неповний рік часу Нікіта побував два рази на Закарпатті в товаристві коханки, яку щедро нагороджував і яка мала молодшу сестру. В листопаді 1946 року Хрущов у всій своїй імперській величі вирішив знову прибути «на святкування Революції» на Закарпаття. Про цей приїзд довідалася ОУН. На жаль, пороблені заходи його знеутралізувати не здійснилися в цьому 1946 р. Подрібний план збройного атентату проти Хрущова був одобрений Крайовим Проводом у наступному році. Для його виконання підібрано із п'яти зголошених добровольців Сокола, Вовка і Явора.

«Торжественний бенкет» в честь Жовтневої революції був влаштований в будинку Народної Ради партійною і чекістською «елітою», запроданцями поневоленої Карпатської України.

Продовження цього «бенкету» мало відбуватися в особистій віллі голови Народної Ради І. І. Туряниці. Ця вілла була раніше власністю директора Закарпатської Електромережі і Ужгородської Електростанції Грабара, якого спровокували і засудили як звичайного злочинця за «вкрадену цеглу», з конфіскацією всього майна. В цій віллі проживав І. Туряниця, ставленик на голову КП ЗУ самим Сталіном.

Згідно з пляном, Хрущов мав їхати з дому Народної Ради в четвертій лімузині «ЗИМ» до вищезгаданої вілли. Ніхто не сподівався, що в останню хвилину сам Хрущов змінить свої плани щодо його безпеки й сяде у восьме авто, в якому мала їхати його коханка. 9-го листопада 1947 р., о год. 10,23 хв. на закруті з Цегольнянської вулиці на Винничну пролунали вибухи. Четверте авто полетіло в повітря з тими, що були в ньому. Коханка Нікіти вискочила з свого авта і стала, квилячи, втікати. Хрущов так перелякався, що кілька днів загикувався. Ще того самого вечора його відвезли в Оноковку, а наступного дня відлетів під посиленою охороною до Києва. Усі три відважні виконавці атентату залишилися живими.

Не хочу в цьому споміні описувати «разние похождения» цього дегенерата, п'яниці, хоч нашому підпіллю багато відомо з його життя. Але треба згадати, що його коханка на Закарпатті була задушена в Києві людьми Хрущова. Очевидно, що про це не писала західня преса ані не подавало радіо.

(Далі буде)

З ГАЛЕРІЇ ТВОРЧОСТИ НАШИХ ПОЕТІВ

Лариса МУРОВИЧ

СОРОК ДРУГИЙ СЛАВНИЙ РІК

Сорок другий славний рік
Не забудеться повік, —
З хати кожної повстанці
Вийшли, наче скелі з рік.

Понад ними — Божий щит,
Перед ними — рідний світ,
А тиранів двох обклави
Біля майже всіх воріт.

У Матвія три сини
І дочка, мов квіт весни, —
Оглядаючись, крізь хащі
Пробиваються вони.

Як поглибилась пітьма
І лунала знов сурма,
Взяв також Матвій рушницю,
Вийшов з хати крадькома.

Жінка б з ним разом пішла
Ой, коли б іще жила, —
Благослови, люба Анно,
З кладовища край села.

Та куди ж повстанці йдуть?
Кожен добре знає путь.
Їх у лісі командири
Для завдань гарячих ждуть.

Буде вишкіл. Буде бій
Одчайдушний, грозований.
Це ж УПА, наш Рідний Краю,
Вславить Прапор Волі Твій!

УКРАЇНА КЛИЧЕ ЗНОВУ

Україна кличе знову: »Де ж ті перші — в бій готові?«
Враз у відповідь три сотні і чоти дві воїв жвавих
Он з'явилися на поляні, при »Таємному Верхові«,
Присягнути вірність вічну, виструнчившись в рівних лавах.

А посвятність воїв знана, що безмежна, мов простори,
Грають в ній для України гами почуттів глибоких,
Бож Її земля від Дону по карпатські рідні гори
Ледве дише під терором тих загарбників жорстоких.

Сосни, з воями в союзі, стали однодумно рядом.
Прапор бойовий на щоглі торжественно повіває.
Командир уже присяги керувать прийшов обрядом
І за ним рішуче вголос кожен воїн повторяє:

— »Перед Богом і народом я клянусь щиро нині,
Що ніколи чести зброї не зганьблю в бою трудному,
Що невтомно здобувати буду волю Україні
І вернусь додому тільки із щитом, або на ньому!«

Не багато слів присяги, та багато скрізь роками
Буде поту проливання, будуть квіти рости з крові.
Вояки цього свідомі і тому їм над шапками
Сонце з променів яскравих — авреолі тче любові.

Під наказом командира потім вої благородні
Блискавичні вели рейди з допомогою народу.
Україно, Україно, там луну чути й сьогодні,
Де їх зброї грім огненний здобував Тобі свободу!

Примітка:

»Таємний Верх« — Високий Бескид, недалеко м. Борислава.

Андрій ЛЕГІТ

*»Думи мої, думи мої,
Квіти мої, діти!
Виростає вас, доглядає вас, —
Де ж мені вас діти?«*

Т. Шевченко

ДО ДРУЗІВ

Щорік, щодва і часу тятива
Все глибше душу смутком прошива,
І Бог, і люди, й невблаганний час, —
Усе, здається, діє проти нас.

Щорік... і друзів рідшають ряди,
Навіки їхні губляться сліди
У печах крематорій, у землі,
По них голосять сурми журавлів.

»Кру-кру-кру, — у чужині помру«...
Оставлю тут лиш духу дітвору.
Хто ж тих діток догляне, збереже?
І серце туги крається ножем.

Хто ж їх на Україну поведе
Боротися за край наш, за людей?
Чи й їм також судилось, як мені,
Згоріти на чужому тут огні?!

О друзі невесела чужина,
Та вип'єм келих вигнання до дна,
І поки подих не розставсь з грудьми,
Ми будем українськими людьми.

Живім, творім, борімся за життя,
За батьківщини синьо-жовтий стяг!
А як навіки мій затихне крок,
Прошу подбайте про моїх діток.

БЕЗХРЕБЕТНИЙ

Душу на фунти розмінано,
Мозок дурзіллям засіяно,
Серце жінками розбито,
Кров алькоголем розмито,
Мов матері рідній догана,

Пливе у чужім тумані.
Родом з околиці Фастова,
Був ординарцем у Власова,
Виграв на пулю, — багатий,
Пенса не дасть він і брату,
Хоч його прізвище Гуска,
Чужинцям скрізь каже — «руській».
Край у неволі — не журиться,
Зна імена усіх уличниць,
Рідко коли не п'яний,
Стрінеш його — не погляне,
Громади не хоче й знати...
Подібних йому багато.

* * *

Північні ворони, у ваші сторони!
Вкраїни сини не раби.
Встають нескорені, по тюрмах морені,
Як сонце з-за хмар доби.

Встають за ґратами поети й ратаї,
Священний їх шлях боротьби,
Ні автоматами, ні громом атома
Народу душі не убить.

РАНОК НАД ОЗЕРОМ

Глянув, красою окрилений,
Дійсність строката, чи сон?
Озеро срібними хвилями
Плещиться об горизонт.

Збоку з-за гаю підводиться
Райдужний диск золотий,
Над ясно-синіми водами
Лебедів зграя летить.

Берегом скаче до озера
Сарн пологливих табун,
Чуюся мрійним, стривоженим,
Мандри, самотність забув.

Гай захлинається трелями,
Роки зозуля кує,
Ямбом дзвінким і хорейми
Серце співає моє.

МАТЕРІАЛИ Й ДОКУМЕНТИ З ПОНЕВОЛЕНОЇ УКРАЇНИ

ІРИНА РАТУШИНСЬКА Й ОЛЕКСАНДЕР ШАТРАВКА ЗААРЕШТОВАНІ

У вересні 1982 року на Заході поширилася вістка про заарештування органами КГБ *Олександра ШАТРАВКИ*, який виїхав значно раніше поза межі України та проживав у різних містах ССРСР.

Олександр ШАТРАВКА — автор листів та звернень поширюваних у самвидаві, а також автор книжки «Якщо ти хворієш свободою, або репортаж із шлунка людодіда». Олександр народився 6-го жовтня 1950 року. В 1974 році він пробував виїхати з ССРСР, але йому не дозволили. Тоді він з групою товаришів перейшов фінляндський кордон та попросив у фінляндців права азилу. Але замість азилу, фінляндці його заарештували і насильно повернули до ССРСР, де його ув'язнили в тюрмах та психіатричних заведеннях. В 1981 році його звільнили з ув'язнення. Щоб уникнути переслідувань та чергового арешту, він перейшов на нелегальний спосіб життя. Після того, коли КГБ заарештувало його в Тюменській області, його перевезли в Україну, звинувативши в «антирадянській пропаганді й агітації».

Ірина РАТУШИНСЬКА — поетеса, за професією фізик, дружина Ігоря Геращенка, члена-кореспондента Академії Наук УРСР. Її також звинувачують в «антирадянській агітації і пропаганді». Поезії Ірини Ратушинської поширювалися, як говорять, у самвидаві.

ОБШУКИ

В червні 1982 року слідчі органи київського КГБ провели обшук помешкань лікарки-психіатра *Наталії КУЦЕНКО* і її мужа *Бориса ШУЛЬМАНА*, в письменника *Павла ПРОЦЕНКА* і його дружини *Ірини ДЯКОВОЇ*. Подають, що під час цих обшуків КГБ вилучило в обшукуваних самвидавні матеріали й досі неопубліковані літературні твори.

В тому самому часі слідчі органи КГБ провели обшук помешкання родини Геращенко, а в серпні заарештували Ірину Ратушинську-Геращенко. Про долю *Наталії Куценко*, *Павла* й *Ірини Проценків* покищо не має вістки.

ДОЛЯ ЮРИСТА ЄВГЕНА КРАМАРЯ

Самвидавні джерела інформують, що юрист й історик *Євген КРАМАР* був заарештований і засуджений у вересні 1981 року на один рік ув'язнення, з якого його звільнили у вересні 1982 року.

Євген КРАМАР народився 18 лютого 1933 року, закінчив високу юридичну школу й працював адвокатом на Волині. Крім професії правника, він студював старовинну історію України й інших слов'янських народів. У восьмитомовому виданні про 1300-річчя Болгарії є

праця Євгена Крамаря про східних і південних сіверян. Деякі його розвідки чи статті друкувалися в «Нашій Культурі», додаткові до «Нашого Слова», що появляється у Варшаві. В березневому випуску тієї газети надрукована його стаття «Дмитро Вишневецький в історії України».

Перед арештом і засудом у вересні 1981 року Євген Крамар був переслідуваний за «безробіття» і «наклепництво», хоч адвокатську працю від нього відобрали, висилали на примусові роботи або запропорювали до психотюрем. Він одружений та батько двох синів і дочки.

ЗАСУДИЛИ ЄВГЕНА АНТОНЕНКА-ДАВИДОВИЧА

До нас на Захід наспіли відомості, що під час літа 1982 року в Києві відбувся суд над *Євгеном АНТОНЕНКОМ-ДАВИДОВИЧЕМ*, сином відомого українського письменника *Бориса Антоненка-Давидовича*. Євгена засудили на чотири роки ув'язнення.

Євген Антоненко-Давидович народився 1952 року. Перший раз був заарештований в 1971 році та засуджений на п'ять років ув'язнення, що їх відсидів у концтаборі для кримінальних злочинців на Україні. Другий раз його арештували й засудили на один рік у 1977 році.

ПЕРЕСЛІДУВАННЯ БАПТИСТІВ

9 лютого 1982 року заарештували *Юрія Васильовича МЕШКА* (1949 року нар.). Його мати Ганна Михайлівна мешкає за адресою: Закарпатська обл., Ужгородський р-н, с. Кіпчаш, І.

19 березня 1982 р. на лєтовищі в Чернівцях заарештовано *Раїсу Іванівну МАТВІЙЧУК* (1950 р. нар.). Під час арешту в неї знайшли список в'язнів-баптистів та повідомлення про нові арешти одновірців з чернівецької громади. Оскільки Раїса Матвійчук відмовилася давати будь-які зізнання слідчим, її перевели до психолікарні на «експертизу». Батько Раїси Матвійчук *Іван Зотович* від березня 1981 року перебуває в ув'язненні. Її мати *Любов Степанівна* мешкає за адресою: Рівненська обл., м. Здолбунів, вул. Шкільна, 20.

22 березня 1982 р. заарештували *Віктора Яковича ФІЛІПИШИНА* (1939 р. нар.). Його дружина Євгенія Михайлівна з вісьмома дітьми мешкає за адресою: Чернівецька обл., м. Хотин, вул. Ліванського, 1.

У м. Саки Кримської обл. втретє заарештовано *Петра Максимовича ШОХУ* (1909 р. нар.). Востаннє його звільнили після чотирирічного ув'язнення в 1977 році і відтоді він жив з дружиною Катериною Степанівною в м. Саки на вул. Гудівельній, 8, кв. 17.

У Дніпропетровську заарештовано *Богдана Васильовича ШКІВА-ВОГО* (прізвище, можливо, з помилкою, нар. 5 квітня 1932 року). Його дружина Любов Ол. Шківава мешкає в Дніпропетровську на вул. Грінченка, 171.

У м. Запоріжжі під час перевезення тиражу баптистського журналу «Вестник Истины» заарештовано *Миколу Денисовича ВАРАКСУ* (1955 року нар.). У 1981 році його короткий час тримали в божевільні. Дру-

жина Варакси Олена Миколаївна з дитиною мешкає за адресою: м. Ростов-на-Дону, Архангельський пров., 3.

З шести членів Ради родин в'язнів ЄХБ, заарештованих 20 квітня 1982 року в м. Лозова Харківської обл. під час засідання Ради, п'ятьох звільнили. Невідомо, хто саме залишився в ув'язненні. Це або Олександра Козорізова, мати 9-ох дітей, чоловік якої ув'язнений, а сама вона засуджена до позбавлення волі умовно, або Л. Бондар, на яку раніше було оголошено всесоюзний розшук.

У зв'язку із справою Павла Антонова, заарештованого в Кіровограді на початку 1982 р., 11 лютого 1982 р. пройшла серія обшуків у баптистів м. Полтави. Проти його батька Івана Яковича Антонова, який звільнився з ув'язнення в червні 1981 року, заведено нову справу за ст. 209 КК УССР («зазіхання на особу і права громадян під виглядом виконання релігійних обрядів»). У зв'язку зі справою І. Антонова відбулося 4 обшуки в м. Кіровограді і 4 в м. Знам'янка, Кіровоградської обл. Адреса Івана Яковича Антонова з дружиною Неонілою Іванівною та дочками-близнятами Вірою й Надією (1960 р. нар.): 316013, м. Кіровоград, вул. Котовського, 41.

ПРО ХВОРОБУ ЮРІЯ ШУХЕВИЧА

З України наспіли докладніші інформації про Юрія Шухевича, якому в березні 1982 р. закінчився третій десяток років ув'язнення, після чого він мав бути етапований на заслання. В міжчасі Юрій Шухевич втратив цілковито зір на обидва ока.

Згідно з діагнозом лікарів, хвороба Ю. Шухевича — це «відслоєння сітчатки» («ретіни») на одному оці, а на другому — більмо («катаракт») і теж відслоєння сітчатки.

В загальному хвороби сітчатки є різномодні, але відслоєння (себто відставання) є дуже рідкісне. Воно може бути спричинене ударом (найчастіше), браком вітаміну «А», довгим перебуванням в темноті або на постійному світлі. Операцію більма можна робити лише тоді, коли є здорова сітчатка, яка по через чисельні нервові клітини пов'язує око з мозком. Відслоєння сітчатки у кожному випадку мусить бути чимось спричинене і воно не може бути хворобою, яку людина дістає, не знаючи чому.

Про причини відслоєння сітчатки у Ю. Шухевича наразі немає жодних інформацій. Зате відомо, що ще в листопаді 1981 р. він зовсім не бачив на одне око, а другим бачив настільки мало, що не міг розпізнати облич.

На початку січня 1982 р. Ю. Шухевичеві робили операцію на відслоєння сітчатки на одному оці в центральній лікарні для в'язнів ім. Гааза в Ленінграді. Чи було роблено операцію на друге око (більмо і теж відслоєння сітчатки) — невідомо. Після операції Ю. Шухевич бачив оперованим оком приблизно два тижні і раптом почав цілковито тратити зір.

Крім хвороби очей і цілковитої втрати зору, у Ю. Шухевича загрозлива стадія дистрофії, себто порушення живлення тканин, що пере-

творило його в живий скелет. Не зважаючи на це, ленінградські лікарі признали чому лише 2-гу групу інвалідності.

Наразі невідомо де перебуває тепер Ю. Шухевич.

Згідно з одержаною інформацією, його дружина Валентина Троценко зможе жити разом з ним на засланні щойно в 1983 році.

Наспіли також вістки, що Юрій Шухевич перебував в 1982 р. в таборі в Чистополі, дарма, що його останній присуд вже закінчився. Як відомо, його арештували під час нової хвилі погрому в Україні в 1972 р. Після в'язничного і таборового строку, Юрка Шухевича чекає ще 5 років заслання.

У ЛЬВОВІ ЗААРЕШТУВАЛИ О. КРАСІВСЬКУ

Після попередньої нікчемної пресової кампанії в місцевій пресі (газета «Вільна Україна» за 18 серпня 1982 р., що виходить у Львові й якої на Заході не можна замовити) органи КГБ заарештували 45-річну *Олену АНТОНІВ-КРАСІВСЬКУ*, дружину Зіновія Красівського, якого тепер загнали до примусової праці біля імперських газопроводів у Тюменській області.

Провина, яку намагаються інкримінувати Олені Красівській, це нібито отримування і розділювання між родинами політв'язнів допомоги з т. зв. громадського фонду Солженіцина в Москві. Кагебівський писак М. Тороповський намагається підсунути твердження, що гроші цього фонду нібито з американського розвідочного джерела — СіАйЕй. Отже справа ця шита двома грубими нитками: тут і валютна стаття, і посередня співпраця з чужоземною розвідкою; ціль кампанії ясна: засудити жертву за кримінальними статтями.

Наталія Солженіцин, дружина нобелівського лауреата і директор згаданого фонду, заявила, що гроші цього фонду походять виключно зі світових гонорарів за книжку «Архіпелаг ГУЛаг».

У згаданій провокативній статті Тороповського в коло нібито «валютників» потягнуто ще й інших, цілком не причетних до справи Солженіциногового фонду осіб, як *Катерина ЗАРИЦЬКА*, *Іван ГЕЛЬ*, *Михайло ОСАДЧИЙ*, родина *СІЧКІВ*, *Василь СТРИЛЬЦІВ*. Усіх їх може чекати така сама доля, як Олену Красівську: арешт і поновне позбавлення волі.

За всім тим майстерно укладеним сценарієм криється вправна і злочинна рука оберкагебіста СССР Віталія Федорчука.

ВАСИЛЯ МАЗУРАКА ЗАСУДИЛИ НА 15 РОКІВ УВ'ЯЗНЕННЯ

На Захід наспіла вістка, що в Україні КГБ готує нову хвилю арештів і судів над колишніми членами обидвох відламів ОУН і вояками УПА. Не зважаючи на те, що багато з них відбули довгі роки ув'язнення а деякі були навіть реабілітовані, їх знову притягають до відповідальності за зфабриковані злочини, які вони, мовляв, поповнили сорок років тому.

У восені 1981 р., згідно з цими плянами КГБ, були розстріляні в Україні п'ять колишніх членів ОУН і УПА. На початку 1982 р. в Івано-Франківську був засуджений на 15 років ув'язнення колишній член ОУН Василь Мазурак (псевдо «Бурий»).

Василь Мазурак народився в 1927 р. в с. Виноград на Івано-Франківщині. Закінчив педагогічний інститут і деякий час працював учителем у рідному селі. У 1946 р. був арештований і засуджений на 8 років ув'язнення за членство в ОУН. Повернувшись з ув'язнення працював у рідному селі і був реабілітований. Арешт В. Мазурака сколихнув всіх місцевих селян, які знали його, як чесного трударя, який не займався політичною діяльністю. В часі суду, який тривав три дні, свідки прокуратури закидали В. Мазуракові ходження на Богослуження, розмови з місцевим священиком о. Давидяком та «розповсюдження» синьо-жовтих прапорчиків і націоналістичних відзнак. Цих закидів слідчі не зуміли доказати Мазуракові, який на суді вів себе гідно і винним у «злочинах», які йому інкримінували, не визнав.

ЗАСУДИЛИ МИХАЙЛА ГОРИНЯ

З України прийшла вістка, що на процесі Михайла Гориня у Львові в червні 1982 р., його засудили за статтею 62 («антисовєтська агітація та пропаганда з метою підризу або послаблення совєтської влади») на 10 років ув'язнення та 5 років заслання. Це найвищий вимір кари, що передбачається за цією статтею для «рецидивістів».

Михайло Горинь — один із перших і найвидатніших діячів українського руху опору. Він народився 20-го червня 1930 року в селі Кніселі Жидачівського району, Львівської області. Навчався на філологічному факультеті Львівського університету, згодом працював учителем української мови й літератури, логіки та психології; був директором середніх шкіл Дрогобицького району. Від 1961 року працював психологом у першій в СРСР експериментальній науково-практичній лабораторії психології та фізіології праці при Львівському заводі автовантажників. Заарештували його 26 серпня 1965 року під час ширшого погрому української інтелігенції, а 18 квітня 1966 року засудили на закритому суді у Львові на 6 років таборів суворого режиму за т. зв. «антисовєтську агітацію та пропаганду». В останньому слові на процесі Михайло Горинь основно скритикував національну політику КПСС, зокрема русифікацію та дискримінацію українського народу, вказав на економічний визиск України та незavidну долю українських колгоспників. Покарання відбув у таборах Мордовії. Під час свого ув'язнення він написав декілька документальних праць про колоніальне становище України. Вони поширювалися у самвидаві. За писання тих есеїв його часто саджали до штрафного ізолятора.

Після звільнення з табору Михайла Гориня позбавили права працювати за професією. Він працював фізичним робітником у Львові. Щойно в останньому часі він на коротко повернувся до своєї професії.

4 грудня 1981 року його заарештували знову за здогадну «антисовєтську» діяльність. Суд був закритий, подібно як перший.

ГРИГОРІЙ ЧУБАЙ ПОМЕР

Прийшло також повідомлення, що у Львові помер 33-річний український поет Григорій Чубай. Його часто переслідували органи КГБ. Він виступав свідком на процесі Ігоря та Ірини Калинців. Поезії Чубая поширювалися у самвидаві. Окремі його вірші були друковані на Заході в 1970 і 1971 роках.

МІСЦЕ ЗАСЛАННЯ Д. КВЕЦЬКА

Дмитро Квецько, засуджений в 1967 році на 15 років таборів та 5 років заслання за згоду до приналежності до Українського Національного Фронту (УНФ), перебуває на засланні: 665540 Иркутская область, город Чуна, ул. Комарова 2, общежитие н. 2, комн. 313. Покарання він відбув у таборах Пермської області. Він є автором різних звернень та есеїв, що були розповсюджені самвидавом.

ЖУРНАЛ «ВОЛЯ І БАТЬКІВЩИНА» НА ЗАХОДІ

В листопаді 1982 року до нашої Редакції прийшло 14-те число журналу «Воля і Батьківщина», що появився самвидавом в Україні як орган Українського Національного Фронту.

Згідно з ранішими інформаціями за час існування УНФ появилось 16 чисел «Волі і Батьківщини».

У цьому 14-му числі «Волі і Батьківщини» надруковані такі коротші або довші матеріали: «Заява» Українського Національного Фронту за підписом «Центральний Провід Українського Національного Фронту» з квітня 1966 року, «Україна під чоботом окупанта», «Годі терпіти», «Хто вони», «Хвилювий і сучасність» (передрук з підпільного журналу «Пробоем» з 1942 року), «Український народ!» та «Українські новини».

В «Заяві» Центрального Проводу УНФ написано, що «Чорні роки сталінського терору принесли Україні мільйони жертв, але не зломали волі українського народу до боротьби за свої національні права. Ці законні права визнані всім світом. На словах признала їх Москва. Але як тільки українці домагаються їх, вона пускає в хід весь багатий арсенал віками випробуваних методів насильства — від Петра I до наших днів. Найменший спротив національного життя в Україні, — подається у Заяві, — вона душить ще в зародку. Навіть боротьбу за права української мови й національної культури жорстоко переслідує як антисоветський злочин. По всій Україні прокотилася хвиля репресій. Як в добу Сталіна, так і тепер українську інтелігенцію ув'язнюють, судять і засилають в концтабори».

Переглянувши це число, ми бачимо, що журнал «Воля і Батьківщина», хоч виявляє в деяких місцях нахил до легалістичности, однак задержує самостійницько-державницький напрямок, дуже різкий у поставі до імперіалістичної Москви та відвертий у віддзеркалюванні стремління українського народу.

Євген КРАМАР

СПРАВА КОЧУБЕЯ Й ІСКРИ

(Закінчення, 2)

А в Москві справа малася так. У зв'язку з війною цар рідко бував у столиці, а коли в грудні 1707 р. повернувся туди, то довідався про той донос, який передав чернець Никанор. Петро І ще був в Москві, як надійшов донос через Яценка (царевич, вислухавши Яценка, відправив його до царя). Однак Петро І згори визнав донос наклепом і думав провести слідство над донощиками, але відклав це надалі. Про царську думку (волю), звичайно, знали столичні сановники. Тому кн. Гагарін, отримавши листи від полковника Осипова, скликав вузьку нараду, яка, вже знаючи царську думку, також визнала передану інформацію за наклеп. Про це кн. Гагарін 23 лютого 1708 р. писав цареві, який погодився з цим. Оскільки сам цар відкинув всякі підозріння щодо Мазепи, то його й повідомили про донос не таємно чи за якусь винагороду, а офіційно. А гетьман, довідавшись про донос на нього, відрядив 24 лютого 1708 р. до Москви полковника І. Скоропадського, запевняв у своїй вірності і просив прислати донощиків до Києва для слідства. Дня 5 березня цар дістав від київського воеводи той лист з викладеним доносом, який зі слів Іскри склав і направив полковник Осипов. На цьому закінчувався цикл усних доносів, які В. Кочубей передав через різних осіб.

Вже на цій стадії без будь-якого обману чи підкупу з боку Мазепи справа для царя і його близького оточення була ясна: наклеп на гетьмана. Дня 1 березня 1708 р. Петро І писав своєму постельничому гр. Головкіну й таємному секретареві Шафірову, що чує з боку Кочубея й Іскри тяжкий злочин й ворожі інтриги. Мазепі було запропоновано арештувати донощиків. Дня 11 березня цар особисто написав Мазепі такого листа: »Таким клеветникам на вас ложно наветующим, никакая вера от нас не дасться, но и паче, оние. Купно с наустителями восприимуть по делам своим достойную казнь«²¹. В подібному дусі цар писав Мазепі не раз, а за ним і Головкін з Шафіровим. Петро І розробив і Мазепі повірив такий плян щодо Кочубея й Іскри: вдадуть, ніби повірили в донос, виманять донощиків ніби для особистої розмови з царем, а насправді — щоб схопити їх. Виконуючи цей плян, Головкін 9 березня 1708 року написав полковникові Осипову листа: дякував за пильність, просив засвідчити Іскрі царську ласку і пропонував, щоб обидва прибули до царської ставки. 11 березня він же відправив подібний лист і Кочубеєві, мовляв, справа поважна, на Україні не можна буде зберегти таємницю, тому потрібно негайно їхати до царя; і

21) Там же, стор. 72.

ще: потрібно порадитися, кого обрати новим гетьманом. Неважко збагнути, які почуття викликав цей лист в Кочубея. До Кочубея й Іскри відрядили двох офіцерів — ніби для охорони, а насправді для конвоювання. Щоб збити Кочубея й Іскру з пантелику, то попереднього післанця Яценка, добре прийнявши й обдарувавши, відправили з цими офіцерами. А Мазепа в той же час намагався виконати царський наказ про арешт донощиків, але нічого не вийшло, бо вони втекли на територію Охтирського полку, де вже не було гетьманської юрисдикції. На Охтирщину прибули й капітан Дуб'янський з поручником Озеровим (ті офіцери). Всі зібралися в Богодухові. 23-го березня Осипів і Кочубей написали Головкіну про виїзд до царя. Щодо Мазеви, то, на його думку й прохання, слідство над донощиками належало вести в Києві чи Батурині, щоб всі знали про справу, бо якщо не на Україні, то підуть чутки про його особисту пімсту. 6-го квітня цар після згоди на це, Головкін розпорядився: слідство має вести київський воевода Голіцин, а після цього донощиків належить перевести в інше місце для додаткового допиту про ворожі інтриги. Але оскільки Кочубей з Іскрою вже виїхали до царя, то Петро І на додатковий запит Головкіна наказав провести слідство в Смоленську (в Києві небезпечно через військові дії) з тим, щоб Мазепа прислав туди свого представника. Розслідування справи, точніше — наклепу з боку Кочубея й Іскри (так же атестував справу сам цар) було доручено згаданим Головкіну й Шафірову — обидва були в добрих стосунках з Мазепою. Однак це, як і Мазепині запевнення в вірності, істотного значення для ходу справи не мало, бо Мазепа був улюбленець самого Петра І, який уже наперед вирішив справу. Інші виконували його волю, інакше не могли. Головкін в листі до Мазеви так мотивував зміну царської вказівки щодо місця слідства: розслідування в Києві призвело б до тяганини, оскільки для з'ясування різних питань потрібно було б листуватися з царем; ніхто інший не провів би цю справу, як він з Шафіровим, знаючи вже царську волю.

Дня 18 квітня до м. Вітебська наблизилися: Кочубей з писарями і слугами, Іскра з племінником і слугами, Осипів, Кованько, Святайло з сином і Яценко. Наступного дня туди прибули Головкін і Шафіров. Спочатку вони розпитали полковника Осипова, який підтвердив те, що чув від Іскри і передав далі! Того ж 19 квітня викликали Кочубея. Його для ока запевнили в царській ласці і запропонували викласти з чим прибув Кочубей. Він подав письмовий донос на Мазепу з 33-ох пунктів²². Його узагальнено і в скороченій формі можна викласти так:

1. В 1706 р. родичка польського короля Станіслава Лещинського, кн. Дольська, про щось довго й таємно говорила з Мазепою.

²² Там же, стор. 98-110. Цей донос та інші матеріали, а також опис слідчо-судового процесу є і в зазначених працях Д. Бантыш-Каменского, С. Соловйова та інших публікаціях.

2. Гетьман заочно лаяв литовського польового гетьмана Агінського за те, що тримається Росії.

3. Радів, коли російський союзник, польський король Август II, зрікся трону.

4. В 1707 р. радів з приводу різні, яку литовці вчинили російським воякам.

5. Мазепа говорив, що шведський король піде на Москву, щоб там змінити царя, а польський на Київ і тоді козакам доведеться злучитися з поляками.

6. Радив Кочубеєві почекаати з одруженням дочки Мотрі, мовляв, незабаром прийдуть поляки і для неї знайдеться кращий жених.

7. Перед сербським єпископом Руфіном гетьман нарікав на тяжкі царські повинності для України.

8. Кочубеєвій дочці Мотрі говорив, що Москва намагається міцно тримати Україну в своїх руках.

9. Ректор з Вінниці, Заленський, бувши в Києві, натякав, що ніхто не знає, де тліє вогонь, але як спалахне, то годі буде погасити.

10. В Києві Мазепа зачинався з полковниками й читали Гадацьку угоду — якщо не мали наміру відстати від царя, то не читали б її.

11. В грудні 1707 р. пішла поголоска, ніби до Батурина приїде цар, щоб забрати (арештувати) Мазепу; гетьман зібрав своїх сердюків і мав намір відстрілюватися.

12. Згаданий Заленський приїжджав до Батурина для таємних переговорів з Мазепою.

13. Мазепа не раз посилав полтавського козака Кондаченка до султана й хана з якимись усними дорученнями.

14. На бенкеті в Кочубея Мазепа бувши напідпитку хвалив гетьманів Виговського і Брюховецького за те, що відстали від Москви.

15. Говорив полковникам, що на турків і татар надії мало і потрібно починати справу з іншого боку, взявшись за шаблі.

16. Обзавівся слугами-поляками, яких використовує для таких справ, які без царського дозволу заборонені.

17. Порущує царський указ про заборону пускати людей на польську сторону Дніпра.

18. Всупереч рішенню Коломацької ради, Мазепа забороняє українцям одружуватися з росіянами і дружити з ними.

19. Не турбується про оборонні споруди українських міст, а свою Гончарівку зміцнив хтозна для чого.

20. Залякує запорожців, що цар хоче їх викоринити.

21. Коли рознеслася чутка, що запорожці разом з татарами мають намір йти походом на Слобожанщину, то гетьман схвально поставився до цього.

22. Одній особі він говорив, що незабаром татари стануть в пригоді.

23. Львівський міщанин Русинович за дорученням польських вельмож вів переговори з Мазепою про перехід на бік Польщі, а Мазепа при цьому запевняв у прихильності до Польщі й нарікав на царя.

24. Не дбає про військовий скарб, вважаючи його ніби своїм, бере хабарі, збагачується за рахунок оренд тощо.

Як окремий пункт обвинувачення Мазепа, Кочубей додав пісню, яку нібито склав сам Мазепа і яку років 10 перед тим дав Кочубеєві архимандрит Никон. 64-рядкова пісня виглядала так:

»Всі покою щире прагнуть,
А не в один гуж всі тягнуть.
Той направо, той наліво.
А все браття: то-то диво!»

Далі в пісні засуджується прислужництво сусідам і закликається до єдності й збройної боротьби з ворогами:

»Самопали набивайте,
Гострих шабель добувайте,
А за віру хоч умірте.
Нехай вічна буде слава
Же през шаблю маєм права!»

Це один з перших випадків в нашій історії, коли національно-політична пісня мала бути доказом обвинувачення в політичному доносі.

Як видно з тексту доносу, в ньому є чимало неконкретизованих обвинувачень, припущень без покликань на свідків чи інші докази. Головкин і Шафіров бодай для ока повинні були звернути увагу й уточнити низку обставин. Вони так і зробили, розпитавши Кочубея по частині пунктів обвинувачення, зокрема стосовно зв'язків гетьмана з поляками. Кочубей дав уточнення й пояснення, покликавшись на деяких свідків. Сам текст цього письмового доносу мав різні виправлення. Подавши письмовий донос, Кочубей зв'язав себе, він вже не міг сказати, що його слова неправильно зрозуміли (щодо попередніх усних доносів це ще було можливе).

Серед перелічених обвинувачень можна виділити декілька груп. Обвинувачення пов'язані з надуживанням гетьманського становища (фінансові махінації, підозріла турбота про власну Гончарівку тощо), не були страшні, навіть якщо й підтвердилися б. Якщо Мазепа і брав щось, то ділився у вигляді подарунків з царськими вельможами. Одним словом, у наведеному письмовому доносі є група обвинувачень, які були для Мазепа не страшні.

Інша група обвинувачень стосувалася таємних антиросійських зносин Мазепи з Польщею, Туреччиною і Кримом. Тут вже справа малася б інакше. Це тяжкі обвинувачення. Та ж лівобережним гетьманам, в тому й Мазепі не можна було мати зносин з посторонніми монархами²³, а тут — ще й з ворожою для Росії метою. Однак виглядає, ніби Кочубей виламував відчинені двері, принаймні так можна було розцінити. Адже ж Мазепа раніше сам доповідав цареві про спокуси з боку поляків, кримців і донських козаків. Гетьман не тільки передав усі матеріяли, але й самих післанців²⁴. За таких обставин обвинувачення Мазепи в цій частині не могло мати ваги. Щоправда, десь так після 1705 р. Мазепа вже не намагався інформувати російський уряд про пропозиції й післанців, які надходили до нього переважно з польського боку. Однак найтяжче обвинувачення — це пляноване вбивство царя і похід на російську територію, звичайно з відривом Лівобережжя від Росії і переходом на бік Карла XII і Станіслава Лещинського. Однак якраз в цій частині обвинувачення було непослідовне і навіть суперечне. Наприклад, в письмовому доносі немає згадки про Мазепин намір завоювати російську територію, хоч про це передав спочатку Никанор, а потім й Іскра. Щодо замаху на царя, то письмово Кочубей виклав цю справу як плянований самозахист від царя — так як і передав через післанця Яценка, проте через Іскру цей же епізод було передано інакше: Мазепа плянує вбити чи полонити царя, діючи за дорученням короля Станіслава Лещинського. Не дивно, що слідчі-судді звернули увагу на це протиріччя, яке, до речі, поглиблювалося.

Дня 19 квітня Головкін і Шафіров вислухали Іскру. Він насамперед поспішив засвідчити своє співавторство в доносі, мовляв, донос спільний, Кочубея і його. Мета такої заяви ясна: сподівався на успіх задуманої справи і на царську ласку. Головкін і Шафіров звичайно поцікавилися, як малася справа з наміром щодо царя. Іскра запевнив: Кочубей говорив йому так, як він передав полковникові Осипову, тобто — Мазепа за домовленістю з королем Станіславом Лещинським просто плянує вбити чи захопити Петра I. За словами Іскри, про Мазепині наміри знає полковник Чарниш. До речі, після цього Чарниша також зарахували до учасників доносу. Ще одним учасником, на думку Петра I, мав бути полковник Апостол, хоч належних підстав не було. 21 квітня Головкін і Шафіров знов допитували Кочубея — він уточнив дещо, покликавшись на Кованька. Після цього Кочубея звели віч-на-віч з Іскрою. Від Кочубея дістали такі свідчення: він не говорив Іскрі про прямий намір Мазепи вбити чи схопити царя, а було так, як він виклав в письмовому доносі. Не говорив він також про Мазепин плян вирушити на російську територію.

Іскра ж наполягав на своєму, мовляв, Кочубей особисто говорив

23) Д. Н. Бантыш-Каменский: Зазначена праця, стор. 334.

24) Источники малороссийской истории, стор. 48-50.

йому так, як він передав Осипову. Отже, або Кочубей чомусь змінив цю частину обвинувачення, або Іскра в розмові з Осиповим додав щось від себе, приписавши це Кочубеєві. До речі, через ченця Никанора Кочубей також передавав про Мазепин намір завоювати російську територію. Тоді ж допитали й інших осіб.

Сотник Кованько підтвердив такі обставини, які повідомляв Кочубей: а) якимось на обіді в полтавського полковника Левенця єзуїт (ісусівець) Заленський говорив, що ніхто не знає, де тліє вогонь, але він швидко спалахне; б) іншого разу якийсь проповідник в Печерському монастирі в присутності Мазепи всіляко вихваляв польського короля і засуджував правління Петра I — гетьман поцілував цього проповідника і хвалив його.

Священик Святайло розповів: Мазепині наміри йому розповів Кочубей і він порадив відрядити до Москви з доносом Яценка; на прохання Кочубея він, Святайло, їздив до Іскри, щоб той стежив за Мазепою, але сам Іскра нічого підозрілого за гетьманом не помічав. За свідченням Яценка, його відрядили до Москви, де він зі слів Кочубея виклав зміст доносу; від себе Яценко додав ніби Мазепа лаяв якийсь царський указ. Кочубеєві писарі Кольчицький і Глуховець, за їх словами, переписували для Кочубея різні папери, не знаючи до цього про їх зміст. Таким чином на цій стадії доносу між головними його учасниками Кочубеєм та Іскрою в найважливіших пунктах обвинувачення залишилися протиріччя. Після цього їх та інших осіб роз'єднали, взяли під варту і вилучили від них усі папери. Обов'язково мало наступити катування, яке прямо впливало з закону і яке санкціонував цар (Головкін спеціально запитував Петра I про катування в цьому разі).

Першим мав пройти через катування Іскра. Безпосередньо перед побиттям він відрікся від доносу, заявивши, що жодної ворожої інтриги в доносі немає, а до всього вже два роки підмовляв його Кочубей; сам він, Іскра, за гетьманом нічого не помічав, а Кочубеєві радив почекати з доносом, поки проясниться, однак той і слухати не хотів. Після 10 ударів Іскра додав про причетність до доносу Чуйкевича й Апостола, з якими Кочубей мав би радитися в цій справі. Настала черга на Кочубея. За його словами Іскра справді спочатку не приставав до доносу, проте згодом діяв радо; з Апостолом і Чуйкевичем рада була зовсім в іншій справі; два роки тому він, Кочубей, наговорював на гетьмана, маючи на нього сімейне зло. В присутності Кочубея Іскрі дали ще 8 ударів і запитали про обвинувачення в Мазепиному замаху на царя. Тут Іскра пішов далі в відреченні від доносу й викритті Кочубея, мовляв, слова про намір вбити чи схопити царя — це чиста Кочубеєва вигадка, а він, Іскра, пристав до цього наклепу через дружбу з Кочубеєм. Запитали Кочубея, чи підтверджує ці слова Іскри, на що Кочубей дав ствердну відповідь: за Мазепою нічого підозрілого не помічав, а подав завідомо неправдивий донос, сподіваю-

чись, що йому повір'ять на слово. Кочубей заперечував будь-яке чужоземне підбурювання в цій справі. Під час зводин з Іскрою Кочубей дістав 5 ударів²⁵.

Дня 24 квітня Головкін і Шафіров додатково з катуванням допитали Кованька, який все звалив на Кочубея, мовляв, він сам про гетьмана нічого не знає, а до неправдивого доносу його підмовив Кочубей. Слідчі-судді і особисто цар інформували Мазепу про хід слідства і свідчення донощиків, про прийняті зміни, мотиви, їх зміни тощо. В листах Мазепу запевняли в довір'ї і неминучості тяжкої кари для Кочубея й Іскри. Наприклад, 20 квітня 1708 р. Петро I повідомляв Мазепу про прибуття Кочубея й Іскри і про намір катувати їх; запевняв, що їм не повірять, а після слідства відправлять до Києва, щоб на місці переконалися в їх наклепі і в царському довір'ї до Мазепи.

25-го квітня гетьманові відправлено чергового листа з викладом Кочубеевих і Іскриних зізнань, одержаних після катування. І знов запевнення в довір'ї. В такому ж дусі до Мазепи писали на протязі всього слідства. А гетьман в своїх листах, дякуючи за довір'я до нього, наполягав, щоб донощиків допитувати по всіх пунктах доносу, поводитися з ними крутіше; далі — вивідати про можливі ворожі інтриги в цій справі і щоб прислати донощиків на Україну для покарання. Та оскільки Кочубей з Іскрою ясно й недвозначно встановленим порядком визнали свою вину, то згідно з тодішніми уявленнями відпадала потреба допитувати їх по кожному пункті доносу. Так згодом і відповів Головкін Мазепі. А 24 квітня він в загальних рисах так виклав цареві свою думку про справу: більше в справі нічого з'ясовувати, бо донощики визнали свою вину; Кочубея мало били, боялися, щоб через старість передчасно не помер; після того, як цар визначить відповідну кару, донощиків відправити до Києва, щоб там знали, що і за що з ними зроблено. Однак Петро I ніяк не міг замиритися з тим, щоб цей донос обійшовся без ворожих держав, тому він розпорядився ще раз допитати вже приречених Кочубея й Іскру та інших про ворожі інтриги. Це царське розпорядження виконували 29-30 травня. Передопитані заперечили будь-який зв'язок з зовнішніми ворогами. Під час цього повторного туру допиту Кочубей дістав 3 удари, Іскра — 6, Святайло — 20, Кованько — 14. При цьому Головкін і Шафіров довідалися ще дещо про неправдивість доносу. На запитання, чому письмовий текст доносу має різні виправлення, Кочубей відповів — для маскування неправдивості. Серед Святайлових паперів знайшли донос на Мазепу про його зносини з Туреччиною, Кримом і Запоріжжям. За словами Святайла, цей донос він писав зі слів Іскри, а сам він нічого не знав. Іскра підтвердив це і в свою чергу звалив на Кочубея, мовляв, що і він нічого не знав про гетьмана, а підмовив його Кочубей. Кованько

25) Детальний виклад допиту Кочубея й Іскри — в «Источниках малороссийской истории», стор. 111-113, 118, 121-123, 126, 127, 132, 133, 140-142 та інших.

знов підтвердив, що до неправдивого доносу його підмовив Кочубей. Священик Святайло навіть признався в отриманні від Кочубея платні — 5 червінців і коня. Сам Кочубей і цього разу чітко признався в завідомо неправдивому доносі на Мазепу, мовляв, затіяв справу через зло на нього. Одним з компонентів цього особистого зла був, звичайно, амурний епізод гетьмана з Кочубеєвою дочкою Мотрею. До речі, Мотря в 1707 р., до доносу, одружилася з Чуйкевичем і Мазепа силою своєї влади не перешкоджав цьому шлюбові. Щодо Кочубея, Іскри та інших, то 30 травня Головкин інформував Петра I про додатковий допит донощиків і запитував, яку кару їм обрати. Що Кочубей з Іскрою будуть тяжко покарані, цар розпорядився ще до того, як розпочалося розслідування справи. Зараз фактично йшлося про вибір виду смерті для цих осіб.

Петро I наказав Кочубея й Іскру стратити — все одно чи відрубати голови чи повісити. Щодо інших осіб було вирішено так: ченця Никанора й священника Святайла заслати до лихозвісного Соловецького монастиря; сотника Кованька, Кочубеєвих писарів Кольчицького й Глуховця, а також Кочубеєвих та Іскриних слуг — до Архангельська (в солдати чи для іншої потреби); Яценка відпустити, але без права проживати на Україні; полковникові Осипову видати похвальну грамоту й оголосити її на Україні і в слобідських полках; надати право Мазепі вирішити долю полковників Апостола й Чарниша. В ході розслідування справи Кочубея й Іскру не раз допитували про їх майно. За словами Кочубея, чутки про його багатство перебільшені. Одне своє майнове зізнання, яке він дав після першого туру допиту й визнання своєї вини, Кочубей власноручно підписав словами: «Окаянной проступца і згубца дому і дітей своїх В. Кочубей».

Як того добивався Мазепа і як йому обіцяв сам цар, донощиків (Кочубея й Іскру) після остаточного закінчення справи й винесення вироку направили до Києва, а звідти до Борщанівки, де з військом перебував Мазепа — для виконання вироку. В Борщанівці Кочубея ще раз допитували — про майно і 14 липня 1708 р. обом відрубали голови. 16 липня гетьман доповідав про це цареві (на страті був присутній і представник російського уряду) і писав, що з погляду християнського милосердя міг би був просити царя про збереження Кочубеєві й Іскрі життя, та зваживши все, відмовився від цього. Члени сімей страчених також зазнали репресій, майно конфіскували. Мазепа відмовився від задоволення своєї моральної шкоди за рахунок засуджених²⁶. Щодо Апостола і Чарниша, то гетьман не тільки не чіпав їх, але й відстоював перед царем.

Коли ж Мазепа таки перейшов до Карла XII, то рідні засуджених (Кочубея й Іскри) були звільнені і їм повернули майно, проте

²⁶) «История Руссов или Малой России», сочинение Георгия Конисского, архиепископа Белорусского, М., 1846, стор. 201.

ніхто й не натякав про неправомірність, несправедливість слідчої судової процедури над донощиками. Головкин і Шафіров далі перебували в царській ласці, а сам Петро І, звичайно, не думав визнати будь-яку свою помилку, адже царське слово »непомилкове«.

Після такого досить детального розгляду справи Кочубея-Іскри порядком резюме вартує ще дещо сказати про неї. Насамперед — чи станом на літо 1707 р. мав вже Мазепа завершений плян таких дій, в яких його обвинувачували Кочубей з Іскрою. Аналіза наявних відомостей і матеріалів дає підставу відповісти приблизно так: після перелому у війні (не на користь Росії) гетьман, напевно, в принципі вирішив розірвати з Росією, чекаючи, однак, на найсприятливіший для цього момент. Якщо цими плянами Мазепа й поділився з кимсь, то у всякому разі не з Кочубеем, з яким вже перебував у явно ненормальних відносинах. Тому Кочубей, можливо, і чув дзвін, та не знав, де він. Це, а також безоглядна царська гарантія в довір'ї, робили Мазепу таким відважним у цій справі. Не він вплинув на хід і наслідок справи. Адже Петро І і його сановники визнали донос наклепом ще до того, як Мазепа довідався про нього. Більше того, хоч Мазепу слухали, але не у всьому пішли назустріч його бажанню: саме розслідування справи не вели на Україні, не допитували учасників по всіх пунктах доносу, та й не так то сильно катували. Хід справи в загальних рисах відповідає вимогам тодішніх правил і в першу чергу — волі царя, яка була найвищим законом. Годі говорити, ніби Петра І хтось обманув, збив з пантелику, він сам дав відповідний хід справі, був певно поінформований, давав відповідні вказівки. Подавши донос, Кочубей з Іскрою справді тікали від Мазепа, але гетьман діяв за прямою вказівкою Петра І арештувати донощиків, а сам цар розставив на Слобожанщині і в Росії для втікачів пастку. Думка Петра І про неправдивість доносу, зрозуміло, була поспішна, однак згодом вона підтвердилася. Щоправда, годі сподіватися добра від слідчих-суддів, які вже наперед знають, що і як має бути. Все ж Кочубей, Іскра та інші установленим законним порядком чітко й недвозначно призналися в явному наклепі на гетьмана і це признание досить переконливе. Ні один з учасників доносу не залишився до кінця при своїй попередній думці. До речі, про свою думку міг би говорити лише Кочубей, а інші повторювали за ним. Сам же Кочубей відмовився від своїх слів, мотивуючи донос особистим злом на Мазепу, а таке зло він справді мав і про це всі знали. Ніхто з живих учасників доносу згодом в будь-якій формі не твердив, що змушений був зректися правди через катування, залякування, на вимогу слідчих-суддів тощо. Зовсім незалежно від фактів твердження, ніби Кочубей з Іскрою були страчені за Мазепиним наказом.

З наведеного вище фактажу видно, як було насправді: гетьман лише виконував смертний вирок, який виніс особисто цар. Всупереч фактичним обставинам справи, поведінці й словам Кочубея

й Іскри, про них створено моралізаторську, казенно-патріотичну легенду: патріоти, герої, мученики за правду. Щоправда, з самого початку була про них й інша думка, але висловлювати її означало стати мазепинцем, українофілом, сепаратистом з усіма прикритими наслідками, які випливали з такої характеристики. Тому друга сторона, явно нерівноправі, спочатку мовчали. Наприклад, автор відомого літопису, учасник цих подій Г. Грабянка під 1708 р. навіть не згадав про страту Кочубея й Іскри: мабуть, офіційну думку про них давати не хотів, а свою не посмів. Більш-менш більше можна було сказати десь так з другої половини ХІХ стол. Т. Шевченко у вірші «Бували війни й військові свари» (1860 р.) писав:

»Бували війни й військові свари.
Галагани і Киселі і Кочубеї — Ногаї* —
Було добра того чимало«.

Наведені слова аж ніяк не свідчать, щоб Т. Шевченко захоплювався поступком Кочубея. Взагалі оцінка його поступку була антитезою до оцінки поступку Мазепи. Звичайно, в світлі позитивного ставлення до Мазепинового пляну²⁷, донос на нього з боку Кочубея-Іскри, звичайно, засуджується. Однак це вже ставлення до Кочубея й Іскри, тобто вихід за межі теми, яка пов'язана лише з слідчо-судовою справою. А ця слідчо-судова справа малася так, як викладено вище. Знання її дозволяє спростувати низку тривалих повторюваних мандрівних суджень.

* Ногаї, ногайці (ногайська орда): Кочубей походив з татарського роду.

27) див. А. І. Козаченко: «События», 1708-1709 гг. на Украине в освещении украинской дворянско-буржуазной историографии — об. «Полтава», М., 1959, стор. 323-350.

ЧОРНОВОЛА ЗМУШУЮТЬ «ПОКАЯТИСЯ»

Весною 1982 року органи КГБ привезли до Києва Вячеслава Чорновола і впродовж півтора місяця намагалися змусити його визнати свої «помилки» за ціну звільнення. Він відмовився.

Чорновола засудили 6 червня 1980 року на 5 років таборів суворого режиму за зфабриковане органами КГБ намагання «згвалтування». У той час Чорновіл перебував на засланні, після відбуття 7-річного ув'язнення, на яке його засудили в 1972 році.

СТАНІСЛАВА МИРОН ПОМЕРЛА НА ЗАСЛАННІ

На Захід наспіла сумна вістка, що 7 грудня 1981 року померла на засланні в Сибірі Станіслава МИРОН, найстарша сестра погиблих за волю України членів ОУН *сл. пам.* Тосі МИРОН і члена УПА *сл. пам.* Миколи МИРОНА.

ПОЕЗІЇ З ПОНЕВОЛЕНОЇ УКРАЇНИ

Євген КРАМАР

НАД ПОРТРЕТОМ РОКСОЛЯНИ

Крізь обагрену товщу віків
Проглядає твій образ, султанко.
А за рамкою — стогін чи спів?
Роксоляно моя, Роксолянко.

Ніби жура у тебе в очах,
Усміхнися, невільна коханко,
Бо очікує вже падишах,
Роксоляно моя, Роксолянко.

Ні, не знав ще такого гарем,
Чи не чари які, галичанко?
Полонила султана Хуррем,
Роксоляно моя, Роксолянко.

Ну, а ти про султанський фірман
Лебеділа йому, полонянко —
Щоб не брали в ясир роксолян,
Роксоляно моя, Роксолянко.

Ой як сумно було без дівчат,
Що на волі кохалися п'янко.
У неволі ж тужніше стократ,
Роксоляно моя, Роксолянко.

Україна приходила в сни:
Рогатин... той сусідський Іванко,
А у тебе від турка сини,
Роксоляно моя, Роксолянко.

Все ж бо рідні — Мехмед і Селім...
О Настуне, володарко-бранко,
Ти мовчиш, та на серці твоїм...
Роксоляно моя, Роксолянко.

25. 4. 1969 р.

МАРІЙКА

Зринає спогад... он хатина,
Струмок, і кладка і калина...

І ще — ота Марійка боса —
Поглянувши на мене скоса,
Прийшла з коновкою по воду.
А я вже встиг зробити шкоду:
Накаламутив. Не тікаю,
Мовляв, не я, а хто — не знаю.
Стою, посвистую на кладці.
Малий, а мав вже щось на гадці.
То нащо шкодити, ну нащо?
От бахурисько, от ледащо!
Марійка в сльози і до хати.
А що як серце розпитати?
Воно й тепер сказати може,
Та стільки часу. Боже, Боже...
Приємний спогад, ніжна мрія,
Марійка та давно Марія.
Он біля неї, наче мрійка,
Щебече донечка — Марійка.
Пішла вся в маму: погляд скоса...
Ні, не подумайте, не боса.
Не пустять вже її по воду:
Щоб хтось, бува, не скоїв шкоду.
Та ще й струмок — ні, не годиться:
В дворі мурована криниця,
Усе подвір'я в огорожі
І собачисько на сторбі.
Добротно, краще. Що ж, можливо.
Чому ж тоді в душі тужливо?
Давно знесли стару хатину,
Хоч не чіпали б ту калину —
Та ні. Одна неясна згадка,
Що десь ось тут лежала кладка.
Змілів струмок — все шепче мрійно,
Когось чекає безнадійно,
Сюрчить, сердега, неугавно.
Здається, все було недавно.
Ой де ж — це тільки згадка, мрія,
Була Марійка, є Марія.

24. 2. 1967 р.

Богдан ЛАВРА

УКРАЇНА

Україна — це ріка води живої,
Що з надр вічності задніпрюється та у вічність ллється

І якій на цій плянеті горя-щастя,
Хоч на лік, повірте, доле й часе, пари не знайдеться.

Україна — це світильник невсипущий,
Слово розперлинине із соборових літер;
Жодні словники її наврочити не можуть,
Жодний їй промовити не може вітер.

Україна — це рапсодія Карпат, Дніпра баляда,
Переспівані та переплакані віками
Прадідами та дідами, внуками й батьками,
Старістю й дитинством, та колисками й гробами.

Україна — Божественний сад на цьому світі
І рай на світі тому
Того мудрого народу, що живе із вірою у Бога
Навіть і тоді, коли не має вогнища, ні дому.

13 квітня, 1982 р.

ПІСНЯ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТВ'ЯЗНІВ

Ми тюрмами Колими та Сибіру
Розсипуємо свої роки й кості,
Але ні рід, ні прадідівську віру,
Не продаєм Москві — фортеці злості.

За долю й щастя України будем
Боротись з москалями до останку,
Та волю у святій борні здобудем
Приписаного Богом нам світанку.

Нас муки, голод, кривди і страждання
Гартують, наче сталь, зовуть до битви,
Засвічують світильники повстання,
Окрилюють дух денної молитви,

Що з наших переспраглих уст злітає
У світ широкий блискавкою-громом,
То Одою Свободи кружеляє
Над кожним нашим рідним отчим домом.

Крізь ґрати тюрем бачимо прекрасно
Ту днину благовісну й солон'їну,
Що принесе спасіння передчасно
І визволить з неволі Україну.

Ми нині — українські політв'язні,
А завтра будем месниками роду . . .
І зникнуть назавжди московські блазні
З вітчизни українського народу.

25 березня 1982 р.

ДУМА УКРАЇНСЬКОЇ УВ'ЯЗНЕНОЇ ЖІНКИ

Я стільки років вже корочу
Свої літа у тій темниці,
Де сонця Божого не видно,
Де чути лиш мольбу гробниці.

Минають дні, минають ночі,
Слова конають на папері
І щообіду та щоночі
Смерть стукає у мої двері.

Її до мене посилає
Москва, — диявольська потвора —
Яка годується лиш кров'ю,
Яка на всі хвороби хвора . . .

Я рідну Неньку Україну
У серці ношу, як ікону,
І ради рук її чаклунських
Шматую не одну запону.

Я ігла й бусини з мрій роблю,
Я сум в нитки предпрядаю
Та всю Історію Вкраїни
На фоні часу вишиваю,

Бо вірю, що невдовзі край мій
Здобуде жадану свободу,
Яку Москва давно украла
З святинь і душ мого народу.

13 березня, 1982 р.

ДО 2000-РІЧЧЯ ПОСТАННЯ КИЄВА ТА
1000-РІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

К И Ї В
МАЛА АНТОЛОГІЯ
(Продовження, 5)

Микола РУДЕНКО

ІЗ ПОЕМИ «ХРЕСТ»
(Із спогадів Мирона
про 1933 рік)

Ночі, пекельні ночі!
Він не засне до ранку.
Руки цупкі жіночі
Душать йому горлянку.

Потім приходить мати
І промовляє з болем:
— Сину, пора вставати,
Сонце зійшло над полем.

Нам не лежитья в могилі,
Мертвим не до спочинку:
Хто ж колосочки милі
В полі догляне, синку?

Скиглять голівки русі,
Виснажені до краю:
— Крихітку хлібця, матусю,
Хлібця!.. —
І крик завмирає.

Там, де комора артільна,
Вибігши вранці на ганок,
Христя, вдова божевільна,
Йде в канібальський танок...

Київ, 1976 р.

Микола РУДЕНКО (1920 —), поет із с. Юр'івки на Ворошиловградщині, член комуніст. партії, друкувався з 1937 р. (8 збірок). Підпільно друкувався в українському «Самвидаві». Коли ж виявив себе, як противник окупаційного режиму, в Київській Групі

сприяння виконання Гельсінських умов, — був заарештований КГБ у лютому 1977 р. й незаконно засуджений Москвою на 7 р. ув'язнення і 5 р. далекого заслання поза межами України.

Ліна КОСТЕНКО

КИЇВ

Блискоче ніч перлиною Растреллі.
З гори збігає Боричів узвіз.
І солов'ї, пташинні менестрелі,
всю ніч доводять яблуні до сліз.

Цвіте весна садами молодими,
шумлять вітри, як гості з іменин.
В таке цвітіння, князю Володимире,
тобі не важко бути кам'яним?

(Із збірки «Над берегами вічної ріки», Київ, 1977 р.)

Ліна КОСТЕНКО (нар. 1930 року на Київщині) — найвизначніша поетеса («Шестидесятниця») в окупованій Україні (УСРСР), закінчила педагогічний інститут у Києві, працювала в кіностудії ім. О. Довженка, як сценарист. Збірки: «Проміння землі», «Вітрила», «Мандрівки серця», «Над берегами вічної ріки» (Дніпра) та ін., найновіший твір — віршований роман «Маруся Чурай». Критикована і часто замовчувана советським псевдолітературознавством. Живе в Києві. Багато її творів опубліковані за кордоном.

Розділ III — поезії, написані за кордоном

Олександр ОЛЕСЬ

НЕ РОДЯТЬСЯ, А ТВОРЯТЬСЯ ГЕРОЇ...

Міцніла думка в них, з життям зливались мрії,
Ввижалась перемога їм...
Співали дзвони їм то Юра, то Софії,
Гримів гармат майовий грім.
Старих покинули: не вірите? — вмирайте!
Ми ж віримо, ми прагнем боротьби.
Моліться, плачте і благайте,
Нових панів вишукуйте, раби!

А ми ішли... і знов ідем... без зброї:
В серцях її кують нам ковалі!
Не родяться, а творяться Герої
В боях за волю Рідної Землі!

Олександр ОЛЕСЬ (1878—1944), справжнє прізвище Олександр Кандиба, — видатний поет-лірик, драматург, автор для дітей, родом із Слобожанщини. Клясик нової української літератури. Співець української національної революції і державности 1917-1920 рр. По тимчасовій поразці Визвольних Змагань був змушений емігрувати, жив у Чехо-Словаччині. Збірки: «З журбою радість обнялася», «Чужиною», «Кому повім печаль мою», цикл «Княжа Україна», драма «По дорозі в казку» та ін.

Євген МАЛАНЮК

УРИВОК ІЗ ПОЕМИ «СХІД ЄВРОПИ»

Співає степ. Ширяє вітер древній.
Свистить стрілою половецький простір.
Мов тіні, надбігають печеніги,
І в сутінках не видно, хто владає —
Чи князь, чи каган, хан чи базилевс.

І прокрадались дикі люті таті
Від багон і борів Гіпербореї,
Де мокла чудь, морочила мордва
І мерла меря, скорчена й нелюдська.
І з нещадимим акаючим криком
На Київ накидалась хижа згряя,
Ламаючи колони, мозаїки,
Підпалюючи палаци і храми,
Розтоптуючи черепки від ваз
І черепи людей в криваву кашу.
Мов пімста тьми, багряними очима
Вишукували ще що можна знищить
І били кистенями в груди жен,
І немовлят об камінь розбивали.

І от, в трупарню обернувши жизнь
І в румовища — храми і садиби,
Помстившись на вищості і ладі,
Із реготом звіринним утікали.
Й по собі залишали бруд і сморід
Між голих стін і пустки цвинтарищ.

Та феніксом із попелу вставав
Господнього Архистратига город
І на руїнах сходило життя.

(Із збірки «Перстень і посох», 1972 р.)

25 ТРАВНЯ 1926 РОКУ
(На смерть Симона Петлюри)

Ще мить тому — весна і цвіт,
Чужинний май в співучім сонці
... І вже щось чорне криє світ —
І де ж ви, друзі, оборонці?

Наївний рух крилатих рук, —
Ні! Свисту куль не заперечить.
І тіло падає на брук,
І ось тріпочуть груди й плечі,

І очі гасить смертна мла...
Сім хижих куль — влучили в тіло:
Знялись над мертвим тілом крила
І дійсність легко попливла,

Як марний, як минулий вияв, —
Бо за повіками тремтів
Співучий степ, пшеничний спів,
Полтава, прапори і Київ.

КИЇВ

Це він підніс — відданий на загладу,
Вітрам азійським золоте чоло,
Щоб стеретти незбуджену Елладу
Над вируванням пристрастей і злоб.

І від віків повзуть під стіни орди,
Як ніч, як тьма, як чорна сарана...
Навколо ж нарід, мирний і негордий,
В масній землі нестямно порина.

І під віків столичний город — вдовий:
І князь, і каган одійшли навік,
Лише живуть міцним життям будови,
І голосний — їх кам'яний язик.

О, жаден гетьман з цих козацьких прерій
Не переніс до тебе свій намет,

Бо тут — віки, тут — блеск гучний імперій,
Тут летаргія нестерпимих мет.

Ні, не тобі мандровані держави,
Ти спиш і сниш один варязький сон,
Що встане день, покличе голос ржавий
І Третій Рим розірве свій полон.

Бо не в гіперборейських трясовинах,
А тут, де вічне море й древній степ,
Де гуркотить майбутнім Україна,
Він із землі залізом нам зросте.

... Гудуть вітри крізь площі і дзвіниці, —
Та нерушимих стін не захитать,
А вколо — хлібороби міднолиці,
Висока синь і золоті жита.

Євген МАЛАНЮК (1897—1968) — поет і есеїст, класик української національної літератури. Старшина Армії УНР, потім на еміграції в ЧСР і Польщі, по Другій світ. війні — в Америці, де й помер у Нью-Йорку. Провідний поет у плеяді «Вісниківців» — послідовників націоналістичної філософії д-ра Дмитра Донцова. Залишив 9 збірок, від «Стилета і стилоса» й ін. до есеїв «Книга спостережень». Залишив виразний ідеологічний вплив на творчості поетів молодшого покоління поза межами України.

Юрій КЛЕН

З ЕПОПЕЇ «ПОПІЛ ІМПЕРІЙ»

Стара імперія у муках гине,
і сиплеться із неї мертвий попіл,
якого лютий вихор хуртовини
розносить порохом по всій Європі.

Але з того занепаду й руїни
зринає, начебто з космічних млавин,
вже видиво нової України,
потужнішої ніж за давніх-давен.
Державний корабель нап'яв вітрила.
Старі, припалі пилом заповіти
Романа Галицького і Данила
знов перелистує дніпрянський вітер.
У Києві гудуть потужно дзвони
в Михайлівським і у Святий Софії.

Столиця в повені тих звуків тоне,
і дійсністю стає, що жило в мрії.
Там, над простором древнього майдана
слова урочисті Універсала
дзвенять і розчакловують Богдана,
якого туга в камінь вчарувала.
Проголосили Славу Україні
і многі, многі літа сили й росту.
У прапорів тихеньким шарудінні
виразно чути кожний серця постук.
Угору линуть звуки «Заповіту»,
схиляється весь натовп на коліна.
Судилось буйним степом половіти
тобі в віках минулих, Україно.
Благословись тепер скоряти шторми
і мармур невіддатливий тесати,
в устроєні, тверді, неситні форми
навчись державну бронзу відливати!..

НА УКРАЇНІ МОВ ВЕЛИКДЕНЬ ЯСНИЙ...

(З поеми-епопеї «Попіл імперій»)

... На Україні мов Великдень ясний.
Там сонце вже ніколи не загасне.
Летять пісні з дніпрянських берегів
в Херсон, Одесу, Львів.
Свята Софія землі вже збирає
І України дві в одну єднає.
По всіх містах, немов весняний шал,
гуде Універсал!..

Юрій КЛЕН (Освальд БУРГГАРДТ), (1891-1947) — клясик української національної літератури, поет, перекладач, літературознавець, хибно зарахований до групи «Неоклясиків» (сам себе зараховував до «Вісниківців»). Уродженець Поділля, закінчив Київський університет, з 1931 р. в Німеччині, де викладав слов'янські літератури у Мюнстері. Збірки: «Прокляті роки» (1937 р.), «Каравели» (1943 р.), поема-епопея «Попіл імперій», з багатьма київськими ремінісценціями (1957 р.) та ін.; серія літературознавчих статей «Думки на дозвіллі», написана в Австрії.

Спиридон ЧЕРКАСЕНКО
(Прага)

ГЕТЬМАН

Не раз вночі на чужині
Мене навідує видіння:
Майдан. Софія. Безгоміння,
Гетьман суворий на коні...

«... Я кликав вас під булаву,
Щоб оповити давню славу,
Щоб на руїнах вже нову
Створити власну Державу».

«Ви не пішли на поклик мій:
Вам чар всесвітньої облуди
Заворожив ваш глузд лихий,
Проняв вам душу, серце, груди»...

«Ви за химери бунт зняли,
Ви занехали путь єдину, —
І що ж натомість здобули? —
Неволю, голод та руїну»!..

«Тож буде так, аж поки ви
Усі громадою одною
Не станете під булавою
На згин кривавої Москви»!..

І — диво з див! — загув майдан:
Козацьке військо у поході,
В чолі під стягом — сам Гетьман...
Зоря займається на сході...

Спиридон ЧЕРКАСЕНКО (1876-1939) — драматург, поет із Херсонщини, по революції — на еміграції; псевдонім — Петро Стах. Автор популярних п'єс: «Казка старого млина», «Про що тирса шелестіла», «Северин Наливайко» та ін.

Олена ТЕЛІГА

П'ЯТНАДЦЯТА ОСІНЬ (Уривок)

... Там, за лісами, неспокійно спить,
В боях ранений, мій трагічний Київ,

Та біля мене не лише блакить —
Сліпуче сяйво розхиляє вії.
Здавалось все: і ліс, і я сама,
І це багаття в заграву злилося.
Ти мала димний і сосновий смак,
Моя п'ятнадцята прекрасна осінь!

Олена ТЕЛІГА (1907-1942) — справжнє прізвище Шовгенева, поетка-клясик новочасної літератури, журналістка, друкувалася у «Віснику» за ред. д-ра Дмитра Донцова. Приїхавши із Рівного до Києва у жовтні 1941 р., стає головою Спілки Письменників, редагує літ. тижневик «Літаври». Розстріляна фашистами в Києві 21 лютого 1942 року. Збірка її творів, із статтями про неї, вийшла п. з. «Олена Теліга» 1977 р. накладом УЗХ в Америці за редакцією О. Ждановича.

Володимир ПЕРЕЯСЛАВЕЦЬ

ДЗВОНИ В УКРАЇНІ

(До роковин 22-го січня 1918 і 1919 років)

Задзвонили усі дзвони в Україні,
Аж по світі, по широкім було чути:
»Зустрічайте Воскресення день! Віднині
Навік-віки Україні вільний бути!«

Зашумів старинний Київ прапорами,
Розлилась народу повільно по Подолі,
На майдані, на Софійським з коругвами
Зустрічала Україна свято волі.

Задзвонили усі дзвони в Україні,
Аж по світі, по широкім стало чути,
Що не нарізно, але в сім'ї єдиній
Український славний нарід хоче бути!

Україно, нездоланна віща Мати
Володимира, Богдана і Тараса!
Бог тобі призначив жити, не вмирати,
Бути світові на захист і окрасу.

Задзвонили усі дзвони в Україні,
Аж по світі, по широкім стало чути:
Хай про вірність молодецьку батьківщині
На науку поколінням скажуть Крути.

І хоча ще не скінчились смутки-болі,
І страждання не минулися останні,

Не заступлять чорні хмари сонця волі,
Що промінням розцвітає на світанні.

Бо про те, що наша правда не загине,
Що бажання наші в пута не закути,
Задзвонили усі дзвони України,
Щоб повік було по всьому світі чути.

Вадим ЛЕСИЧ

МІЙ ЛЬВІВ

О, мій городе, розспіваний, рахманний!
І ти Провулку Черешневий між садів, —
— там, де є шкарп і де святої Софії майдан є,
я молодість щасливу пережив.
О, мій городе, мій яснозорий Львово,
принишк твій спів провулків цехових!
— Десь на Високім Замку, де скніє сірий овид,
приляг повстанець до стеблин трави.
О, мій городе зелений і журливий,
в садах твоїх затаєна тропа,
що нею назирці стрільці колись ходили,
коли шумів бурливий Листопад.
О, мій городе, завзятий, непокірний,
тривожна ніч твоя, вогненні сни!
— Я левам кам'яним твоїм присягу склав на вірність
негаснучої туги з чужини!
О, мій городе, де шуми Підкарпаття
у Стрийському Саду, — де тінь черемх
спадає, колихаючись, на ґрати
недоруйнованих твоїх тюрем.
О, мій городе, мій Львово нездоланний,
яка вже над тобою не неслась гроза!
— Десь з ревом бризнув потяг дрібними кусками
... і майоріє в далі — стежа партизан ...
І прийде, прийде день такий, мій Львово,
— із Києва по репаних ґранатами шляхах
задвиготять мотори, задуднять підкови
і залопоче прапор у твердих руках.
З підвалів тьм'яних, з передмість, з лісів підльвівських
валами вийде, з сонцем на лиці,
закурене, засмалене, підземне наше військо
назустріч — лавам київських бійців.
І ось на вежі в Ринку, над дахи іржаві,
і понад гул святковий, над моря голів

— Тризуб і прапори. Свою Державу
стрічати вийде український Львів.

Вадим ЛЕСИЧ (1909-) — поет, перекладач, критик, уродженець Зах. України, у 1940-их рр. прибув до США. Збірки: «Сонце-блиски» та ін., по війні — 5 збірок, також поема »Напередодні« (1960 р.), »Вибрані поезії« (1965 р.). Живе в Нью-Йорку. Член »Слова«.

Оксана ЛЯТУРИНСЬКА

РІК 1648-1918

Воно встає, мов викопане римське торсо,
з нашарувань, із глибини давнин.
... Що це було? .. Чи Умань, Чигирин?
Чи Жовті Води, Пилявці, чи Корсунь? ..

Щербили бронзу і вітри водорії,
вкривав і зеленець і пил рядном.
... Чи Корсунь? .. Увижається в одно
і Крути й Шепетівка, Жмеринка і Київ.

І йдуть, ідуть, не опанчею стелять,
свати весільні та по перезві —
Богданівці, Залізні, Січові ...
і все ідуть напідпитку від Хмеля.

Було, було — хто скаже не під саму пору —
було ото весіллячко, було!
Кипіло навкрути, гуло, ревло.
Це Волю з Rorulus'om Cosacorum
вінчали шибеники в сальвах і загравах ...

Ні, не підточе бронзу часу зуб!
Навіки вже затверджений тризуб,
і суверенна на списі Держава.

14. 1. 1948 р.

Оксана ЛЯТУРИНСЬКА (1902-) — видатна поетеса, клясик новочасної національної літератури, спершу в Чехо-Словаччині, по Другій світ. війні в Америці. Збірки: »Гусла« (1938), »Княжа емаль« (1941) та ін., також твори для дітей. Померла в Міннеаполісі, Ман., США.

(Далі буде)

Проф. д-р Юрій БОЙКО

ПРОБЛЕМИ ІСТОРІОСОФІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

В нашому журналі чч. V, VI і VII за 1981 рік ми передрукували довшу працю визначного українського науковця і політика проф. д-ра Юрія Бойка під назвою «Проблеми історіософії українського націоналізму», яка вперше появилась малою книжечкою в 1950 р. Як наші читачі собі пригадують, ця праця була в основному присвячена критиці таких світоглядних, суспільних і політичних доктрин, як матеріалізм, соціалізм та комунізм, їхньому банкрутству в ССРСР та повороті російських комуністів до передреволюційного російського великодержавного месіанізму та шовінізму.

Друкуючи цю першу працю, ми зауважили, що в тому самому 1950 році появилась була друга книжечка проф. д-ра Юрія Бойка під тою самою назвою, але з наголосом на філософічні основи та розвиток націоналізму в Західній Європі і в нас на Україні, яка може послужити як продовження до передрукованої нами в 1981 році праці Шановного Автора.

Обидві ці книжечки-студію «Проблеми історіософії українського націоналізму» проф. д-р Юрій Бойко написав тоді, коли він був ідеологічним референтом ПУН-у й керівником духового сектора середовища керованого полк. Андрієм Мельником. Але ця офіційно привітана видавництвом ПУН праця ніколи не стала в тому середовищі духовим дороговказом, що, однак, не зменшило вартості студії, яку ми розглядаємо як актуальну в наших часах і з дозволу Автора передруковуємо із його власними незначними корективами.

Редакція «Визвольного Шляху»

Передмова

У подаваному тут нарисі не малося на меті охопити всього складного, багатого комплексу історіософічної проблематики. Завданням нашим було кинути жмут світла на історіотворчу роль явища націй та вияснити бодай у найзагальніших рисах зміст і значення соціальних процесів у національних рамках.

Аналіза історичних явищ підказує нам, що крізь розвиток націй, через творче піднесення то одної, то другої нації іде розвиток світової історії. Дивлячись на історію з погляду розкриття її многонаціональної картатості, ми бачимо, що кожне історичне явище універсального характеру є універсальним лише сповидно, а за глибшого взгляду крізь універсальне завжди прозирає національне. Однак співвідношення між універсальним і національним — це окрема велика тема, якої ми в наших досліді торкаємося лише побіжно і яка потребувала б ще дальшого дослідження.

Останніми роками сказано і написано чимало загальників про місію України. Це твердження стає дедалі більше утертою журналістичною фразою. Тепер іде про те, щоб пробувати конкретизувати духову провідну роль українства. І якщо ця праця хоч у невеликій мірі спричиниться до такої конкретизації, автор вважатиме своє завдання за виконане.

Автор цієї праці провів свій юнацький і частину зрілого віку в умовах під'яремної советської дійсності, духово протистояв тій дійсності, але завжди був у зіткненні з нею, ніколи не належав на батьківщині до категорії »внутрішніх емігрантів«. Відчуття живчика сьогоднішньої України надихало його, коли писав цю працю.

Автор

До проблем націоналістичної історіософії

Невід'ємною частиною стрункого світогляду є історіософія. Світогляд, що охоплює цілість життя, не може обминути аналізи процесів історичного ставання. Тим більше світогляд революційної політичної течії, яка вважає себе зрілою до виконання історичних завдань, не може обійтися без історіософічної концепції, яка була б ключем до розуміння не лише минулого, але й охоплення основних тенденцій майбутнього.

Пробойовий революційний рух не може відмовитися від уяви майбутнього. Він завжди має велику візію »царства Божого« на землі.

Кожна візія, стикаючись з суворою дійсністю, губить багато привабливих нежиттєвих барв і втілюється в життя остільки, оскільки ґрунтом візії було урахування дійсних, а не вигаданих закономірностей суспільного розвитку.

Марксизм в моменті свого початкового оформлення через »Комуністичний маніфест« висунув основні контури своєї історіософічної концепції і розвинув її пізніше в цілу систему, що окреслена як історичний матеріалізм. Як система поглядів, як конструкція формул, він ще й досі здатний духово поневолювати людей, що увійшовши в певне річище методології мислення, захоплюються саме методологічною стрункістю і не спроможні з-за методологічного лісу побачити справжніх процесів, що йдуть своїми дорогами, не вкладаючись в береги історичного матеріалізму.

Поза цією внутрішньою логікою сила марксизму, зокрема історичного матеріалізму, полягає в категоричності тверджень, категоричності, на сторожі якої стоїть розгалужена в світах партія. І тут виступає вже не духова сила марксизму, а часто оперативна. Сила марксизму підкреслена тим, що все інше в духовому світі, що протистоїть йому, надто позначене релятивністю. Сучасний концепціоналіст Заходу надто обережний. Він все зважає, про все говорить застережливо, не ховає своєї непевності там, де вона є. І коли сьогодні марксизм сильний, то не власною духовою силою,

а головню слабкістю своїх опонентів. Український революційний націоналізм є одною з найбільш динамічних сил, що протистойть світові комуно-соціалізму. Тим самим і в площині духово-концепційній націоналізм оформлює себе як передовий рух із універсальною платформою, в якій суто українське є центральною частиною, а периферія концепції стремить широко захопити собою людські спільноти і організувати їх духово до спротиву і наступу проти більшовизму. Націоналістична концепційність перекреслює марксизм, бо вона не менш від нього експансивна і рішуча там, де йдеться про заперечення основних марксистських догм підставовими істинами життя, істинами, що пронизують тисячолітній процес історії, виявляються як вічно жива організуюча його тенденція. Але націоналізм, розкриваючи історичні пружини життя як закономірності об'єктивного характеру, не вбирає життєвого процесу в вузькі рамки означеної кількості формул. Життя лише в певних своїх сторонах схопне історичними закономірностями. Поза ними воно становить також і ряд загадок, одні з яких будуть колись розкриті і вкладуться в якийсь ланцюг соціологічних означень, а багато явищ залишаться як таємниці буття. Як душа людини і як природа найвищої божественності ніколи не будуть досягнені до кінця людським розумом, так і многогранний, мерехтячий мільярдними фактами історичний процес не може бути до кінця вичерпаний якоюсь концепцією.

Духові й матеріальні фактори в нашому розумінні історії так переплетені, що доводиться говорити про їх нероздільну єдність, єдність, яка дається до розкладення головню інтелектуальними зусиллями. І коли для цілого ряду явищ причиною може бути фактор матеріальний, то й навпаки, цілий ряд проявів людського життя не можна пояснити найбільшим упосередненням впливу матеріальних моментів. Причина і ціль — це два великі змагуни в розвитку всіх форм, видів і об'явів життя. Такий підхід до історії, усуваючи марксистський фаталізм, дає змогу реабілітувати волю зусилля людських спільнот і окремих людей. Людина, якій марксизм призначив бути знаряддям сліпих невимовних сил і в кращому разі своєю енергією прискорювати чи затримувати автоматизм діяння тих сил, набуває в нашій історіософійній концепції місце активного творця історії. Це не значить, що людина не є залежною від об'єктивних факторів (що не конче є тільки матеріальними), *але це значить, що людина не є рабом об'єктивних, поза нею стоячих умов**. Воля людського індивідууму і людської спільноти виражає і здійснює в рамках найзагальніших закономірностей такі індивідуалізовані форми життя, що їх не можуть обумовити ніякі сталі об'єктивні фактори. Таким чином, націоналізм реабілітує волю людини як один із істотних елементів історичного творення. Те, що робимо ми, націоналісти, послідовно, в теорії і практиці, те роблять нині більшовики боягузно-непослі-

*) Підкреслення тут і в інших місцях наші, — Редакція «В.Ш.»

довно, залишаючи непорушним послідовний детермінізм в теорії і проповідуючи на практиці героїку, тобто той же волюнтаризм.

Одначе моменти загальної, рамової детермінованості історичної дійсності духовими й матеріальними причинами характеризують і український націоналізм. Ми бачимо в житті ряд факторів постійно діючих як закономірність, ряд категорій як сталий вираз життя, як його стали річище.

Такою сталою історичною категорією є категорія нації, а сталою історичною закономірністю є розвиток нації.

Для того, щоб це твердження було сприйняте саме в тому сенсі, який ми маємо на увазі, не зайвим буде спинитися на окресленні таких понять, як нація і народність.

В кн. «Шлях Нації», виданій у підпіллі на рідних землях 1944 року, ми характеризували націю як «духово-біологічно-соціальну різновидність людства».

»Внутрішній зміст національної спільноти характеризують спільні раса, мова, побут, звичаї, релігія, спільність історичних переживань, спільність психічного укладу (темперамент, моральні, правові і естетичні поняття й норми), спільність економічних інтересів у творенні матеріальних цінностей, спільність соціальних ідеалів і форм. Всі ці фактори нерозривно з'єднані, переплетені між собою, становлять єство нації.

Якщо визнати дух, хотіння, волю нації за її рушійну силу, то культурні особливості нації завжди будуть духовою субстанцією, з якої розвивається хотіння. Релігія, філософія, мова, література, малярство, музика, танець, скульптура, графіка, архітектура, витворювання найрізноманітніших пам'яток матеріальної культури — все це має у кожної нації глибоко специфічні особливості і тим характеризує її. Кожний етап розвитку національної культури виростає на ґрунті всіх попередніх досягнень нації, а також на ґрунті органічного засвоєння і перетворення найвищих досягнень чужонаціональних культур. У сфері культури поступ нації виявляється тим, що нація ненастанно збагачується культурою. Її культура зростає кількісно й якісно, стає все досконалішою і все більш поширеною в національних масах. Ніщо цінне в національній культурі, створене в попередніх віках, не гине (говоримо про нормальний процес розвитку), а сприймається кожним новим поколінням, як духовий скарб».

Коли додати, що істотною ознакою більшості націй є також спільність території (про що говориться в іншому місці цитованої книжки), то визначення нації бере на увагу всі ті основні компоненти, які дається схопити у визначенні. Наше визначення охоплює найматеріальніші ознаки нації (раса, територія, спільність інтересів у творенні матеріальних благ) і найідеальніші (релігія, філософія тощо). Підкреслюючи взаємодію всіх цих елементів у розвитку нації, конкретизуємо засаду нашої методології, яка стверджує єдність духових і матеріальних факторів.

Націю розуміємо як явище, яке своїми ознаками тотально охоплює кожную поодинокую людську спільноту зокрема. В людським історичним існуванні немає таких розвиткових процесів, які лежали б поза межами становлення націй і постійного їх розвитку.

Становлення нації — це процес перетворення народностей в нації. Термін «народність» беремо тут умовно. Перетворюємо його в соціологічний термін, відповідний до нашої класифікації явищ. В цьому значенні народність розуміємо як елементарно зформовану націю, тобто таку, що має цілий ряд властивостей, характеристичних тільки для нації як спільноти, але не завершених такою властивістю, як усвідомлена цілеспрямованість своїх зусиль. І народність, і нація, ці замкнені в собі цілості, є активними чинниками історії. В цьому їх ідентичність. Але коли нація виявляє бодай через найпередовіших своїх людей цілеспрямовану діяльність, то народність діє сліпо відрухою. І в цьому різниця між ними.

»Коли народ у цілій своїй масі опанований чи то ненавистю до ворога, чи то бажанням помсти, чи просто шалом завсйовництва, стремлінням виявити надмір сил, іде проти ворога, руйнує його землі і стихійно будує нове життя — це вияв діяння народности«. Історичним прикладом такого діяння могли б бути навали різних диких і напівдиких орд з Азії в Європу в першому тисячолітті по Христі. »Але, коли французький народ часів Жанни д'Арк не лише об'єднується сліпою ненавистю до ворога, але й ставить перед собою виразну мету — відбудовання вільної Франції, вірить в можливості досягнення цієї мети, терпить в ім'я її протягом багатьох років величезні жертви, уоссблює свою віру в містичних провідницьких поривах звичайної сільської дівчини, і, загубивши цю Послання Божу, що конає на зогнищі, робить її святим символом боротьби — такий народ є вже нацією...« »Цілеспрямованість волі, як визначальна ознака нації виявляється не лише в сфері політики: вона є ознакою нації абсолютно в усіх галузях духового й матеріального життя. Коли майстер-різьбар, вирізьблюючи орнамент, несвідомо наслідував орнаментальні зразки свого народу, він ще залишався на рівні примітивізму народности. Коли автор «Слова о полку Ігоревім» намагався наслідувати Бояна, який був для нього ідеалом національного співця, то він уже ставав репрезентантом національної ідеології. Між народністю і нацією є принципова різниця, але немає виразної часової межі. Народність визріває в націю. Процес цей відбувається століттями, а свою зформованість доводить нація своїми чинами, відповідними до поставлених цілей. Неусвідомлений стихійний чин народу часто призводить до прогресивних результатів. Бо і в такому чині виявляється інстинкт самозбереження, саморозвитку. Але історія показує, як часто народи гинули цілком, вимирали частково, поглиналися іншими, коли не спромоглися піднятися на рівень нації. Лише в історії збереглися імена гунів, скитів, половців, печенігів. А кельти, рештки яких тепер збереглися в Бретані, в більшості своїй на протязі історії розпливлися в чужому етнічному морі, а самі не спро-

моглися піднятися на рівень тої досконалости, яка щось важила б на терезах людського прогресу. Народи не залишають тривкого сліду в історії, тоді як процес розвитку нації становить єдиний позитивний зміст історії людства»¹.

Таким чином початки національного формування слід відносити до початків історичного буття, фіксованого хроніками-літописами. Історія нації, через першу, недосконалу її стадію розвитку, починається приблизно там, де сам народ починає фіксувати своє минуле, де виникають перші паростки усвідомлення своєї відрубности. Момент психологічний є тут свідченням об'єктивно наявних процесів. В самих початках народности в ембріональній формі є всі ті елементи, які в майбутньому створять націю. Лише одна нова якість виступає в нації найновішої історії. *Це усвідомлена ціль створити чи забезпечити свою власну національну державу, як підставу свого національного збереження і найбільш повного розвитку.* Але процеси формування цілості, внутрішньо пов'язаної і назверх замкненої, відбуваються за одними й тими ж соціологічними принципами і в народності, і в нації. З цього погляду народ-нація становить собою наскрізь категорію людського історичного буття. Розвиток людського суспільства іде від народности до вищого її виразу, який зветься нацією.

Цілком відмінно визначає марксизм місце нації в історичнім процесі. Звести націю зі становища універсального фактору життя — така тенденція наскрізь просякає марксистський підхід.

Сталін у своїй книзі «Марксизм и национальный вопрос», що є ніби євангелієм большевиків у національнім питанні, окреслює націю як модерне соціальне явище, своєю генезою зв'язане з капіталізмом. Із зникненням капіталізму, на думку лєнінсько-сталінської доктрини, має поволі зникнути й нація як перехідна історична категорія. Цей погляд ґрунтується на матеріалістичнім розумінні нації як суми таких прикмет, які є службовими для капіталізму в творенні ним кон'юнктури національного ринку для національної буржуазії. Цей цинічний підхід, що зводить націю до механічного творива, позбавленого духової субстанції (з теоретиків, що говорять про національну духовість, як прикмету нації, Сталін кпить), потрібен марксизмові для того, щоб усунути з історії ті фактори, які визначають історично неповторну конкретність, замінити її схемою бази й надбудови, системою механічного фаталізму. І тут дивним способом марксистська догматика простягає руку російському шовінізмові і складає з ним зворушливий альянс. За Сталіном, виходить, що велика імперіяльна Росія об'єднала східноєвропейські народи ще тоді, коли вони не перетворилися в нації.

»В цих країнах, — каже він, — капіталістичного розвитку ще не було, він, можливо, тількищо зароджувався, тоді як інтереси оборони

1) Тут і попереду цитуємо з нашої книги «Шлях Нації», 1944 р., стор. 7-9.

від навали турків, монголів і інших народів Сходу вимагали негайного творення централізованих держав, здатних стримати натиск навали. А що на Сході Європи процес появи централізованих держав ішов швидше процесу єднання людей в нації, то там утворилися мішані держави, складені з кількох народностей, які ще не перетворилися в нації, але вже об'єднані в спільну державу»².

Не трудно зрозуміти тенденцію такого трактування історії. За централізованою російською державою стверджується цим певні історичні заслуги як захисника «недорослих» націй від турецької та татарської небезпеки. Цим твориться також місток до співжиття («на базі спільного минулого») в сучасному і майбутньому. Цілком в тіні залишається той факт, що такі «народності», як українська, кавказькі тощо не раз у своїй боротьбі проти покровителів-росіян — *були зайліші і упертіші, ніж у боротьбі з турками чи татарами, бо в цих останніх бачили лише руйників матеріальної екзистенції народу, а в політиці Москви спостерігали і бруталний визиск, і нищення основ своєї духової природи.*

Дуже показовим є те, що восени 1949 року, в одинадцятому томі творів Сталіна, так би мовити, позачергово, поза хронологічним порядком його творів, появляється уперше свіжо написана праця «Національне питання і ленінізм», завдання якої — розгорнути теорію впряження історичного національного фактора у віз комуністичних революцій. Тут Сталін ще докладніше, повніше фальшує історичні процеси, «викриваючи реакційність» тих авторів, які твердять, що нації виникали й існували в докапіталістичну епоху. Ще з більшою докладністю, як у попередній праці, спиняється він на розгорненні того твердження, що нації є лише виразом розвитку капіталістичних відносин. «Буржуазні нації», на його думку, мають незабаром зникнути: «Зрозуміло, що доля таких націй зв'язана з долею капіталізму, що з падінням капіталізму повинні зійти зі сцени такі нації»³.

Оце применшування національного фактора в історії продиктувала Сталінові загроза, яку становлять самі живлові джерела нації для комуністичної доктрини. Але Сталін розуміє, що його теоретична фальсифікація мало допоможе йому, якщо він не висуне теорії спрямування могутніх національних рухів у береги комуністичної революції. Звідси «новум» останньої праці кремлівського можновладця; докладне розгорнення тези про «соціалістичні нації». Тут стикаємося з теоретичним виправданням сьогодинської імперіялістично-московської практики творення супернацій. Бажання осідлати національно-визвольні рухи і верхи на них в'їхати в царство комунізму змушує Сталіна твердити, що «соціалістичні» нації — це є вершок розвитку націй: «Робітнича кляса

2) Сталин: Марксизм и нац.-колониальный вопрос, 1934, стр. 73.

3) Сталин: Сочинения, т. XI, стр. 338.

і його інтернаціоналістична партія є тою силою, яка скріплює ці нові нації і керує ними»⁴.

Якщо марксистська позиція трактування національного явища, як явища, породжуваного капіталістичною епохою є виправдана в устах російського великодержавника, то в устах українця-соціаліста її можна сприйняти лише як данину політичній наївності, як вираз духової простакуватості.

Саме такий характер простакуватості і наївності мають твердження проф. І. Мазепи в його книзі «Підстави нашого відродження».

Сліпо йдучи за найбільшими прихильниками механічності в марксизмі, за проф. Рожковим, проф. Покровським, він не добачає жодних ознак формування нації в Київську добу Української Державності. Всю свою увагу зосередив він на залежності тодішнього українського життя від географічного фактора, від зовнішньополітичної ситуації в Східній Європі. Як зароджується вогник національного «я» і як виростає з цього вогню національна душа, історично мінлива в своїх основних константах — це його не цікавить. Його більше цікавить «розвиток внутрішнього партикуляризму», і він підкреслює, що і Чернігівсько-Сіверська і Галицько-Волинська землі вже за Володимира Великого «стали відокремлюватись»⁵. Говорячи про литовсько-руську добу, Мазепа твердить: «Це були часи, коли народи ще не знали національних рухів і національної боротьби в їх сучасному розумінні. Національна свідомість з'явилася лише на пізнішому ступені соціального розвитку»⁶. Певна річ, національних рухів у сучасному розумінні тоді не було, бо ж і взагалі жодна історична епоха не мала національних рухів у сучасному розумінні, а кожна їх мала своєрідно історичними. Однак це не значить, що в праці історіософічного характеру, якою є книга Мазепи, можна стрижневе явище історії — розвиток нації в її внутрішніх якостях — обминати. І зовсім вже безпідставне є твердження, що в ті часи не було національної свідомості. Факти говорять протилежне.

Проф. І. Мазепа в своєму легковаженні національного стрижня нашої історії не одинокий. Ще так недавно Лісовий на сторінках «Українських Вістей» в своїх нарисах п. з. «Розлам в ОУН» кинув енергійні репліки на адресу «примітивів» — націоналістів, які зважуються шукати національне в епоху Святослава Завойовника. Лісовий обмежився з цього приводу лише емоційним вигуком. Чи ж варто, мовляв, змагатися з людьми, які не знають абеткових істин!

Розкладовий вплив марксизму на різні сфери європейського соціологічного думання, що почався ще з середини XIX століття і триває дотепер, відбився на соціології, на філософії історії так,

4) Там же, стр. 339.

5) Ісаак Мазепа: «Підстави нашого відродження», ч. I, 1946, стор. 19.

6) Там же, стор. 41.

що вкладає ролю національного чинника в рамки епохи капіталізму. Саме в це утерте річище європейської думки деформованої посередніми і безпосередніми марксистськими впливами, потрапив Лісовий, коли вважає абетковою істиною обмеженість національного чинника вузькими історичними рамками.

Перед українськими націоналістичними дослідниками стоїть завдання революційне і в царині теорії: визволити українську думку від традиційних соціалістично-марксистських нашарувань і в міру своїх можливостей впливати на оздоровлення європейського теоретичного мислення, на повернення його до властивих йому глибинних джерел.

Якби ми на хвилину умовно прийняли ту тезу, що між розвитком нації і соціальним зміцненням буржуазії є найтісніший зв'язок, тоді для нас відразу стануть незрозумілими численні історичні явища.

Ось, приміром, як пояснити, що в Туреччині розвиток буржуазії припав на час національного занепаду? Ні в Іспанії, ні в Португалії XIV-XVI століття визначеність і розбуялість національних сил не були явищем похідним від розвитку буржуазії. Боротьба з арабським світом породила могутність еспанського і португальського народів, які в процесі цієї боротьби переросли в могутні, міцно злютовані всередині нації, витворили потужні держави, виявили свою творчість у розвитку національної літератури (Сервантес), театру (Ломе де Вега), розвинули мореплавство і досягли відкриття нового шляху в Індію і нового континенту. І коли б уже характеризувати ролю батьків пізнішої буржуазії, якими можна вважати корсарів-купців, то слід було б хіба відзначити, що їхня захланність і екстенсивний спосіб господарювання в еспанській і португальській економіці призвели до загальмування і упадку на цілі століття розвиткових сил обох націй.

Чехи з кінцем XIV століття дійшли до такого рівня національної свідомості, що борються за саме серце національно-духового життя, за університет, намагаючись від нього відсунути німецькі впливи, а в цей час уся Чехія як національне ціле наїжається проти німців зброєю і розгортається знаменитий гуситський рух, що з'єднав чехів у національний моноліт і приводив у жах німецьких лицарів. Нехай дехто пояснює гуситський рух загальними причинами, що потрясли тоді Європу релігійною гарячкою. Але тут билися насамперед чехи, а релігія була лише засобом. Билися за те, що було вже відсепарованим від Церкви, за університет, тобто за суверенність своєї духовості. Характеристично, що німці зі свого боку в цій боротьбі на грані XIV-XV століття виступили виразно під національним прапором. Коли празький університет таки чехізовано, всі німецькі професори й студенти організовано покинули його стіни й кількатисячним демонстративним походом рушили з Праги в Німеччину.

Німецька національна спільнота владно виявляла себе вже в XV-XVI століттях.

Ульріх фон Гуттен (1488-1523) був не лише видатний гуманіст, але насамперед палкий німецький патріот, що болів нещастями свого краю, мріяв про зміну політичного устрою у ньому, про збільшення сили імператора.

Національно-державний ідеал в тодішній Німеччині був настільки окреслений, що селянські революційні рухи в Гайдельберзькій програмі висували ідею об'єднання всієї Німеччини під берлом імператора і скасування влади князів. Коли Карл V в 1519 році посів стіл імператора, всі верстви німецького громадянства вірили, що він здійснить їхні мрії, з'єднає Німеччину в один суцільний державний організм. Як бачимо, Чехія й Німеччина вже у XV-XVI стол. підносилися до могутніх національних поривів. Навіть коли б ми погодилися на вульгарне пояснення найчистіших людських емоцій елементарними розрахунками золотого мішка, то навіть і тоді не можна пояснити ці національні пориви розвитком буржуазної ідеології з тої простої причини, що тоді ще не було буржуазії, яка претендувала б на національний ринок.

Відомо, що в епоху середньовіччя і в часах релігійних реформаторських рухів, які поставили браму між середніми віками і новою історією, релігійні почуття були незвичайно могутньою силою. Це стосується і Франції, в якій війни між католиками і гугенотами були дуже уперті, жорстокі і виснажливі. І от в тодішній фанатично релігійній Франції XVI стол. знайшлися люди, що національний інтерес поставили понад релігійний. Це була так звана партія «політиків». До неї схилявся і король Генрі IV. Сам він був протестантом. Це наставило проти нього більшість французького народу і йому доводилося спочатку збройною рукою підкоряти майже цілу Францію. Але коли він обложив своїм військом Париж, мало не поспіль католицьке місто, він вирішив з національно-державницьких міркувань перейти на католицизм. «Париж вартий того, щоб піти на мессу», — сказав він.

Таким чином, превалювання національних мотивів над усіма іншими в житті людських спільнот бачимо в Західній Європі ще задовго перед капіталістичною епохою. Навіть націоналізм ніяк не є модерним соціальним явищем: Колюмб був італійцем, а тому, хоч він був призначений від еспанського уряду віцекоролем нововідкритих земель, еспанці не хотіли йому, чужинцеві, коритися, і він мусів вертати до Іспанії, щоб через королівський двір скріпити своє становище.

Якщо звернемося до історії античного світу, то й тут побачимо, що зародження і розвиток нації не можна в'язати з капіталістичною формацією. Антична Греція до кінця залишилася на щаблі рабовласницького соціального устрою. Але й на цьому щаблі вона змагала до оформлення національного комплексу почувань і соціальної практики.

Відомий грецький оратор IV в. перед новою ерою Ісократ мріяв про об'єднану могутню Грецію. Звертаючися до македонського царя Филипа II із закликом об'єднати Грецію, щоб перевести успішну війну супроти Персії, він писав: «Ти визволиш еллінів від варварського деспотизму і після цього ошчасливиш всіх людей еллінською культурою». Тут уже маємо справу із широкими політичними аспіраціями опертими на свідомості не тільки духово-національної єдності еллінського світу, але і його вищости над усіма іншими народами.

Многочисельну тяглість формування нації та її розвитку бачимо також і на прикладі української історії. Ми не знаємо, чи точно передав літописець слова Святослава Завойовника: «Не посоромім землі Руської». Але заслуговує на увагу вже те, що сам літописець в першій половині XI стол. подає такі слова і виявляє в них свій український патріотизм. Бож іде мова не про честь самого князя, не про фєвдальну чи військову честь. Мовиться про те, що не можна посоромити тої землі, славу якої воїни репрезентують. А коли читаємо в літописця кпини на адресу новгородських лазень, хіба не відчуваємо, як у цьому зневажливому ставленні до цих північних колись одноплемінників вибруньковується, щойно зароджується почуття майбутньої національної відокремленості? Або коли читаємо про мандрі ігумена Данила до Гробу Господнього, про засвічення лампадки від руського князя і Руської Землі, то хіба не відчуваємо якоїсь неофітської екзальтованої і наївної віри мандрівника в перевагу свого краю і народу над краями латинськими? А звертаючись до «Слова о полку Ігоревім», хіба не бачимо великої туги авторової над недолею рідного краю, над його руїною, скорби над нещастям того селянина-ратая, що, переслідуваний полчищами поганих, не може в спокою землю обробляти? Українська національна свідомість, творячись самою природою всестороннього національного розвитку, загострювалася особливо тоді, коли треба було протиставлятися в боротьбі чужинцєві. Мономахів син князь Мстислав звертається до інших князів: «Майте жаль до Руської Землі, своєї отчизни і дідини. Погані забирають християн у свої вежі кожного року, присягають згоду з ними і щоразу її переступають, займають вже в нас і Грецький шлях, і Солоний, і Залозний! Чи не добре було б нам, браття, покластися на Божу поміч та пошукати шляху батьків і дідів наших і своєї чести!» На такі заклики князі відповідають: «Боже поможи тобі, брате, що Бог вложив тобі таку гадку в серце! А нам, дай Боже, покласти голови за християн і Руську Землю!»⁷

Наші предки, принаймні найпереводівші з них, за часів Київської Руси усвідомлювали Україну як одну національну цілість. І це не зважаючи на її поділеність по окремих фєвдалах-князівствах. Коли мадари підбили Галичину, Київський митрополит звернувся з закликом до українських князів: «Це чужоплемінники забрали

⁷ Історія української культури, видання Тиктора, стор. 70.

вашу батьківщину, треба відбивати її»⁸. Як бачимо, тут виразно виступає ідея приналежності всіх українських земель до одного пня.

Процес зросту національного самоусвідомлення історично міг мати на тому чи іншому часовому відтинку прогалини, розвивався ламаною лінією, але в загальній тенденції ця ламана лінія була водночас і лінією вихідною. Епоха Козаччини принесла з собою якостево вищі вирази національної свідомості, самий круг її поширення в національній спільноті був більший, а сила її як моральної засади відчувалася імперативніше.

На весні 1621 року українські новопоставлені владики писали у меморіалі до польського уряду про запорізьких козаків: «Сеж бо плем'я славного народу руського, з насіння яфетового, що воювало грецьке царство Морем Чорним і сухопуть... То певно, що на цілм світі ніхто по Бозі не чинить зневоленому християнству такого великого добродійства, як греки своїми окупам, король еспанський сильною фльою, а військо запорізьке — своєю сміливістю і перемогою: що інші народи виборюють словом і дискурсами, то козаки доказують ділом самим... Серцями і замислами козацькими не керуємо. Бог керує ними, і він то тільки знає, нащо захоче ті останки старої Руси та розширяє їх правичю і силу їх на морі й на землі довго, широко, далеко...»

В цьому захопленому панегірику на адресу Запорізького Козацтва чути вже нотки українського месіанізму. А відомо, що месіаністичне визначення ролі національної спільноти характеризує високий рівень національної свідомості і її екзальтоване горіння, в якому гартується величний національний чин.

У «Палінодії» Копистенського, написаній десь коло 1621-22 рр., вміщено незвичайно патріотичну промову Івана Щасного Гербурта. Домагання релігійної свободи для православних поставлене тут у площині захисту природних національних прав. Гербурт в боротьбі за національні права українства вже усвідомлює глибинність і невідмінність національних основ життя:

«Така є колотнеча, яку зачали з українським народом, братією і кров'ю нашою, це немов рана сердечна, котра, навіть найменша, смерть приносить... Чого вони (поляки, — Ю.Б.) хочуть від цього шановного народу, якої ради і до якої мети змагають, цього ніяким робом не можу зрозуміти. Бо коли хочуть того, щоб України не було на Україні, це — неможлива річ, і це подібне до того, як їм захотілося б, щоб тут море було коло Самбора, а Бещад коло Гданська»⁹.

Гербурт навіть пробує переконати сенаторів, що польська політика мусить будуватися на урахуванні національних інтересів слов'янських народів:

«... Є нас, слов'янських народів різних, вісімнадцять; всі вони по-

8) Там же.

9) Цитую за М. Возняком: «Історія укр. літер.», Л., 1921, т. II, стор. 243-244.

кладали рятунок своєї свободи на королів польських; всі вони думали, що народ польський визволить їх із тяжкого ярма, всі вони на кожну потребу короля й народу польського горла свої дати були готові. А тепер, як кривду почато робити українському й білоруському народові, вони стали для нас головними неприятелями. Тепер волять померти самі на війні, жінки й діти свої попалити, як зробили в Смоленську, ніж прийти до якоїсь згоди з нами, кров'ю своєю»¹⁰.

Це звучить просто таки як прелюдія до сучасності. Ми далекі від того, щоб заперечувати історичну перспективу, однак мусимо ствердити, що у нас не раз історизм беруть пересадно, забуваючи, що національна ідея історію пронизує. Вона є незмінна в своїй основі, і нова епоха може лише збагатити й ускладнити її (якщо нова епоха є розвитковою), а не змінити саму основу ідеї. Пересадний історизм покутує у нас як відгомін філософії європейського романтизму ще з першої третини XIX стол., скріпленого пізніше впливами марксизму. Це ж саме під впливом Енгельса в епосі релігійних війн XV-XVII століть у нас звикли поза релігійними мотивами шукати соціальних причин тих війн, зовсім нехтуючи при тому процеси кристалізування національних спільнот. Сам патріарх української історичної науки М. С. Грушевський був обережніший за інших, але і він у своїй книзі «Культ. нац. рух...» віддав данину часові й моді. Хоч він в культурно-історичних процесах XVII стол. вже добачає національне начало, але ще не наважується зробити повні висновки з фактів; він навіть не визбирав усього дотепер приступного фактичного матеріалу для виявлення співвідношень між релігійною й національною свідомістю в добі перед Хмельниччиною. А тим часом є підстави твердити, що тогочасна національна свідомість у своїх вершинних виявах уже відмежовувала себе від комплексу релігійних переживань і вміщала останні в собі лише як свою складову частку. В «Покорній суплікації» 1623 року, що була додатком до «Усправедливлення невинности» М. Смотрицького, знаходимо виразне підкреслення того, що українська національність охоплює собою не лише православних: «Вольность служитъ двояко українському народові, котрий є релігії римської, послушенства західнього, й українському народові, котрий є релігії грецької, послушенства східнього. Україна римського набоженства лишається при своїй вольності, нам, Україні грецького набоженства, видирають вольность».

З усього сказаного нами можна зробити висновок, що національна спільнота не є виплодом якоїсь соціально-економічної формації. *Нація стоїть в історії як явище універсальне*, явище первинного порядку, а економічні формації треба виводити з національного явища, беручи їх економічно-соціальну структуру з національної конкретиці.

*

10) Там же, стор. 244.

(Далі буде)

Д-р Богдан СТЕБЕЛЬСЬКИЙ

УКРАЇНСЬКЕ ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО У ВІЛЬНОМУ СВІТІ

*(Слово на відкритті Другої всеукраїнської виставки
мистців діаспори в Торонті, 17. 9. 1982 р.)*

У висліді Другої світової війни й окупації усіх українських земель московським наїзником, творчі сили українського народу, маючи досвід у минулому із погромів української культури і нищення її діячів, масово вийшли на еміграцію, щоб зберегти себе і продовжувати свою творчу працю.

Концентрація творчих сил відбулася на території Західньої Німеччини та Австрії, що після воєнної капітуляції стали брамою у широкий світ вільних країн і надією на нове вільне творче життя. Вже в таборах переміщених осіб кипіла жива творча праця українських мистців, письменників, артистів, музик і вчених.

В 1947 році у Мюнхені була організована міжнародна виставка мистців-біженців, участь у якій взяли теж і українці в числі 47 осіб. Це не повне число наших мистців, що опинилися поза межами Батьківщини, бо були й вихідці, що раніше покинули Україну та жили в Парижі чи в інших містах Європи, були поважною силою творчих людей, які вже в наступних двох роках опинилися за океаном, в Північній Америці, США і Канаді, в Південній Америці, в Аргентині та Бразилії і в Австралії. Головні сили, очевидно, опинилися в Північній Америці, де вже до приїзду повоенних біженців жила велика мільйонна українська колонія.

В 1954 році у цьому ж таки Торонті відбулася Перша зустріч українських мистців Америки і Канади. З цієї нагоди була організована виставка їхньої творчости. Виставляли праці 54-ох мистців.

Згодом мистці у США створили Об'єднання Мистців Українців Америки, а в Канаді — Українську Спілку Образотворчих Мистців. Як перша, так і друга постійно влаштовували виставки своїх членів, вросли в новий ґрунт свого поселення, були єдиними речниками українського мистецтва у своєму рідному і чужому оточенні, були притягальною силою для нових кадрів, що почали формуватися вже зовсім у новій атмосфері та на новому ґрунті також і для тих, що на ньому родилися та іншого не знали.

В 1960 році названі мистецькі об'єднання створили з ініціативи Марії Бек Мистецьку Раду та Діловий Комітет для влаштування Першої світової виставки українського мистецтва у вільному світі, яка відбулася у Детройті, США.

Виставка відбулася в мистецькому центрі Вейнського стейтового університету. Це була спроба вийти на ширші води мистецької і громадської опінії, а рівночасно змірятися ідейно з офіційним мистецтвом в Україні, з мистецтвом заангажованим у роллю пропаганди КП СРСР

сюжетом і формою соціалістичного реалізму, що на простій мові треба розуміти як мовою неприготованих сприймати мистецтво найширших мас робітничого і сільського пролетаріату.

Сьогодні минає рівно двадцять і два роки від Першої світової виставки українського образотворчого мистецтва, яке репрезентувало сімдесят і сім мистців двох генерацій розсіяних по різних країнах нових поселень. Ми є учасниками Другої світової виставки українського мистецтва в діаспорі. Цій виставці патрує Рада для Справ Культури при Секретаріаті Світового Конгресу Вільних Українців, а також Світова Рада Образотворчих Мистців. Виставку, одначе, організувала Канадсько-Українська Мистецька Фундація у Торонті в приміщеннях її галерії. У виставці, як подає каталог, бере участь вісімдесят сім мистців з Австралії, Південної і Північної Америки та з Європи.

Тепер перед нами стоїть ряд питань, що на них треба відповісти з нагоди цієї у культурному житті українців важливої події зокрема в образотворчому мистецтві. Їх стоїть дуже багато і кожен з нас може і повинен їх ставити. Я хотів би поставити декілька таких, які, мені здається, для нас найактуальніші; для нас, як народу поневоленого на рідній землі, або розкинутого у діаспорі, хоч в умовах свободи, але в чужому оточенні.

Почнемо від найбільше універсальних, загальнолюдських, притаманних кожній людині, кожній спільноті, кожному народові, що їх занотувала історія.

Творець обдарував людину і вирізняв її від усіх сотворінь тим, що дав їй силу висловлювати себе, свою думку, свої враження, свої почуття, свої ідеї про оточуючий її світ, дав їй здібність творити. З усіх форм вияву творчості людини найтривалішим, що його зберегла земля — це образотворче мистецтво, закріплене у печерних малюнках, на скальних розписах, у формах і прикрасах знаряддя праці, їх орнаментациї і зображенні людини в культових скульптурах, в будові житла і поховань, а згодом у святинях пошани і подяки Творцеві.

Від часу пізнього палеоліту ми вже можемо твердити, що людина не лише творець, але й неповторна індивідуальність. Ми теж маємо право говорити на основі залишених пам'яток її творчого вислову, що існували різні ареали культурних виявів антропологічно зрізаних спільнот, творчість яких розвивалася вже тоді в межах протилежних бігунів вислову, форм абстрактного характеру в одному випадку і реалістичного в іншому. Прикладом цього палеолітична скульптура богинь родючості в Костенках на Вороніжчині — реалістична і палеолітична, а на стоянках Чернігівщини у Мізині — абстрактна і орнаменталізована. Кордони цих зон, відмінних у палеоліті, зберегли свою відмінність у неоліті не лише в характері форм скульптури, але й в орнаментациї кераміки, про що свідчить трипільська культура. Цікаво, що ці давні кордони культур сьогодні визначають етнографічні границі російського і українського народів.

Бачимо із лекції історії народів, які існували та відійшли, що пам'ять про них ми завдячуємо мистецтву, в якому вони залишили нам у спад-

щині своє призначення жити, розуміти життя і творити його в духових цінностях. Але, рівночасно, ми, порівнюючи їх досягнення, бачимо різноманітність виявів не лише змісту, але й форм їхнього ідеалу життя. Порівняймо культури Єгипту, Ассирії, Ірану, Греції, Риму, Індії і Китаю та ацтеків, інків чи мая в Центральній Америці, щоб про це наочно переконатися.

Здається, що народи жили тільки для того, щоб заманіфестувати себе своєю творчістю і відійти. Але як історія нас учить, відхід ніколи не був добровільний. Усі культури падали тоді, коли їхні творці були окуповані наїзниками, що приносили нову систему мислення, вірування, почувань і сприймання світу — творення його ідей. Прикладом цього і свідками — єгиптяни під чоботом римлян і арабів, ацтеки і мая під пануванням еспанців. Вони існують, але не творять. Мексиканська культура — це нова квітка на попелі мертвої.

Кожна творчість зумовлена свободою вияву. Без свободи творчої одиниці не може бути творчості національної. Одиниця поневоленої нації примушена до імітації ідеї нації пануючої. Кожна імітація є смертю. І тут виринає перша і найважливіша вимога: справжня творчість мусить бути забезпечена свободою творчого вияву. Кожне втручання із зовні в процесі творення є заколотом творчої стилевої єдності будови, за яку відповідає тільки її творець. Кожна інструкція із зовні є кулею у творчість мистця.

Друге питання, яке стоїть перед нами, це питання національного мистецтва. Чи національним мистецтвом називаємо мистецтво кожного мистця, що родився, припустім, українцем, або що його твори позначені мотивами українського краєвиду, землі і людини, чи тому, що вона образами розказує історію свого народу?

Це питання стоїть перед мною від початків моїх студій мистецтва і культури в цілому, бо відповіді на нього є дуже різні і неоднозгідні. Це питання спонукало мене досліджувати людину від третього року життя до повного фізичного розвитку на підставі малюнку.

Аналізуючи малюнки дітей різного періоду життя, я ствердив — незалежно від природного розвитку дитини — різниці темпераменту, що виявлявся у формі експресії думки і вислову, різниці кольорових тонацій і властивостей композиційних. Особливо у молодшому віку, коли дитина творить спонтанно на основі її власних ідей про оточення без наслідування природи.

На основі власних дослідів та багатой літератури інших дослідників дитячого малюнку, я дійшов до висновку, що вже дитина у віку казки, в періоді розвинутого світу уяви різниться індивідуальним характером, а рівночасно є пов'язаною спільними рисами з тими дітьми, що мають спільний біологічний ґрунт, джерело їхнього темпераменту та інших властивостей вроджених, що їх набути не можна поза законами природи.

Зрештою, ці властивості вродженого характеру лишаються і в дальшому розвитку вислову в естетичних виявах людини, про що свідчить навіть ноша чорнявих циган або африканців, гарячобарвиста, чи дуже

стонована, або майже без кольорів, північноєвропейських народів яснопігметованих.

До вроджених прикмет належить і мислення людини абстрактними образами або реалістичними, про що свідчить орнамент, його антиподи, протиставлені формами геометричними та імітацією натури. Вистане подивитись на карту території килиму і вишивки, щоб дістати підтвердження нашої гіпотези.

Іншим елементом формування творчої індивідуальності є культура оточення, у якій виростає мистецька індивідуальність. Цим важливим чинником формації мистця є його національна культурна традиція. Вона може появитися у мистця підсвідомо через побут, як у Никифора з Криниці і багатьох народніх мистців, які перебирають досвід і традиції від своїх майстрів, але теж свідомо через вивчення минулого у пов'язанні з аспіраціями сучасного, як у Нарбута — барокко, чи у Бойчука — візантизм.

Школу бойчукістів ліквідовано в Україні фізично і морально, хоча мистці включилися тематично в большевицьку пропаганду комуністичного режиму. Були ліквідовані за плекання сутубонаціональних форм українських традицій, що їх окупанти обтяжили клеймом »формалізму«.

Третім чинником формування мистецької індивідуальності є загальнолюдські ідеї, що циклічно змагаються в площині двох полюсів — абстрактного і реалістичного творення у мистецтві. Ці полюси існували і будуть існувати. Їх скрайності себе заперечують, але вони постійно є на вершинах, або на упадку. Їх виразниками були Платон і Аристотель. Перший вчив, що мистець не має імітувати природи, бо природа є імітацією ідей. Імітуючи природу, імітував би копію, а не оригінал. Аристотель уважав, що мистецтво має бути в своїй основі »мімезіс«, себто імітацією, імітацією природи.

Грекоримська цивілізація наклонювалася в бік визначень Аристотеля. Вона була антропоморфною у своїх ідеалах, отже реалістичною. Боги мали прикмети людей. Її змінила філософія християнства, що прямувала до абстрактних форм абсолютних вартостей ідеалу-Бога, до якого має змагати людина. На місце реалістичного мистецтва прийшло абстрактне, на початку у формах символів, згодом ікони. На Сході, в Україні, на старих традиціях від палеоліту ця форма зберігає свою перевагу. На Заході вона не втримується довго. Від ренесансу раннього приходить перемога естетики Аристотеля у барокко аж до реалізму XIX стол.

Перед мистецтвом Європи стає питання перебрати функцію фотографічної камери, яка в тому часі появляється. Цікаве явище, що вселюдська ідея християнізму була реалізована у мистецтві згідно культурного ґрунту, на якому була наслоєна.

У двадцятому столітті починаючи кубізмом, перемагає естетика Платона; ми станули на порозі відродження абстрактного думання і творення за інспірацією природи, але не все у згоді з її диктатом.

Цікаво ствердити, що в авангарді творення нової ери в мистецтві, відкидаючи пануючу тезу продовж половини тисячоліття, тезу Аристотеля, Олександр Архипенко привернув до життя естетику Платона. Натуралізм був положений на лопатки. Його заступила абстрактна форма трактування природи творчою візією людини. Скульптура Архипенка нав'язала до скульптури неоліту, до традицій українського трипільля. Пікассо звернувся до джерел примітивного мистецтва африканських народів, до деформації. Третій вимір у мистецтві зліквідовано. Зліквідовано невільничу імітацію природи.

Як бачимо, у формуванні мистця є три чинники: перший — це його вроджені риси індивідуальності, другий — традиції, у яких він формувався, традиції характеру його народу та тисячолітнього досвіду. Третій — ідеї та досягнення мистецького досвіду людства, що інспірують, наснажують та озброюють технічно вислів мистців усіх народів світу.

Існує ще питання клімату. Існує клімат природи, який впливає на творчість мистця. Про це казав Шевченко:

»І тут степи і там степи
Та тут не такії,
Руді, руді аж червоні,
А там голубії«.

Клімат українського мистця в Австралії — гарячий і ясний — різниться від клімату холодної Канади. Країна постійної вологости у повітрі не є такою, як земля з прозорим повітрям. Її кольорит інший. Гоген втівав з прекрасної Франції аж на Таїті, а Ван-Гог з Північної до Провансу. Школа Новаківського у Львові кожного літнього сезону виїздила на Гуцульщину. Для студентів Кракова найкращим місцем був Крем'янець, покритий червоними дахами, на тлі гори Бони.

Але є ще другий клімат, що його потребує мистець. Це клімат творчого вияву, клімат оточення, клімат споживача, що розуміє творчість мистця, якому вона призначена.

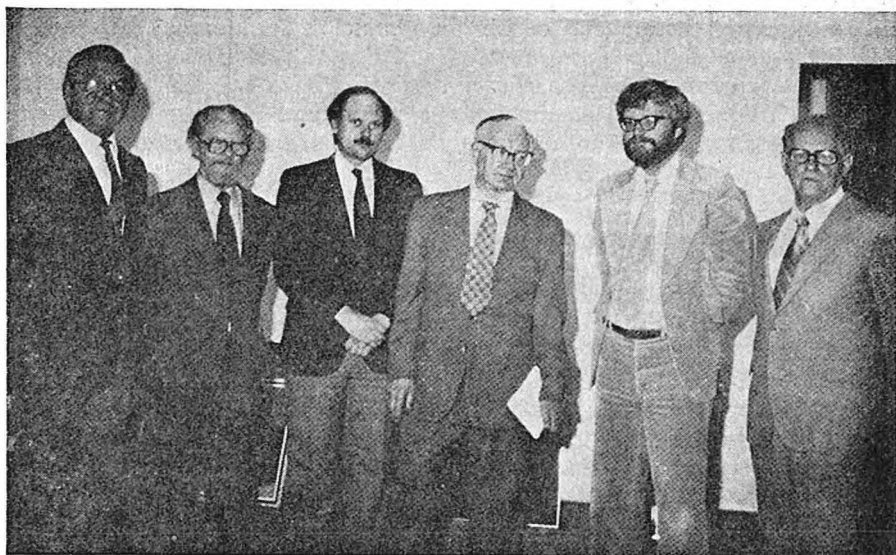
Від свободи можна вмерти так само, як від неволі. Мистець може існувати та творити лише тоді, коли його спільнота живе не одним хлібом, коли вона живе також духовим життям і є в процесі його життя, коли питанням культури віддається стільки сил, що всім іншим потребам щоденного життя.

Ми часто говоримо, що нашим завданням є продовжувати на нових поселеннях вияви нашої культури нищеної в Україні. Це завдання не є завданням лише творчих сил культури, в цьому випадку мистців. Це завдання усієї спільноти. Завдання творчого клімату — опіки над розвитком культури.

В Україні ворог опікується культурою і мистецтвом зокрема. Знає він ціну і ролі мистецтва. Він є замовником творчості. Він є тим, що не лише замовляє тематику образу чи твору. Він каже мистцеві теж як має творити. Накидає свою волю і нищить не лише тих, що хочуть творити для себе і свого народу, але навіть кожного, що прагне йти

з розвитком нового часу, нової доби. Це клімат смерти, жертвою якого стали сотні творчих умів і сердець, що згинули фізично, як Горська, а чи морально, як Петрицький. І тільки відповідальність перед історією і народом та бажання зберегти непроданим своє ім'я помагає великим талантам творити у підпіллі. Свідками того змагання є нескорені мистці, що прибули з України. Доказом того є твори тих, що там ще працюють, як Гуменюк, і кожного дня стоять на грані життя і смерти.

А які ж умови у нас у країнах вільного світу? Зокрема тепер у часі тривання нашої всеукраїнської виставки українських мистців діаспори?

Члени панелю: від ліва д-р С. Кальба, координатор виставки; Мирон Левицький, президент Союзу Українських Мистців у Канаді; д-р Давид Бурнетт, куратор Галерії Мистецтва в Онтаріо; Святослав Гординський, історик Українського Мистецтва з Нью-Йорку (предсідник панелю); Михайло Белл, директор МакМайкел Колекції в Канаді і д-р Богдан Стебельський, український мистецький критик.

Коли дивлюся на влаштування залі галерії Канадсько-Української Мистецької Фундації, коли бачу постійні виставки нею влаштовувані продовж семи років, коли стрічаю сотні глядачів освічених, що знають ціну мистецтву, що не лише оглядають образи, але й купують, коли щораз частіше купують добрі образи і вміють їх вирізнити, мені здається, що клімат для української культури, для образотворчого мистецтва кращає. Ніби обледеніння з 50-их років уступає, зеленіє трава, ростуть дерева, починається життя.

Пам'ятаю першу виставку УСОМ у Канаді. Тоді ще не було галерій ані «Фокус», ані КУМФ, ані Інституту св. Володимира. Були кімнатки

наших товариств і організацій без станків і освітлення. Мистці самі їх робили, вішали образи і самі їх оглядали. На відкритті було сім осіб, в тому п'ятьох мистців. Образів ніхто не купував. Лиш фанатики, як Баляс, Дмитренко, Козак, Левицький і Мороз малювали за гаслом Лесі Українки — «Контра спем сперо!»

Мені хочеться згадати тут прізвище панства Шафранюків, завдяки яким клімат для творчості мистців дуже покращав не лише у Канаді. Сьогодні маємо нагоду бачити приблизний образ наших сил і їх осягів. Вірю, що ця виставка буде стимулом для майбутнього, що вона теж буде покликом перебрати зобов'язання не тільки перед власним висловом свого творчого «хочу», але й національного в тому часі, коли на вільних людей покладено обов'язок вільної і незалежної української культури, яка найкращими засобами світового мистецтва і традиціями українського ґрунту зберегла б самотутні її риси і придбала б нові не через імітацію чужих, але через перетравлення їх традицією української культури та її органічного збагачення, творячи нові вартості власного вислову.

З РІЗДВОМ ХРИСТОВИМ

З Різдвом Христовим і Новим Роком щиро вітаємо всіх наших Вельмишановних Співробітників, Представників, Кольпортерів, Передплатників і Читачів нашого журналу та бажаємо всім радісних Свят і щасливого Нового Року.

Рівночасно шлемо сердечний привіт нескореному Українському Народові, зокрема його невгнутим Синам і Дочкам, Борцям за волю і права української нації, Політв'язням у тюрмах, концтаборах і засланнях та всім, хто на рідній і чужій землі вірно служить своїй поневоленій Батьківщині й бореться за її державну незалежність і суверенність.

Щиро вітаємо Блаженнішого Патріярха УКЦеркви Отця Йосифа, Митрополита УАПЦеркви Блаженнішого Мстислава, Ієрархію і Духовенство Українських Церков на рідній землі й в діаспорі, які вірно служать Богові й Українському Народові.

Сердечно вітаємо Голову Проводу, Провід і Членів ОУН, Проводи СУВФ, АБН та інших національно-визвольних формацій.

Хай Новонароджений Христос благословить нашу працю і жертви в боротьбі з московсько-більшевицькими тиранами-окупантами й обдарує нас перемогою Його Святої Правди!

Христос Родився! — Славім Його!

Редакція, Адміністрація і Друкарня
» В и з в о л ь н о г о Ш л я х у «

Оксана КЕРЧ

ЗУСТРІЧІ З ПОЕЗІЄЮ

I

Коли я була ще зовсім маленькою, в нашій хаті у Львові була велика бібліотека. Я оглядала книжки, що стояли рівненькими рядами на полицях і питалася тата, що є в тих книжках. Тато відповів, що в деяких є гарні вірші. І перечитав мені один із них — «Мені тринадцятий минало». А коли ще пояснив мені чому той хлопець плакав і чому небо потемніло, я запам'ятала собі цей сумний віршик на пам'ять і вже з ним не розставалася. Я вже вміла знайти том, де був цей вірш і де був портрет людини в смушевій шапці і з вусами. Згодом з цього тому я вивчала інші Шевченкові вірші й знала їх дуже багато. От з цього почалась моя любов до поезії. Ця любов перейшла й на інших поетів і в моїй голові були різні вірші, які я або деклямувала моїм товаришкам забав, або перед гістьми, що приходили до моїх батьків. В моєму «репертуарі» були ще співомовки Руданського, які дуже подобалися дітям, що гралися зі мною в дворі нашого будинку. Моя вчителька Надія Громницька в школі ім. Грінченка заохочувала мене вивчати інших поетів — Маркіяна Шашкевича і Юрія Федьковича.

З таким поетичним вантажем відвідували ми з татом літніх недільних полуднів татового приятеля пана Хойнацького, що був директором Ставропігійської друкарні і довголітнім видавцем творів Івана Франка. З розмов, які велися між ними, запам'ятала я татове захоплення тим «доктором Франком», що писав про таких сіром, як мій батько, службовець львівської скарбової палати, й енергійні репліки пана Хойнацького, який мав з Франком фінансові справи.

— Він ніколи не був задоволений, ані вдячний той ваш улюблений доктор Франко.

Хоч видавець докладав багато зусиль, щоб твори виходили якнайшвидше, щоб автор міг отримати гонорар, але він ніяк не міг задовольнити письменника. Іван Франко отримував завдаток, опісля ще «вибирав» деякі суми, так що вкінці, коли книжка була готова, з гонорару не залишалось багато. І тоді автор нарікав. Пан Хойнацький з дрібною образою в голосі пригадував деякі слова, мовляв, «ви галицькі ботокуди... молитесь під фігурою, а маєте чорта за шкурою»...

Коли ми верталися додому з вулиці Листопада, я закидала тата питаннями, що це значить: має чорта за шкурою, що таке ботокуд та інше. Тато як міг, так пояснював мені, що таких, як доктор Франко, небагато, що він дуже працьовитий, що не любить пустих балачок, що може видаватися мізантропом, що цурається людей, але це лише так на вигляд.

Татові слова залишилися в моїй пам'яті, а коли я піросла й мене записали до першої класи гімназії, коли я почала вивчати українську літературу в третій класі, де вчив нас доктор Ярослав Константинович, якого виклади ми слухали з надзвичайною увагою, бо він був дуже вродливий, молодий і трактував нас як дорослих панночок... Ось

тоді я починала розуміти слова пана Хойнацького, що для Франка існували дві категорії людей: ті, яким варта віддавати не лише увагу але й симпатію, і ті, для яких просто було шкода часу!

В гімназії був звичай мати альбоми, чи як ми їх називали — «пелемеле», в яких записувалися товаришки, а то й вчителі. Доктор Константинович вписав у мій альбом вірш Олександра Козловського і я тим поетом почала захоплюватись. Але що цікавіше, я перечитала передмову Івана Франка до збірки Козловського «Мірти й кипариси». Скільки любови, скільки уваги й бажання допомогти молодому поетові було в тій передмві! І тоді згадалися слова пана Хойнацького про Франка, який захопився молодим поетом, що дуже рано помер на туберкульозу, що шукав за поетами, що «без поетів будемо хлопами, які не вміють глянути вище своєї голови», що «з поезії не можна жити, але й померти з поезією — почесно і корисно»...

Я зрозуміла, що «з поезії жити не можна», що не кожен мав відвагу це рсбити, та «щоб бути поетом, треба таланту»... «не кожен, хто має охоту писати, є поетом...»

В моему альбомі був вірш «Як почуєш вночі...» я прокидалася з тим віршем і засинала з ним. І ще був вірш «Це був чудовий місяць май...» Як захоплення поезіями давало багато нам користи, доказом цього були кожночасні вирізнення! Те, що ми любили поезію, підносило нас в очах учителів і дозволяло закривати їхні очі на мої прогріхи в математиці, на забудькуватість і розсіяння. В нашій гімназії сестер Василянок директором був Василь Щурат. Ми його боялися й ніколи не підозрівали, що він іменно поет. Чули ми, що він перекладав з чужих мов, але й це не рятувало нашої opinii про нього. Він був грізним директором, який часто лаяв нас і його руді вуса так грізно тремтіли. Поетом був батько нашої товаришки Олі, Сидір Твердохліб. Але його поезій я також не читала, хоч заходила до їхньої хати мало не щодня. Причиною такої байдужості до нього був факт, що він зв'язався з поляками, перекладав польські вірші на українську мову, що було в ті часи каригідним. Його вважали зрадником народу і навіть вбили.

Мої юнацькі роки припали на час жвавого літературного життя у Львові. Львів мав старшу генерацію поетів, до яких ми ставились без більшого зацікавлення. Це була група поетів, що називалася «Молода муза». Може тому, що члени тієї групи здавалися нам зовсім старими, то нас смішила трохи ця назва. Один із тих молодомузців, Василь Пачовський, учив в державній семінарії і мав opinii великого патріота. Але його дуже патрістичні драми були для нас нецікаві. Трохи потішали нас його ліричні вірші зі збірки «Розсипані перли». Один із цих віршів ми повторяли, коли хотіли посміятись:

«В білім ліжку, у негліжку моя Дзюня, гей!»

І ще нас смішили його мабуть мальовані рум'янци та слава закоханого в своїх учениць. Такий поет не підходив до мого смаку і я собі в душі поклялася його творів не читати. Але один член тієї групи, Михайло Рудницький, викликав наше обурення статтями на теми нашої літератури. Він називав її загумінковою і радив потенційним

письменникам орієнтуватися бодай на поляків, якщо не на французів чи англійців. Це вражало нашу національну гордість, бо до польської літератури була в нас природна відраза, особливо за Сенкевича, якого ми в школі мусіли обов'язково читати. Щодо загумінковості — то вона була незрозуміла. Я читала в перекладі повісті сестер Бронті (ми вимовляли Бронте) і їхню біографію і бачила, що вартість твору не в тому, що він пише, а в тому, як він передає те, що сам відчуває. І сестер Бронті, хоч жили вони в такій «провінційній» дійсності, як ми, я ніколи не поважалась обізвати загумінковими!

Михайло Рудницький вважався також поетом, але окрім одної його досить дивної поеми, що скидалась на пародію про «Варочок і Клярочок», я нічого не читала. Він вважався метром для молодих поетів, бо писав літературознавчі статті і переклав «Буреверхи» Емілі Бронті і дуже гарний роман Барбей Д'Орвільї «Кармазинова заслінка». Може й писав поезії, але мабуть не дуже вдалі, бо за мову критикував його письменник емігрант з Придніпрянщини, Федір Дудко. Одинокий поет з тієї групи Степан Чарнецький доводив нас до сліз своїм «Іване без роду», але більше потішав дотепними фейлетонами в «Ділі» під псевдонімом Тиберій Горобець.

На зміну «Молодій музи» прийшло покоління моїх сучасників і з цього покоління виріс найбільший поет Галичини від часів Івана Франка — Богдан Ігор Антонич. З ним я познайомилася на одній студентській вечірці в робітні маляра Олекси Новаківського. Пробували там своїх сил хлопці й дівчата і я також прочитала мій невеликий нарис «Свята». Читали свої модерні вірші Володислав Ковальчук, Ліда Туркевич, і мабуть Жигмонт Процишин. Після вечірки поет Антонич провів мене до хати. Антонич висловлювався про тількищо почуте не дуже захоплено, але осуджував цікаво. Я запам'ятала його слова, що кожне зусилля інтелекту є важливе і потрібне. Він сказав, що готує до друку збірку поезій «Привітання життя». При цьому показав мені проект обкладинки до книжки, яку зробив його друг Володимир Ласовський.

Антонич був середнього росту, з нахилом до товстіння, чорнявий, короткозорий, заїка. Він говорив літературною мовою з лемківським акцентом, який дуже хотів виправити, але це йому не вдавалося. Він жив у своїй тітці на Городецькій вулиці і тоді вже закінчив філософський факультет Львівського університету. Він вів особливий спосіб життя. Вранці, прокинувшись сідав до стола й записував уривки поетичних образів, які йому, як він говорив, снилися. З цих уривків він після обіду творив цілість. Випивши каву, яку йому приносила служниця, або тітка, він шов до редакцій «Назустріч», «Дзвонів», або «Вісника», що були в околиці Ринку і там зустрічався з поетами, журналістами. В редакції «Дзвонів» мав цікаві розмови з Гнатишаком, дуже добрим літературним критиком, Туганським та Ісаєвим, а в редакції «Назустріч» довгі розмови вів з Боднарівичем, який знав усі сплетні й новини з українського літературного «бомонду». З тими новинками та видрукованим у тих журналах віршем приходив до приятеля Ласовського і там читав свої ще недруковані вірші. Звичайно, він писав

по декілька віршів і засягав порад свого приятеля, який із них найкращий. Ласовський, що був великим звеличником поета, вибирав найвідповідніший варіант і він залишався вже без змін. Досить несміливий в ширшому товаристві, Антонич дуже влучно характеризував не лише твори, але й авторів, сміявся над слабостями спільних знайомих, живо коментував біжучі події в культурному житті і навіть в політиці. Захоплювався Рильським, Бажаном, Влизьком. Був дуже добре обзнайомлений з малярством, купував журнали й монографії. Захоплювався Нарбутом, Анатолем Петрицьким, братами Кричевськими, бойчукістами, особливо Седляром і Падалкою, а також графіками Оксаною Кравченко, Пустовійтом, і навіть написав дуже цікаву статтю про мистецтво до журналу «Карби».

Він писав дивовижно багато, немов би передчував, що не буде довго жити. І ніколи не був задоволений своєю творчістю, все чекав на щось, що поставить його поезію на таку висоту, з якої вже не можна буде рівнятися всьому, що він читав, чим він захоплювався. Кожна з його збірок була інша і всі говорили про невпинний поетовий ріст. Дехто вважав, що перші «Привітання життя» і «Зелене євангеліє» були кращі від останніх, які здавалися переладованими в тяжкій метафорі, коли поет захоплений формою затрачує чарівну ліричність своїх лемківських «балад». Якось отримавши нагороду «ТУПІЖ-у (Товариство Українських Письменників і Журналістів)» сам читав свій вірш з нової збірки «Книга лева» і хоч важко було перемоти неслухняну вимсву, він, рукою вибиваючи такт, закінчив її облитий потом під гучні оплески публіки численно зібраної в «Бесіді». Після тієї великої події в житті молодого поета, він у нашій хаті, запиваючи успіх чаєм з малиновим варенням, яке він любив бо горілки не признавав, приймав наші компліменти. Тоді він витягнув зі своєї невідступної течки, супутниці — зпосеред зошитів з віршами і паперами, один вірш, який вразив нас до глибини душі. Це ще не був вірш, це був тільки варіант, але одинокий того вірша, що пізніше став таким популярним після його смерті. «Мій дім не тут, мій дім аж за зорею».

Мавши нагороду й славу поета, він мусів би може мати успіх у дівчат. Але його несміливість і скромність не помагала подобатись тим, кого він вибрав. Серед його товаришок було багато гарних студенток, але хоч як їм подобались поезії Богдана, не мали охоти ближче з ним знайомитись. Вийнятком була Оля Олійник, що в той час студіювала славістику і вона звернула на Антонича увагу. Вона розуміла поезію, любила її, можливо сама писала, але нікому не показувала своїх творів. Своєю увагою до його таланту, вона завсювала Богдана, який, сам не освідомлюючи цього, став її нареченим. Вони почали появлятися на вечірках, концертах і на проходах у парку св. Юра, в Єзуїтському біля університету, на Руській вулиці і навіть в кав'ярні Деляпе. Ця ситуація його трохи непокоїла, бо батьки на провінції і навіть тітка у Львові не знали, що в нього є дівчина і він певно з нею одружиться. Декілька разів він звертався до свого задушевного друга Ласовського за порадою, як бути, але той також ще не одружений не знав, що радити. Тимбільше, що виглядів на якусь посаду, яка б

давала матеріальне забезпечення родині, в нього не було. Як поет він став визначною особою у Львові, але й до його поезій не всі редактори ставилися позитивно. Друкували, але їм здавалося, що поезії дивні і писати треба якось інакше, простіше. Навіть товариші, за винятком поета і маляра Володимира Гаврилюка і маляра Ласовського, поезії Антонича нишком критикували. Думаючи про наречену, він не здавав собі справи, як мало виглядати одруження і мало плисти його життя. Досі його долею керували батьки і тітка. Тепер його рівновага була порушена. Він мав сам вирішувати свою долю і долю своєї майбутньої родини. Бо досі думав тільки про поезію. Антонич був абсолювентом філософічного факультету, який давав право стати асистентом професора катедри слов'янської мови чи «руського словотворства», тобто україністики, якої в засаді не було, або стати вчителем в якійсь українській гімназії Галичини. Може й був би добрим учителем, бо знання мав велике і всестороннє, але ж він хотів тільки писати поезії.

Не пам'ятаю за чим приводом такі українські поети, як Антонич і Гординський, познайомились з групою польсько-жидівських поетів, що друкувалися у «Ведомостьях Літераткіх» або в львівських «Сигналах». В «Сигналах» почали появлятися переклади наших поетів на польську мову. Бавмгартен і Голендер перекладали наших поетів, вони рахувалися найкращими з молодих польських поетів. М. Рудницький закидав нашим авторам брак сюжету. А що він міг би сказати про згаданих польських поетів? Ці й справді не мали про що писати. Це була суцільна посуха на живу думку, на свіже слово. Одні шукали виходу в комунізмі, інші підтримували ідеї «великої Польщі». А зі Сходу повіяв свіжий дух неокласиків, експресіоністів, і ці свіжі подумки мали такий благородний вплив на галицьку поезію! Поляки це зауважили і посунули на наших. Антонич був трохи заздрісний, що першим, якого переклали на польську мову, не був він, а Гординський... Почуття жалю, що його поминають, не завважають, не покидало Антонича до останніх днів, коли він зовсім молодим несподівано відійшов з цього світу з причини невдалої операції сліпої кишки.

Оплакавши ненадійну смерть двадцятивосьмилітнього поета, ми розлучилися з ним на довгі роки. Іноді думалось, яке щастя для нього, що не зустрівся з «єдинокровними братами», бо напевно при його дитячій довірливості, пережив би в найкращому випадку глибоке розчарування при зустрічі з обожеваним Бажаном чи Рильським, які напевно не мали б «можливості» перекинутись з ним кількома словами. В гіршому випадку його зустріла б доля інших поетів, що не зуміли збачнути суті «соціалізму»...

Богдан Кравців був поетом, але його знали як революціонера, організатора пластових чи організаційних видань, гарного хлопця, в якого закохувалися студентки. Проте вийти заміж за поета нікому не приходило на думку, бо такому одруженню стояли на перешкоді матеріальні витрати. Це були часи, коли майже ніхто з студентів львівського університету не мав виглядів на посаду, на працю по професії. Спритніші, закінчивши студії права чи філософії, думали братися за

якусь практичну справу й або мали щастя дістатися до кооперації, або самі закладали якісь підприємства, або жили на шії батька-священника чи вчителя. Найкращі шанси мали студенти медицини. Вони могли в малому місті, або в селі терпеливо чекати на пацієнта. Іноді безнадійно, бо назагал наші селяни мали добре здоров'я, а навіть коли захворіли то не лікувалися з огляду на дорогі ціни ліків, або взагалі були фаталістами, приймали думку про смерть як щось природне й невідкличне. Знаменитий спеціаліст хворіб серця і ревматизму поселився в мальовничому селі Коропець над Дністром і жив там, співаючи та граючи на гітарі в товаристві музикального священника та його сестри, а коли й трапився хворий, то не тільки не платив за лікування, але ще треба було дати йому ліки даром...

Богдана Кравцева виручила, як і інших націоналістів, польська поліція. Вона садовила його в тюрму і в такий спосіб позбавляла журби про завтрішній день. В тюрмі поет міг читати й писати, і більшість перших віршів написав він саме в тюрмі.

Пам'ятаю прогульку до Брюхович, куди я вибралася в товаристві товаришки, сьогодні відомої малярки Іванки Нижник-Винників, та студента хемії Михася Турчмановича. Ми трое блукали брюховецьким лісом, повним пахучих трав і квітів, і раптом зустріли там Богдана Кравцева, що вийшов з лісу просто на нас. До тієї зустрічі я думала про нього як про вродливого студента. Коли ми удвох стали блукати лісовими дорогами й разом повернулися додому, він показав себе з тієї сторони, якої не знали дівчата мого віку. Він читав з пам'яті вірші, яких я не знала. Я запитала його, чиї це вірші, а він відповів: мої. Мені було важко оцінити красу цих віршів, а ще важче було відповісти на питання: «чи цими віршами можна запалити душу?». «Я відповіла щось невиразне, мовляв, коли в них повторяються слова «Україна, боротьба, ворог», тоді напевно вони впливатимуть на читача. — А на вас? — Я не посміла відповісти, що зараз віршів не читаю, бо в школі набридли мені обов'язково виучувані поезії, Франка «Мойсей»... та призналась, що читаю залюбки Хвильового. Він здивувався і може й не повірив би, але я так впевнено процитувала уривки з «Арабесок», що він повірив і зовсім не дивувався. Він і сам захоплювався Хвильовим. Вся наша розмова аж до дому була на теми нашої літератури. Кравців навіть запропонував мені зайти до Наукового Товариства ім. Шевченка, бо там можна читати все, що приходить зі Східної України. Я бачила, що він задоволений розмовою з гімназисткою, яка й не доросла до його університетських товаришок, але могла розмовляти на теми, такі близькі поетові. Після нашого знайомства в брюховецькому лісі, я його не зустрічала, аж багато років пізніше в Америці. Він майже не змінився. Та ж лагідна усмішка, ті гарні очі і та ж звичливість, хоч був він тоді вже відомим поетом, редактором видань і щоденника, батьком сина Гока, яким дуже гордився. Хоч жив він у Філадельфії, а на працю в «Свободі» їздив кожного ранку залізницею, багато працював, але не відмовив мені в однім проханні. Це було на самих початках нашого життя в Америці, коли я була сповнена енергії й охоти приймати участь у культурному житті міста. В нас був добрий

знайомий ще зі Львова поет Остап Тарнавський і я на спілку з письменницею Галиною Журбою задумала йому влаштувати літературний вечір. Я попросила Богдана Кравцева виступити на тому вечорі. Він зовсім не мав часу, признався, що досі не робив цього, але не відмовив, прохаючи лише про якісь матеріяли для свого слова. Я дала йому відповідні матеріяли, з яких він скористався. Я була йому дуже вдячна, бо інші мої ближчі знайомі цього не захотіли зробити, дарма, що мали багато більше часу. Згодом я зустріла його в редакції «Свободи», де він сидів в якійсь загальній залі в кутику і пильно виправляв рукописи. Я ще більше оцінила його добру волю і милу вдачу.

Богдан Кравців був одним з лавреатів нагороди ТУПІЖу. До лавреатів-прозаїків належала Галина Журба, яка вже в другій еміграції (перша була з Петлюрівським урядом) почала писати сонети. Написала їх небагато. Надрукувала на машинці і перев'язавши ниточкою, у формі маленької книжечки вислала мені до Аргентини. Вона мала охоту податись і собі в країну під південним хрестом, хоч живучи в Регенсбурзі мала нагоду виїхати до Північної Америки. З цього приводу в нас завелася жвава кореспонденція і в одному листі, відповідаючи на моє здивування, що вона пише поезії, написала: «Я любила поезії з малої дитини. Спочатку заговорювала на смерть сестер віршами Міцкевича, Словацького, Лермонтова та Пушкіна. Вірші самі лізли в голову, вони сиділи в моїй голові, хоч ніколи не спало на думку самій писати. Зрештою, почала писати тільки згодом, у Києві»...

В Регенсбурзі вона опинилася після переходу кількох кордонів з-під Варшави, де поховала чоловіка, також письменника Антона Нивинського, в самій гущі пишущої братії. Згодом скитальці почали відпливати хто до Канади, хто до Австралії, а хто до Америки. Чи туга за батьківщиною, чи сумна дійсність, що навіть принагідні знайомі, з якими подружилася в ДіПі-таборах, покидають європейський берег, навели на неї поетичний настрій і Галина Журба, тоді вже 65-літній відомий прозаїк, почала писати поезії. Одного ранку пошта в Буенос Айресі принесла мені маленьку доморобню книжечку перешиту зеленими нитками, на тонькому папері, в якій було двадцять вісім віршів. При цьому пару дописок, а одна з них така: «Усі ці вірші писані між 1948 і 1950 роками включно, але замріяні і виношені в різні часи. Якщо маєте охоту їх десь помістити (ті мої вірші), Дорога моя Славочко, то будь ласка. Взагалі посилаю їх Вам до повної розпорядимости, бо я вже мабуть їх не друкуватиму ніде і ніколи. Якщо вони взагалі представляють якусь мистецьку вартість, то хай лишаться по мені. Тому я їх і посилаю Вам, бо ж я їх люблю і жаль мені, щоб пропали».

Галину Журбу я пізнала дуже хутко після її переїзду з Волині у Львів. Учительська Громада влаштувала її літературний вечір у залі моєї колишньої гімназії і я туди пішла. З того дня наше знайомство з нею не припинялося аж до її останнього дня життя. Хоч розділила нас її друга еміграція (вона виїхала з чоловіком в 1939 р. зі Львова до Варшави й повернулася тільки в 1941 р., щоб розлучитися з нами в 1944 р.). За цей час вона встигла пережити Варшавське повстання, смерть чоловіка й перемогла чотири кордони, щоб дістатися до Німеч-

чини. Ми були в тому часі в Аргентині і після 12 років зустрілися з нею знову у Філядельфії. До самої смерти на 90 році вона була життєрадісна, повна плянів. В Америці написала дві повісті і пару статей, але ні одного вірша. Вірші народилися в Регенсбурзі. Вони були вислідом глибокої туги самотності й безнадії, настроїв ніколи до того часу неприкметних письменниці. Передруковуую один її вірш з 1946 р. »Штетинські липи«:

Ще так недавно липи рясно цвіли,
Медовим пахом та юністю п'яні,
а вже сповиті соняшним опилом
стоять в багряно-золотистій в'яні.

В якійсь утомі і ніжній безсилі
кидають сонцю усміхи останні,
так само як я — натло постарілі
найрозпачнішим у житті прощанням.

Дописка до цього вірша про те, що п'ять років від смерти Мамочки (чоловіка).

А в іншому місці »старі гріхи« з-перед тридцяти літ, що лишилися у пам'яті.

ТРИОЛЕТИ

Борисові Протасевичеві.

На синій смузі Дніпровій
Далекий, білий пароплав.
Такий далекий усміх твій
На синій смузі Дніпровій.
Я не розплющу хутко вії,
Щоб образ довго не зникав...
На синій смузі Дніпровій
Далекий, білий пароплав.

Міжгір'я, б. Києва, 1918.

Вважаючи ціле життя Галину прозаїком, ми глибоко помилялися. Вона була поеткою і свої романи писала манерою, що тільки назверх виглядала реалістичною. Насправді її свідомі поетичні спонуки дозволяли реалістичні сюжети прикрашувати поетичними фігурами. Може рік перед смертю, коли вона наближалася до патріяршого віку, якось лежачи на своїй лежанці між купою вирізків з газет, вона вишукувала поезії розкидані по сторінках, вирізувала їх і наклеювала до скромного альбоміка, який прикрашувала поштівками та фотографіями. Це було її головне зайняття, побіч варення, телефонних розмов та оживлених балачок з захожими до неї гістьми. — Для чого ви це робите? — питала я її, вважаючи, що шкода часу на таке, що краще писати спогади. Але Галина не могла вже писати. Не мала сили сісти за машину, ні писати рукою і, можливо, писати взагалі.

Олекса ВОРОПАЙ

ЖИВЕМО В АНГЛІЇ...

(Уривки зі щоденника — за 1973 рік)

(Продовження, 17)

Після цього почалися дискусія, запитання та побажання. З усім цим виступали пані В. Смерека, В. Дяківська, А. Остапюк, О. Вітошинська, О. Кельман і вкінці вже виступила знову пані Ірина Павликовська і запропонувала скласти подяку організаторам Конференції, як ось мгр Валентині Воропай, пані А. Остапюк, пані В. Смереці, Уляні Андрущенко та Вірі Дяківській, а також і панові Б. Микитинові голові Манчестерського Відділу СУБ-у, за виявлену гостинність.

Потім виступила з промовою моя дружина, яка говорила про українські жіночі організації Європи в останньому десятилітті. Промова її була цікава, добре підготовлена і мені було приємно її слухати. Промова тривала не більше півгодини.

О годині 2-ій була перерва на обід. Далеко йти не довелося, бож обід для всіх учасників Конференції був притотовлений тут же у Відділі СУБ-у.

Після тієї перерви відбулася дискусія, чи краще сказати панель, на тему організаційних справ жіночих організацій. Першою виступила з промовою пані В. Загаєвич, потім С. Стецько, а крім них виступала ще пані І. Павликовська, яка керувала панелем. Вона запросила виступати делегаток з усіх країн. Всі ті делегатки з країн Європи та Америки висловлювали свої побажання до Головної Управи СФУЖО. Підсумки цього панелю, що складалась з різних пропозицій, зробила д-р Н. Пазуняк. Подяку всім, хто брав участь у панелю, скали пані І. Павликовська та пані А. Остапюк.

Далі ще був панель на тему організаційних справ української молоді. Започаткувала цей панель д-р Н. Пазуняк, а учасницями його були пані М. Юрків-Яроцька, В. Дяківська, О. Штайнер, О. Терешкун і Л. Галушак. Доповідь на тему організації нашої молоді мала пані О. Терешкун. Головною проблемою цього панелю була співпраця нашої молоді зі старшим поколінням.

Увечері, вже після вечері, мгр В. Леник, референт шкільництва КОУГЦУ, прочитав доповідь на тему: «Українське шкільництво в Європі». Головним змістом цієї доповіді була мова про те, щоб створити на європейському континенті бодай одну українську гімназію для національного виховання молоді.

Крім того, доповідач звернув увагу ще й на те, що необхідно створювати українські інтернати для учнів різних шкіл, які б сприяли національному вихованню молоді.

В кінці свого виступу, доповідач, звернув увагу, що в справі створення української гімназії та організації інтернатів саме наші жінки й українські жіночі організації могли б якнайбільше сприяти.

Коли вже й ця, остання промова скінчилася, то всі ми пішли в «Бар», зайняли там окрему кімнату, пили пиво та розмовляли одні з одними десь до години 10-ої вечора, а тоді вже пішли до своїх «готелів» відпочивати.

16-го червня. Субота. Встали ми сьогодні з ліжок о 8-й годині ранку, о 9-й годині поснідали, а о годині 10.30 почалася нарада, яку відкрила пані Ірина Павликовська. Після проведення молитви розпочався панель на тему: «Суспільна опіка в наших громадах». Першим промовцем на цю тему була пані Софія Сидор — заступниця голови Організації Українок у Бельгії, а після неї промовляли пані К. Починок, О. Деремenda, О. Нагайло, О. Штейнер і Л. Кульчицька. Керували цим панелем пані І. Павликовська і А. Остапюк.

Головним завданням цього панелью було виявити, як мають ся справи зі суспільними опіками українських громад у кожній країні нашого поселення. Назагал, як можна було зрозуміти з усіх тих промов, справи зі суспільними опіками не є найгірші.

Потім учасниці наради говорили про те, як ми, живучи ось тут на чужині, можемо допомагати нашій батьківщині Україні. Першим промовцем на цю тему була пані Віра Смерека і вона говорила про те, що нашим завданням тут на чужині є проголошувати правду про Україну, видавати заборонені твори та інші писання про нашу батьківщину.

Потім на цю ж тему промовляли ще й інші учасниці наради, як пані О. Штейнер, В. Гринюк, Л. Кульчицька та інші.

Перерва на обід почалася о годині 1-й. Обід був смачний, добре приготований і всі були вдячні тим жінкам, що цей обід приготували.

А вже по обіді підійшов до мене чоловік середніх років і сказав, що він знає мене ще з Німеччини, як Олексу Степового та, що він має кілька моїх книжок, які йому дуже подобаються, та, щоб я на тих книжках написав своє справжнє ім'я. Я зробив це для нього з приємністю, написавши «Олекса Воропай».

Потім я зустрівся ще з д-ром М. Фостуном та з проф. В. Василенком — це вони прийшли з Лондону на цю жіночу конференцію, як представники СУБ-у.

О 3-й годині по полудні конференція почалася тим, що пані А. Остапюк представила всім присутнім нових делегаток з Англії.

Після цього пані Ольга Кельман виступила з промовою про нашу, українську молодь. Говорила вона про те, що проблема української молоді, рятування її від денационалізації та збереження для України була і є повсякчасною турботою всіх суспільно-

громадських організацій, а зокрема жіночих, бож нам треба виховувати зміну, яка б зберегла здобуті нами осяги та плекала б наші традиції і звичаї. Потім доповідачка коротко розглянула методи виховання українського покоління в дитинстві та в юнацьких роках. Далі доповідачка говорила про вже дорослих людей, підкреслюючи, що було б доцільним практикувати обмін молодими людьми, українцями поміж різними країнами.

В дискусії на цю тему взяло участь кілька жінок, як ось пані В. Гринюк, І. Павликовська, д-р Н. Пазуняк, В. Смерека, А. Остапюк та кілька інших.

Далі тут обговорювали справу ще одного обміну, а саме доповідачок на різні актуальні теми, які об'їжджали б жіночі організації у різних країнах українського поселення. Цю проблему обговорювали такі пані: А. Остапюк, М. Капустинська, О. Штайнер, В. Смерека та інші. Всі ці промовці говорили про те, що ця ідея нова, але вона є актуальна.

Пані д-р Н. Пазуняк інформувала всіх присутніх про бюлетень СФУЖО «Українка в світі», а потім звернула увагу на те, що потрібно створити секцію професіоналісток, бо для опрацювання різних матеріалів потрібні фахові сили. Далі йшла мова про те, що кожна жіноча організація повинна зібрати імена й адреси таких професіоналісток і переслати їх до Централі СФУЖО. Загальна опінія всіх присутніх щодо цієї справи була позитивна.

Потім виступила з промовою пані Людмила Кульчицька і поінформувала форум Конференції про акцію за спорудження пам'ятника або пропам'ятної таблиці Анні Ярославні у Франції, відмітивши, що урядові чинники тієї країни погодилися на це, але реалізація цього проєкту вимагає фінансової допомоги.

Пані д-р Н. Пазуняк виступила зі своєю промовою і звернула увагу на те, що всі ми повинні гідно вшанувати пам'ять Лесі Українки у століття її народження, відзначивши цю дату створенням пам'ятника в пантеоні світової культури. Ми можемо зробити це виданням творів славетної письменниці в їх оригінальному тексті, без будь-яких перекручень або змін. При цьому д-р Н. Пазуняк сказала, що для цієї мети за океаном вже створився спеціальний комітет і на чолі того комітету є сестра Лесі Українки пані Ізидора Петрівна Борисова-Косач.

Комітет проєктує здійснити ювілейні видання такого типу: а) науковий збірник про Лесю Українку в правдивому наświetленні; б) переклади творів Лесі Українки на інші мови; в) драматичні твори нашої письменниці; г) докладну бібліографію творів Лесі Українки; г) пропам'ятну книгу, куди б увійшли описи всіх імпрез, які були влаштовані жіночими організаціями різних країн Європи й Америки в честь Лесі Українки.

Наприкінці своєї промови пані д-р Н. Пазуняк, яка займає становище секретарки того комітету, передала всім учасникам Конференції вітання від Ізидори Петрівни Борисової-Косач та її про-

хання про фінансову допомогу в реалізації вищезгадуваного проекту.

Від імени Централі СФУЖО д-р Н. Пазуняк просила делегаток створити в кожній країні українського поселення спеціальні комітети, які діяли б у напрямі цієї реалізації.

Делегатки всіх країн Європи вітали ініціативу СФУЖО й обіцяли допомогти у здійсненні того проекту в міру своїх спроможностей.

Черговим промовцем був д-р Святомир М. Фостун, який привітав всіх учасниць Європейської Конференції СФУЖО і сказав, що радіє з того факту, що ця важлива Конференція відбувається саме тут, на терені Великої Британії.

Далі в своїй промові д-р М. Фостун підкреслив важливу роль української жінки в нашому організованому житті та відмітив, що СФУЖО має своє місце в СКВУ, а контакт і співпраця з жінками ще більше закріплюється на наступному Конгресі СКВУ. Опісля промовець передав привітання Конференції від Президії СКВУ й КОУГЦУ, які всебічно підтримують жіночий рух.

Вкінці своєї промови д-р С. М. Фостун вітав ідею спорудження пам'ятника Анні Ярославні та проект видання творів Лесі Українки, а потім побажав успіхів всім українським жіночим організаціям у їхній відповідальній і такій важливій праці.

Подяку д-ру С. М. Фостуніві за слова й привітання склали пані д-р Н. Пазуняк і Л. Кульчицька.

Потім почалася дискусія над усіма справами, які тут були порушені.

І нарешті резолюції Європейської Конференції СФУЖО прочитала моя дружина, мгр Валентина Воропай, і всі вони були прийняті одностайно.

Ствердивши успішність цієї Європейської Конференції СФУЖО, пані Ірина Павликовська склала сердечну подяку паням мгр Валентині Воропай, Анастасії Остапук, Вірі Смереці, Манчестерському Гуртку ОУЖ та усім учасникам Європейської Конференції СФУЖО. І ось закінчилась ця важлива і успішна Конференція молитвою до Бога, а потім співом українського національного славня.

Увечорі, вже о годині 10-ій, в тій самій залі, де відбувалась Конференція, почалася велика жіноча забава. На цю забаву прийшли делегатки і запрошені гості в гарних вечірніх сукнях і в доброму, веселому настрої. Після двох днів інтенсивних нарад наступило приємне відпруження і всі учасниці цього вечірнього балу розважалися з великою приємністю.

Ми з дружиною були там до години 12-ої ночі, а потім прийшли в свій готель і ось збираємось відпочивати.

17-го червня. Неділя. Ранок соняшний і теплий... О годині 9.30 ранку ми з дружиною пішли до буфету, поснідали, зустріли там

кількох своїх знайомих і трохи поговорили, а потім пішли до Української Православної Церкви, яка є тут у Манчестері. Людей в церкві було багато. Правив Службу Божу Всч. о. Афанасій Максимук. Гарно співав хор. Були ми тут в церкві та біля церкви десь до години 12-ої. Зустріли тут своїх знайомих, говорили з ними. Час пройшов для нас приємно.

Біля 2-ої години по полудні пішли ми до залі нарад і там вже було людей багато — і жінок, і чоловіків. О годині 2.30 по полудні почався тут спільний обід, чи як його тут називали: бенкет. І ось в цьому бенкеті брали участь біля двох сот людей.

Молитву перед цим бенкетом провадили два священики: православний і католицький.

Бенкет цей відкрила пані Анастасія Остапюк — голова ОУЖ. Пані Маруся Юрків-Яроцька, промовляючи англійською мовою, представила присутнім видатних гостей — закордонних і місцевих.

Столи під час бенкету обслуговували гарні молоді дівчата в українських вишитих сорсчках, з намистом, і дивитись на них було дуже приємно.

Пані А. Остапюк виголосила тост за Величність Королеви Єлисавети Другої. І, як всі вже випили по чарці вина, то д-р С. М. Фостун виголосив привітання від Світового Конгресу Вільних Українців і від бувших вояків українців у Великій Британії. Після цього проф. Володимир Василенко привітав всіх гостей від Централі Союзу Українців у Великій Британії. Всч. о. прот. Афанасій Максимук привітав усіх від Української Православної Церкви. Далі ще були привітання від СУМ-у, Студентської Громади та інших українських організацій.

Потім пані д-р Наталія Пазуняк поінформувала присутніх про XIII Літературний конкурс СФУЖО, відмітивши, що той конкурс виявив добре написані твори. Одночасно з цим д-р Н. Пазуняк подала до відома, що журі цього конкурсу присудило нагороду пані Ользі Вітошинській — відомій українській письменниці і журналістці. Після цих слів д-р Н. Пазуняк вручила цю нагороду, привітавши щасливу жінку-письменницю і журналістку.

Прийнявши нагороду, пані Ольга Вітошинська, подякувала Централі СФУЖО за це відзначення і при цьому сказала, що було б добре, якби була можливість заохочувати молодь до участі в таких конкурсах і при цьому виявляти таланти наших молодих людей. Таке побажання пані О. Вітошинської всім сподобалось і за це нагородили її гучними оплесками.

Бенкет закінчився відспіванням релігійного славня: »Боже, вислухай благання«. Започаткував спів цього славня Всч. о. радник Ярема Гаврилук, а всі присутні підхопили і спів цей справді був виконаний дуже добре.

Отже, бенкет закінчився, але всі делегатки і гості не розходились, бо мала бути ще одна, заключна, сесія Європейської Конференції СФУЖО.

На сцені цієї залі поставили довгий стіл і за ним посідали всі головні делегатки.

Заля вся знову була виповнена учасницями Конференції. Першою виступила зі своєю промовою моя дружина, мгр Валентина Воропай, і з цієї гарно удекорованої сцени, проголосила закінчення офіційної частини Європейської Конференції СФУЖО.

Після моєї дружини виступила д-р Н. Пазуняк і передала присутнім учасницям Конференції привіт від Екзекутиви СФУЖО та її голови пані Степанії Савчук. Після цього д-р Н. Пазуняк виступила із промовою про історію організації СФУЖО та її доцьогочасну діяльність і говорила про завдання, які ця жіноча організація мусить виконувати.

Потім виступила пані А. Остапюк і подала короткий огляд діяльності Організації Українських Жінок у Великій Британії.

Пані Ірина Павликовська привітала ОУЖ з її срібним ювілеєм та склала побажання здобути якнайкращих успіхів у майбутньому і при цьому передала на руки пані Анастасії Остапюк дарунок від Централі СФУЖО — ікону Божої Матері, а пані Іванна Коваль вручила їй альбом, як подарунок від Організації Українських Жінок у Бельгії. Після цього делегатки всіх інших країн теж виступали з привітами для СФУЖО в цій країні, де відбулася ця Конференція.

Потім ще й інші делегатки виступали і вітали СФУЖО з 25-річним ювілеєм. Виступила при цьому з привітом пані Віра Смерека, а потім пані Ніна Марченко — від Спільки Українських Учителів і Виховників. Виступала з привітом і пані Марія Цебрій — голова Манчестерського Гуртка ОУЖ.

І нарешті мала заключне слово моя дружина, мгр Валентина Воропай, як заступниця голови СФУЖО на Європу, вона склала подяку всім делегаткам, ствердивши конструктивно-творчий і діловий перебіг нарад Європейської Конференції СФУЖО та висловила переконання, що ця Конференція дасть українському організованому жіноцтву насагу до дальшої праці для добра еміграційної спільноти і загальнонаціональної справи.

На прохання пані Марії Капустинської — культурно-освітньої й виховної референтки ОУЖ, молоденькі панночки вручили розкішні китиці живих квітів паням Ірині Павликовській, д-р Наталії Пазуняк, Іванні Коваль, Ользі Штейнер, Людмилі Кульчицькій та А. Остапюк.

Після короткої перерви почався концерт, який відкрила і керувала ним пані Марія Капустинська. Першим виступив манчестерський чоловічий хор «Гомін», диригентом якого був Ярослав Бабуняк. Хор цей проспівав пісні: «Ой, під гаєм зелененьким» — соліст І. Туїшин, «Бандуристе, орле сизий» — соліст В. Сверлюк і «Гей, дорога дальня». Акомпанював на фортепіані п. В. Джонс.

Потім хор ОУЖ з Брадфорду під диригентурою панни Діни Марків проспівав дві пісні: «За що мене закували», з реcitaцією

на вокальному тлі панни А. Дяківської, і «Гей, степами», а квартет дівчаток із Товариства Українських Жінок ім. Олени Теліги у Брадфорді відтанцював «Козачка». Потім ще один жіночий хор із того ж самого Товариства під диригентурою п. Корольчука відспівав два музичні твори, а саме: «Є на світі доля» і «Пісню про Україну».

Потім пані К. Починок продекламувала вірш: «Сестрам». Після цього на сцені з'явилося тріо «Конвалія» у складі пані Марусі Юрків-Яроцької, панни Ольги Юрків і пані Дарії Голиш. І ось це тріо під гітарний супровід виконало дві пісні на слова Василя Симоненка — «Україно» й «На білих конях» та ще дуже зворушливу пісню: «Мамо».

Після цього гучними оплесками «заля» зустріла танцювальний ансамбль «Орлик», який кілька днів перед тим, як поінформувала пані М. Капустинська, на фестивалі у Франції здобув перше місце. Шість пар цього ансамблю дуже вправно і гарно виконали танець «Коломийку».

Після цього виступив дует пань Вовк і Марії Цебрій та проспівав пісню: «Я ждала, милий» і другу пісню: «Ми підемо, де трави похилі».

Потім з'явилася на сцені група молодих гарних дівчаток-пластунск, які виконали танець «Волошки». Виконання цього танку було справді дуже гарне й приємне.

Потім жіночий хор Манчестерського Гуртка ОУЖ під диригентурою пані Марії Цебрій відспівав дві пісні: «По садочку ходжу» і «Мати зі сином» на слова В. Симоненка.

Після цього знову з'явився на сцені ансамбль «Орлик» і протанцював енергійно, гарно, танець «Гопак».

Фінальною точкою концертної програми був поновний виступ хору «Гомін», який проспівав ще три пісні: «Та болять ручки», «Човник хитається» і «Сонце низенько». Ці пісні, як заповіда пані М. Капустинська, чоловічий хор виконав спеціально для пань. І справді жінки тими піснями були захоплені так, що навіть кидали на сцену квіти і домагалися повторення тих пісень.

І накінець пані А. Остапюк попросила всіх виконавців програми концерту на сцену і виступила із заключним словом, дякуючи Централі СФУЖО, а саме: пані Ірині Павликовській і д-р Наталії Пазуняк. Потім ще подякувала всім делегаткам, манчестерській громаді та місцевому гуртку ОУЖ і накінець подякувала всім учасникам концертної програми і всім присутнім.

Ювілейний концерт, улаштований з нагоди 25-річчя існування СФУЖО й ОУЖ, закінчився співом українського національного славня.

18-го червня. Понеділок. Вчора ми прийшли до свого готелю о годині 10-ій вечора. Сьогодні вранці о годині 7.30 ми вже збиралися в дорогу, як ось поснідали, розраховалися за готель, викли-

кали таксі та й поїхали до залізничної станції. О годині 8-ій сіли ми в потяг і поїхали до міста Лідсу, а о годині 10-ій ми вже були в цьому місті, взяли таксі і поїхали додому. О годині 10.30 ранку ми вже були в своєму »Затишку«.

В своїй хаті під дверима ми знайшли кілька листів, газет та журналів. І ось в одній з українських газет (»Укр. сл.«) за 17-го червня ц. р. на першій сторінці надруковано таке: »Президія Наукового Товариства ім. Шевченка в Європі із сумом повідомляє своїх Членів і Українське Громадянство, що в п'ятницю 8-го червня 1973 року, відійшла у вічність на 90-му році життя сл. п. проф. д-р Наталія Полонська-Василенко — визначний український історик та наукова й педагогічна діячка...«

О, так, про цю сумну подію ми вже чули минулої п'ятниці в Манчестері. Смерть проф. д-р Н. Полонської-Василенко — це велика втрата для всіх нас тут, на чужині суцхих, а особливо для нас з дружиною, бож шановна пані Наталія Дмитрівна Полонська-Василенко була нашим добрим приятелем. Слава про неї буде вічна!

Зараз уже година 6-та по полудні. Ми з дружиною відпочиваємо, бож завтра вже треба йти до праці.

19-го червня. Вівторок. Сьогодні ми вже були в бібліотеці і працювали. Роботи маємо багато, бож коли йдемо на відпустку, то нас ніхто не заступає, а тому ми завжди в таких випадках маємо багато праці.

Увечері, коли ми повернулися з праці, то вдома застали листа від Товариства для вивчення народного життя (Society for Folk Life Studies). В цьому листі написано про те, що річна конференція цієї організації буде тривати від 6-го до 10-го вересня ц. р. в місті Норвіч.

О, так, на ту конференцію ми з дружиною поїдемо. Я є дійсним членом цієї організації, бож це організація британських етнологів (етнографів). Ми їздимо на ті конференції кожного року і там завжди є багато цікавого для нас.

21-го червня. Четвер. Ранком поштар дав мені листа від Івана Манила. Лист писаний 17-го червня ц. р. Наш поет-байкар описує, як він там в США має пасіку, плекає бджіл і збирає »врожай« меду. Ось читаю про це в листі: »...насадив різних дерев, винограда, малини, розвів пасіку... Оце почав збирати »врожай«. З перших трьох триповерхових вуликів набрав багато першоякісного меду! Мед, як сонце, як золото, ніби пахне рідним степом. Я сиджу годинами між бджолами і пишу:

На пасіці мій день здається раєм,
Бринить бджолиний бубон, мов на бій.
Моє життя поволі тут минає
У тихій гавані безжурній, голубій«.

(Далі буде)

Іван ЛЕВАДНИЙ

МИХАЙЛО СТАРИЦЬКИЙ І УКРАЇНСЬКИЙ ТЕАТР

Славний український письменник, поет і драматург, обдарований в різних літературних жанрах Михайло Старицький своєю відданістю національній справі, любов'ю до рідного народу й невтомною патріотичною працею для його добра залишив по собі вдячну пам'ять і пошану. Його п'єси і тепер виставляються на Україні та поза її межами, де живуть українці.

Народжений 14 грудня 1840 року Старицький, який вчився разом з Миколою Лисенком, рано розпочав свою творчу діяльність. Ще учнем середньої школи думав він разом з Лисенком створити оперу «Гаркуша» і вже почав працювати над лібреттом, але той творчий задум так і залишився нездійснений.

Вірші його своєю мелодійністю і музичністю переверщували твори всіх тогочасних українських поетів. У них бриніли громадські мотиви. Автор оспівував свободу і закликав до боротьби за неї, наголошував любов до рідного краю і знедоленого народу, вказував, що той знає як вмирати, хто знає як любити свого брата. Сповнені патріотичних звучань поезії «До молоді», «Поету», «На новий рік», «Нива», «Занадто вже» розкривають переконання автора, що без мучеництва не можна служити для добра. В оповитих красою ліричних віршах «На озері», «Виклик», «Сльоза», «Перед труною» з великим почуттям зображені переживання людини, нерозривно пов'язані з долею поневоленого народу.

У своїй поетичній творчості Старицький чимало розвинув літературну українську мову і збагатив її лексику, запровадив нові слова як «бойовище», «байдужість», «потужний», «чарівливий», що здобули широке розповсюдження. Збагаченню мови сприяли і переклади Старицького з чужих літератур, зокрема з Шекспіра і Байрона. Корону цих перекладів був «Гамлет», у цілості перекладений на українську мову.

Але найбільшої слави здобув Старицький як драматург і театральний діяч. Писати п'єси почав він також рано. В 1860-их роках з'являється його мелодрама «Панське болото» про стосунки інтелігенції і народу. Цей твір став прекрасною сценічною ілюстрацією до Шевченкової поезії «Якби ви знали, паничі» і в театральних образах розкрив закладені в ній ідеї.

Свої театральні здібності виявив Старицький у 70-их роках, коли працював в аматорському гуртку в Києві. З 1872 року він, Лисенко і аматори мали осідок у родині Ліндскорсів, де розвинули жваву діяльність.

Старицький пише новий драматичний твір «В темряві», змальовуючи сільське життя з його боротьбою на соціальному ґрунті. За

ним слідує «Ой, не ходи, Грицю, та на вечорниці» на подібну тему, далі «Зимовий вечір».

Так само переробляє Старицький для театру різні повісті та оповідання. Переробив він теж малосценічну комедію «До мирового» Глібова на «Як ковбаса та чарка, то минеться й сварка».

Разом з Лисенком створює Старицький оперу «Різдвяна ніч» за Гоголем, виставлену в 1874 році в Києві з величезним успіхом. Лібретто належало Старицькому, а музика — Лисенкові. «Ця вистава була якимсь національним торжеством. Привітано п'єсу глядачами з ентузіазмом — і п'єса того заслуговувала», писала мати Лесі Українки, письменниця Олена Пчілка про прем'єру «Різдвяної ночі» в Києві.

В 1875 році Старицький переробив комедію «Чорноморський побит» Кухаренка на оперету «Чорноморці», музику до якої написав Лисенко. Далі з'являється «Циганка Аза». Він переробляє комедію «На Кожум'яках» Нечуя-Левицького на «За двома зайцями», що мають великий успіх, «Лимерівну» і «Перемудрив» Панааса Мирного, друга з яких дістає назву «Крути та не перекручуй», «Світову річ» Олени Пчілки, «Ніч під Івана Купала» Шабельської, пише лібретто для опери «Утоплена» Лисенка і «Сорочинський ярмарок» Грото-Сліпиковського.

Найкращою частиною драматургії Старицького були його історичні драми «Богдан Хмельницький», «Оборона Буші», «Маруся Богуславка», «Остання ніч», «Юрко Довбуш» з гарними монологами, висловленими у звучних віршах, де в напружено-героїчних обставинах виведені могутні велетенські постаті широко і всебічно окреслених героїв.

Приклонник романтизму і мелодрами, яку він злагіднював побутовим характером своєї творчої уяви, Старицький був найяскравішим представником цього жанру на Україну, коли на Заході мелодрама вже відживала свій вік. Влучно зазначив Дмитро Антонович, що в світовому ланцюгу історично-мелодраматичних письменників — Мюссе, Гюго, Грільпарцера, Толстого останньою завершуючою ланкою був Старицький.

Не уникав він і прози, на спілку зі своєю молодшою донькою Людмилою написав історичний роман «Перед бурею».

Як антрепренер, Старицький виступав у 1883-1891 і 1898-1899 рр. Очоливши український театр, в якому раніше вже грали Марія Заньковецька і Максимович, а тепер увійшли Ганна Затиркевич-Карпінська, Панас Саксаганський, Карпенко-Карий, — Старицький розпочав вистави 3-го серпня 1883 року в Одесі, далі цей театр виступав у Миколаєві, Єлисаветграді, Києві, Житомирі і закінчив свій сезон на Різдво в Одесі. Коли театр поділився, у Старицького залишились Боярська, Орлик, Манько, Касиненко та ряд інших тоді знаних артистів.

Розглядаючи свою працю як жертвенне служіння народові, Старицький безкорисно вклав свої власні немалі достатки для розбу-

дови театру й підніс його рівень на небувалу височінь. При поставі побутових п'єс він намагався найповніше розкрити в них красу українського краєвиду, підкреслював цікаві етнографічні деталі, виготовляв до кожної вистави розкішні декорації і багаті вбрання, мав власний хор і оркестру, давав акторам найвищі платні з усіх які одержували в українських театрах.

Основною засадою Старицького як режисера-постановника було дбати насамперед про зовнішню красу й принадність кожної постанови. Як режисер, він домінував над усіма іншими складовими частинами театрального видовища. Масові сцени панували в нього над діалогами. Навіть складні для режисерського розв'язання ансамблі і хори виводив він надзвичайно вдало, завжди вмів розташувати акторів, хористів і статистів композиційно гарно і тим досягав найбільшого ефекту й враження.

Подорож театру Старицького в 1884 до Петербургу була тріумфом українського сценічного мистецтва, вона показала наскільки вище стоїть воно від російського побутового театру.

Крім безперечно режисерського таланту Старицький відзначався і як прекрасний естрадний декламатор та незрівняний майстер мистецького читання.

У своїй праці він зустрічав великі труднощі та перешкоди збоку російської адміністрації і цензури. Його один із ранніх найкращих творів, драма «Панське болото», видрукована під назвою «Не судилось» була заборонена до постанови й лише в зіпсованій редакції, під зміненою назвою «Не так сталося як бажалося», врешті дістала дозвіл цензури.

Видрукована у львівській «Зорі» п'єса «В темряві» також без сумніву, була б заборонена, але Старицький передбачливо дописав сцену, в якій вихваляв московського урядовця — земського начальника й таким чином дістав дозвіл, — а поставив звичайно, — без тієї вимушеної сцени.

Трагедію «Богдан Хмельницький» дозволили поставити під умовою внесення цілої низки змін та дописання апотеози «Переяславська рада», яка за задумом і побудовою твору була зовсім не на місці.

Історичну драму «Оборона Буші» сім років не дозволяли ставити й дозволили лише в 1906 році після проголошення маніфесту про демократичні свободи в Росії. Оперета «Цар Горох», що була сатирою на царя Олександра III і Победоносцева, взагалі не виставлялась.

Драматургічна й театральна діяльність Старицького та інших корифеїв у тогочасних обставинах заборони українського друкованого слова й майже суцільної неписьменності селянства відіграла величезну політичну й національно-культурну роль, збуджуючи свідомість широких народніх мас, розкривала перед ними історичні сторінки славного минулого України, порівнювала його з невідрадним сучасним і давала змогу переконатись, що лише в боротьбі з поневолювачами здобуде український нарід кращу долю.

У своїй праці Старицький знаходив широку підтримку серед членів своєї родини. Йому активно допомагала в антрепренерській праці його дружина Софія, сестра Миколи Лисенка, яка крім того виступала і на сцені, як артистка-аматорка. Старша донька Марія провадила музично-драматичну школу Лисенка в Києві, звідки вийшло багато талановитих виконавців. Молодша донька Людмила, наслідуючи батька, писала поезії, перекладала Гайне, створила драми «Останній сніп», «Гетьман Дорошенко», «Іван Мазепа», «Богдан Хмельницький», «Милість Божа» і разом з батьком — роман «Перед бурею». На сцені вона успішно виконувала веселі дівочі ролі.

Помер Старицький 27-го квітня 1904 року, але його твори залишились у репертуарі українських театрів. Їх ставили різні пересувні театри і самодіяльні гуртки у Східній і Західній Україні. Над Дніпром пописувались у п'єсах Старицького Марія Заньковецька, Микола Садовський, Панас Саксаганський, Ганна Затиркевич-Карпінська, а в Галичині Катерина Рубчакова.

Не забували Старицького і українці-вояки навіть у полоні під час Першої світової війни і в 1916 р. в таборі військовополонених у Раштаті виставляли «Зимовий вечір». За часів нашої державности в національному театрі в Києві йшла «Оборона Буші», вірш «До молоді» запалював юнаків, що пішли в бій під Крутами.

Численні п'єси та історичні драми Старицького виставлялись у театрі Садовського і Саксаганського поки цей театр існував, а також на сценах стаціонарних театрів Наддніпрянської України і в пересуваних театрах Галичини.

Напередодні Другої світової війни, в сезоні 1940-41 року Академічний театр ім. Івана Франка в Києві показав «Марусю Богуславку», при чому критика відзначила, що своїми мистецькими якостями цей твір не поступається перед історично-романтичними драмами Гюґо.

Своею відданою працею і талановитою творчістю Михайло Старицький забезпечив собі невмирущість і світлі згадки всього українського народу.

ІНФОРМАЦІЯ РЕДАКЦІЇ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»

Саме під час закінчування друкування цього першого числа нашого журналу за 1983 рік, Редакція «В.Ш.» одержала від УЦІС Становище Проводу революційної ОУН у справі 60-річчя ганебного існування російської колоніальної імперії у формі СРСР, що його ми вже не змогли надрукувати в цьому числі. Це Становище Проводу ОУН появиться в другому числі нашого журналу, яке вийде з друку в січні 1983 року.

Роман КУХАР

ПОВІСТЬ ПРО ТЕ, ЩО ВІДІЙШЛО

О. Михайлів: ЛИСОВИЧІ. Хроніка галицького приходства. Обкладинка й ілюстрації Едварда Козака. Видання Українського Літературно-Мистецького Клубу в Нью-Йорку, 1980, стор. 119. Ціна 4 дол.

У своєму творі «Лисовичі» автор О. Михайлів виявив (ред. Орест Питляр) показний літературний хист і вроджену розповідну здібність. Він і не думає вдаватись до «ліценції поетики», чи по-філософськи осмисленого задуму, а рівною, добре обдуманого й як слід здійсненою, сливе класичною у своїй простоті, методом передачі нанизують рядок за рядком, сторінку за сторінкою, розділ за розділом пастелеве намисто в мереживо хоч і звичайних, проте не трафаретних подій свого дитинства й юності, проведених у галицькому приходстві.

Авторові можна в усьому «на слово» повірити, бо він не «героїзує» своїх постатей, зокрема головної особи хроніки, Ігоря, нічого в ній не перебільшує, не згущує красок для більшого ефекту, ані не займається нічим справді небуденним. Його естетичному вподобанню й тонкому психологічному вичуттю треба завдячувати, що розповідь довкола «звичайного» не переходить у «банальне». За стилем можна б хроніку сприйняти як реалістичний твір, бо й розповідь пливе спокійною, розміряною течією й події пересуваються там не з якоюсь бравурою весняної бурі, як дечия юність, чи мольовими визвуками трагедійного роду, на що насправді й настраює епілог розповіді.

За вихідні позиції у своєму задумі хроніки галицького приходства стають авторові деякі напрямки того ж характеру в українській літературі, при чому ні ідеалізація приходського життя Богдана Лепкого, а тим паче сатиричне навітлення галицького священика Лесем Мартовичем йому не особливо промовляють. Чи не найбільш схильний він до реалістичного зображення священичої сім'ї, як у випадку сімейної хроніки на східно-подільському терені «Люборацьких» А. Свидницького.

В «Лисовичах» малює О. Михайлів оригінальну картину може трохи приспаного в загально-національному розумінні, а все ж по-родинному оживленого народницького побуту в домі пан-отця Михайла Корчина й їмості Марії (що, типово, домінує дома) на нашій міжвоєнній провінції. Життя їхнє й їхніх родин прокочується від ілюзорного достатку до господарської руїни, від сповидного спокою мирних часів до катастрофи воєнного періоду, не без криз безробіття й апатії між обидвома світовими війнами.

На тлі суспільної бездіяльності серед наших інтелігентських прошарків на селі в тій початковій дсбі національного відродження позитивно вирізняються декілька з-поміж постатей твору, з центральним героєм, Ігорем Пекарем. Та він, його своячка Марта Корчин і її чоловік Дмитро Чапля, назагал в ідейній меншості в їхньому «обивательсько-консервативному оточенні й на них члени родини дивляться здебільш із неприхованою поблажливістю. А втім, світ той поволі відми-

рав, відходив неминуче в небуття, поступаючись новій, конструктивнішій громадській думці й потребі активізації суспільної дії. Вихор передвоєнного часу й хуртовина, що згодом знялася, занесли зміни в поглядах людей одного сімейного хову й подекуди вирівняли їхні суперечливі світогляди. Зріст суспільної свідомости особливо проявився серед простих жителів села, підкріплених культурною, політичною й спортивною діяльністю серед них таких людей як Чапля, Ігор тощо, проте неfortunний оборот національного здвигу не дав українському селу розгорнути крил на всю широчінь.

В цілому, О. Михайлів вніс новий цінний причинок до тематики нашої еміграційної літератури, здобувшись на добру документацію даного відтинку часу в галицькому приходстві, зразкову характеристику дійових осіб і чітке видвиження проросту пробойових ідей в суспільстві у своєму замітному літературному здобутку — «Лисовичі».

УВАГА!

УВАГА!

КНИЖКА ПОЕЗІЙ З УКРАЇНИ

ВАСИЛЬ С Т У С

(32-річний поет, літературний критик, публіцист — з Києва)

ЗИМОВІ ДЕРЕВА

перша книга поезій, 206 сторінок

Книжка появилася вперше друком у Видавництві
«Література і Мистецтво».

Ціна в твердій, полотняній обкладинці й мистецькій обгортці,
разом із поштовою пересилкою:

США і Канада — 6.00 дол.; Австралія — 5.00 дол.; Англія — 2.00 ф.; Німеччина — 14 н.м.; Бельгія — 200 б.фр.; Франція — 20 ф.фр.; Австрія — 100 шил.; Еспанія — 220 пез.; Бразилія — 7 нов. круз.; Аргентина — 1000 пез.

Замовлення слати на адресу:

Ukrainian Publishers Ltd.,
200, Liverpool Road,
London, N1 1LF.

Дня 16-го березня 1981 р., несподівано відійшов у Вічність сл. п. **Іван ШОГАН**.

Покійний народився 29-го червня 1921 р., в селі Свидник, р-н Турка, Західня Україна, дуже лагідної вдачі, любитель української музики. Довголітній член СУБ-у й УТК в Ковентрі та глибоко віруючий християнин — член Помісної Української Католицької Церкви. Завжди жертковний на різні українські національні потреби.

Похоронений на цвинтарі Голбрукс в Ковентрі. Похоронного чину довершив о. крилошанин Микола Матичак, 24 березня 1981 р. при великій участі українського громадянства.

Своєю останньою волею Покійний **Іван ШОГАН** залишив усе своє майно в сумі £23,367.22 на такі цілі:

на Фонд Оборони України — £21,030.50
на Помісну Українську Католицьку Церкву — £ 2,336.72

Свої заощадження покійний **Іван ШОГАН** віддав до розпорядимости Проводу ОУН і Українській Патріяршій Церкві.

ВІЧНА ЙОМУ ПАМ'ЯТЬ!

ПОЖЕРТВИ НА ФОНД ОБОРОНИ УКРАЇНИ — Список ч. 20 (Велика Британія)

Відділ СУБ і УТК Галіфакс: жовтень 1980 — £200; грудень 1980 — £200; серпень 1982 — £200. Попередні пожертви £1550. Разом £2.150 £ 600.00
УТК «Дніпро» Манчестер: січень 1981 — £250; лютий 1982 — £250. Попередні пожертви £1400. Разом £1900. . . . £ 500.00
д-г Буйний — Манчестер £1000.00
Василь Мотольянець — Фелікстов: грудень 1980 — £100; травень 1981 — £100; вересень 1981 — £100; грудень 1981 — £100; жовтень 1982 — £100. Попередні пожертви — £300. Разом £800. £ 500.00
Відділ СУБ Едінбург (Раніше £800. Разом £1100) £ 300.00
Михайло і Катрін Макогін — Кіхлі £ 200.00

Сл. п. Іван ШОГАН

УТК »Калина« — Данді (Раніше £350. Разом £500).	£ 150.00
УТК »Верховина« — Каннок	£ 150.00
Петро Любінський — Фелікстов	£ 150.00
о. Крилошанин Микола Матичак — Галіфакс (Раніше £50. Разом — £150)	£ 100.00
М. Путар — Кройдон (Раніше £200. Разом £300)	£ 100.00
Микола Грицяк — Фелікстов (Раніше £200. Разом £300)	£ 100.00
Відділ СУБ Колчестер-Челмсфорд (Раніше £300. Разом £400)	£ 100.00
І. Щепанівський — Олдгам (Раніше £100. Разом £200)	£ 100.00
Гурток ОУЖ в Олдгамі (Раніше £90. Разом £190)	£ 100.00
Петро Вербюк — Рочестер (Раніше £60. Разом £160)	£ 100.00
С. Стрільбицький — Фелікстов (Раніше £200. Разом £300)	£ 100.00
І. Б. Воронка — Манчестер (Раніше £100. Разом £200)	£ 100.00
Степан і Анна Тиш — Олдгам	£ 100.00
Михайло Ільків — Едінбург (Раніше £50. Разом £150)	£ 100.00
М. Т. — Едінбург	£ 100.00
Петро Кухтар — Буртон (Раніше £78. Разом £148)	£ 70.00
Микола і Марія Чіх — Лій	£ 50.00
УТК »Дністер« — Волтгам Крсс	£ 50.00
»Невгадаеш« — Бедфорд	£ 50.00
Пилип Пелех — Аштон (Раніше £50. Разом £100)	£ 50.00
Зенон Луцанець — Рочдейл (Раніше £50. Разом £100)	£ 50.00
М. Катеринюк — Рочдейл (Раніше £50. Разом £100)	£ 50.00
Михайло Кузів — Рочдейл	£ 50.00
Микола Щупляк — Лестер (Раніше £50. Разом £100)	£ 50.00
Василь Дубіль — Кіхлі (Раніше £100. Разом £150)	£ 50.00
Омелян Обухівський — Олдгам	£ 50.00
Василь Мандрика — Едінбург (Раніше £50. Разом £100)	£ 50.00
Симсн Бутрей — Салфорд (Раніше £130. Разом £180)	£ 50.00
Юліян Заблоцький — Лондон (Раніше £230. Разом £280)	£ 50.00
Анна Наливайко — Воррінгтон (Раніше £100. Разом £135)	£ 35.00
Володимир Гадьо — Блякбурн	£ 30.00
Діонізій Мельник — Рочдейл (Раніше £20. Разом £50)	£ 30.00
Богдан Микитин — Манчестер (Раніше £25. Разом £50)	£ 25.00
Михайло Кривінський — Лестер (Раніше £100. Разом £125)	£ 25.00
Степан і Анна Тиш — Олдгам (Раніше £100. Разом £125)	£ 25.00
Григорій Гнатюк — Рочдейл (Раніше £75. Разом £100)	£ 25.00
Мирон Петрик — Ковентрі (Раніше £200. Разом £225)	£ 25.00
Богдан Дедів — Болтон	£ 25.00
Марія Гес — Болтон (Раніше £100. Разом £120)	£ 20.00
Степан Оревчук — Лондон (Раніше £25. Разом £45)	£ 20.00
Андрій Шологін — Лестер (Раніше £25. Разом £45)	£ 20.00
Іян Гілл — Лій (Раніше £25. Разом £45)	£ 20.00
І. Кей — Ковентрі (Раніше £10. Разом £30)	£ 20.00
Микола Андрусишин — Ноттінггам	£ 15.00
Павло Шандрович — Редінг (Раніше £10. Разом £25)	£ 15.00
Зенон Цюпка — Лампей, Валія (Раніше £50. Разом £60)	£ 10.00
Михайло Буца — Брадфорд	£ 10.00
З. Зорик — Міддлсборо	£ 10.00
Павло Пістун — Лій	£ 10.00
Микита Загородний — Рочдейл	£ 10.00

Лев Парацій — Мексборо (Раніше £10. Разом £20)	£ 10.00
Іван Токарик — Олдгам (Раніше £100. Разом £110)	£ 10.00
Лев Пасічинський — Лондон (Раніше £10. Разом £20)	£ 10.00
Д. Турчин — Інвернесс (Раніше £43. Разом £53)	£ 10.00
М. Дискурсський — Норіч	£ 5.50
М. Гладкий — Ньюкасл он Тайн	£ 5.00
Гаврило Удуд — Ноттінггам	£ 5.00
О. Яхницький — Лондон	£ 5.00
Пані С. Янулік — Чешір	£ 5.00
Василь Романович — Воррінгтон (Раніше £265. Разом £270)	£ 5.00
Петро Жук — Сомерсет (Раніше £8. Разом £11)	£ 3.00

ПОЖЕРТВИ НА ФОНД ОБОРОНИ УКРАЇНИ — Список ч. 21

(З різних нагод)

З нагоди вінчання Анни Марії Безкоровайної з Сінаном Козозуль, в липні 1980 р., в Брадфордї, частину збірки у сумі £20.00 призначено на Фонд Оборони України.

З нагоди вінчання Анни, дочки Михайла і Антонієти Гавкалюк з Михайлом, сином Ярослава і Рози Мандибуре, в серпні 1980 р. в Галіфаксі, частину збірки в сумі £70.80 призначено на Фонд Оборони України.

З нагоди вінчання Богдана Федечка з Анною Саляник з Кіхлей, в серпні 1980 р., на весільному прийнятті зібрано суму £92.60, яку повністю передано на Фонд Оборони України.

З весілля молодої пари Люби Дмитрик і Андрія Савчина, в серпні 1980 р., зібрану суму £26.00 передано на Фонд Оборони України.

З нагоди вінчання Люби Смага (Манчестер) і Богдана Майбороди (Рочдейл), в серпні 1980 р., молода пара пожертвувала на Фонд Оборони України £30.00.

Під час весільного прийняття молодої пари Б. Борщ з Бері складено суму £26.50 на Фонд Оборони України.

Під час зустрічі односельчан — Жизномирців з родиною Климів із Торонта, Канада, яка мала місце у Тодмордені, в серпні 1980 р., присутні жертвували на Фонд Оборони України £30.00.

З вінчання дочки п-ва Стасюк із сином п-ва Циктор, яке відбулося в серпні 1980 р., присутні склали на Фонд Оборони України £50.00.

На весільному прийнятті молодої пари Ігора Мадилюса з Бедфорду і Ярослави-Любомири Нагайло з Волвергемптону, у вересні 1980 року, частину збірки в сумі £85.00 призначено на Фонд Оборони України.

Надвишку з Святочної Академії у 30-ліття геройської смерти сл. п. ген.-хор. Романа Шухевича-Чупринки, яка відбулася дня 13 вересня 1980 р., в Люто, передано суму £20.00 на Фонд Оборони України.

На весільному прийнятті молодої пари Богдана Климишин та Івети Пріглей, в листопаді 1980 р., в Ковентрі, переведено збірку, частину якої в сумі £30.00 передано на Фонд Оборони України.

На прийнятті з нагоди уродин п. Григорія Борик з Кіхлей, яке відбулося в листопаді 1980 р., присутні склали на ФОУ суму £28.00.

На прийнятті у п-ва Миколи і Марії Сидор з Волвергемптону, з нагоди Золотого Ювілею подружнього життя, зібрано суму £20.00.

Гурток ОУЖ в Аштонї, відзначив 10-ту річницю смерти сл. п. Алли Горської, в грудні 1980 р., і з цієї нагоди членки ОУЖ склали скромні пожертви в сумі £11.15 на Фонд Оборони України.

На весіллі панни Стефанії Пелехатої із п. Василем Стефанюком, яке відбулося в грудні 1980 р. в Брадфордї, за згодою молодої пари присутні склали на Фонд Оборони України суму £52.00.

Зі Срібного Ювілею подружнього життя п-во М. М. Саляник з Кіхлей переслали на Фонд Оборони України суму £10.00.

На прийняттю влаштованому 8. 2. 1981 р., у зв'язку з переходом на емеритуру п. Пилипа Пелеха в Аштонї, присутні склали на Фонд Оборони України £39.50.

З гостинного прийняття у п. Пилипа Савків з нагоди переходу на емеритуру присутні склали на Фонд Оборони України £23.30.

Відзначаючи Срібний Ювілей подружнього життя п-ва Марії та Івана Мудрий з Глостеру, присутні склали на Фонд Оборони України £20.40.

На прийняттю з нагоди 21-ої річниці з дня народження п-ни Марійки Зварич переведено між присутніми збірку на різні цілі. Частину збірки в сумі £5.00 передано на Фонд Оборони України.

Під час весільного прийняття з нагоди вінчання Анни Паньків із Михайлом Драпаном в травні 1981 р. (Гаддерсфілд), переведено збірку між присутніми, частину якої в сумі £20.00 передано на ФОУкраїни.

В день уродин п. Михайло Захарків з Кіхлей улаштував прийняття 9. 5. 1981 р. для близьких знайомих та односельців. З цієї нагоди переведено збірку, частину якої в сумі £15.00 передано на ФОУкраїни.

Відзначаючи 35-ліття існування Відділу СУБ в Лїй, в червні 1981 р., призначено £10.00 на ФОУкраїни.

З нагоди хрищення Андрїї, донечки п-ва Шумських з Болтону, присутні гості склали пожертви на різні цілі. З цього £20.00 на ФОУкраїни.

Під час весільного прийняття у п-ва Терещук з Стокпорту переведено збірку, частину якої в сумі £26.00 передано на ФОУкраїни.

Надвишку з окружного Ювілейного відзначення 40-ліття Акту 30 червня 1941 р., яке відбулося в липні 1981 р. в Брадфордї, передано £30.00 на Фонд Оборони України.

Під час весільного прийняття Соні Збіглої та Кристофа Стїдт в серпні 1981 р., в Глостерї, переведено збірку, частину якої в сумі £10.00 передано на Фонд Оборони України.

З весільного прийняття Марії Меленів і Миколи Джуля в Ковентрі, на Фонд Оборони України призначено £30.00.

Під час весільного прийняття з нагоди вінчання Ангелини Михайлишин і Михайла Бравн, в серпні 1981 р. в Ковентрі, присутні склали на Фонд Оборони України £25.00.

З нагоди вінчання молодої пари М. Прокопюка і Христини з Рашден, присутні склали пожертви на різні цілі, а в тому на ФОУ £5.00.

В суботу 14 листопада 1981 року звінчалася молода пара Олег і Єлисавета Смачило у церкві Всїх Святих у Болтонї. На весільному прийнятті присутні склали пожертви, частину якої в сумі £20.00 призначено на Фонд Оборони України.

Під час ювілейного прийняття з нагоди 30-ліття подружнього життя п-ва Михайла і Стефанії Буца в Брадфордї, в травні 1982 р., присутні склали £25.00 на Фонд Оборони України.

На весільному прийнятті у п-ва Івахів у Брадфордї, які одружили свого сина, переведено збірку на ФОУ, яка дала £20.00.

26 червня 1982 року в церкві св. Покрову в Рочдейлі, о. Михайло Дяченко звінчав молоду пару Богдана Матвійчука з Анною Широкий

з Олдгаму. На весільному прийнятті в Олдгамі переведено збірку, з якої суму £100.00 призначено на Фонд Оборони України.

З весілля Люсі Майборода і Степана Мороза, яке відбулося 24. 7. 1982 року в Манчестері, на ФОУ призначено £14.00.

Під час весільного прийняття у Лесі Стасюк з Лідс і Миколи Космірак з Галіфаксу, зібрано £18.00 на ФОУ України.

В день вінчання Ігора Щур з Евою Мельник, в липні 1982 р. в Болтоні, присутні склали £27.00 на Фонд Оборони України.

Добровільні датки зі Святочного Концерту у 40-річчя УПА, який відбувся у вересні 1982 р. в Едінбурзі, £20.00 призначено на ФОУ.

В день вінчання Ольги Дедів з Петром Кері, яке відбулося 18 вересня, 1982 року в Болтоні, присутні гості склали на Фонд Оборони України £57.50.

18 вересня 1982 р. в церкві св. Павла (Ковентрі) всч. о. крилошанин М. Матичак звінчав молоду пару Анну Шпук і Степана Климишина. На прийнятті з цієї нагоди переведено збірку, частину якої в сумі £40.00 передано на Фонд Оборони України.

Пан М. Пісковий з Ковентрі відмічуючи 71-ші роковини з дня народження, 14 жовтня 1982 року, призначив на ФОУ України £10.00.

ПОЖЕРТВИ НА ФОНД ОБОРОНИ УКРАЇНИ — Список ч. 22

(Різні посмертні задки, тризни і т. п.)

Під час поминальної тризни по сл. п. Петрові Критовичу, в липні 1980 р., в Карляйл, присутні склали £20.00.

Зі загальної збірки на тризні по сл. п. Олексі Кобра у Лінколні, у вересні 1980 р., на Фонд Оборони України передано £20.00.

Замість квітів на могилу сл. п. Івана Шумського з Діннінгтону, у вересні 1980 р., присутні на похоронах зложили на ФОУ £12.00.

Зі збірки на тризні по сл. п. Михайлі Желінському у Лідс, у вересні 1980 р., на ФОУ передано £28.00.

На похоронній тризні по сл. п. другові Осипові Циганові у Волвергамптоні, у вересні 1980 р., зібрано на ФОУ £50.00.

Замість квітів на могилу сл. п. Івана Карася, який упокоївся в Бозі 27. 10. 1980 р., біля Лестера, п. В. Буняк зложив на ФОУ £10.00.

З поминальної тризни по сл. п. Брониславові Бріль у Глостері, в листопаді 1980 р., призначено на ФОУ £20.00.

На похоронній тризні по сл. п. М. Рубінському з Манчестера, в грудні 1980 р., присутні склали на ФОУ £50.00.

З поминальної тризни по сл. п. Марії Федорович з Дарбі, в квітні 1981 р., передано на Фонд Оборони України суму £15.00.

Під час поминальної тризни по сл. п. І. Петровському, в Манчестері, в квітні 1981 р., за згодою Христини, дочки покійного, пп. Д. Литвин і В. Шаблівський перевели збірку між присутніми. Зібрану суму £60.00 передано на Фонд Оборони України.

Замість квітів на могилу сл. п. Степана Юника, Відділ СУБ Тодморден, пожертвував £10.00 на ФОУ; на поминальній тризні по Покійному в Бері, присутні склали на ту ж ціль £20.00.

З посвячення пам'ятника на могилі сл. п. Михайла Желінського в Лідс, друзі склали на ФОУ £18.00.

Під час поминальної тризни по сл. п. Теклі Ришкович, яка упокоїлася в Бозі 30 травня 1980 р., присутні склали пожертви на різні цілі, і частину збірки в сумі £10.00 передано на ФОУ.

Під час поминок по сл. п. Семкові Лебедь в Лінкольні, присутні склали £22.00 на ФОУ.

На тризні по сл. п. Степанові Ціцюрі в Брадфордї, в грудні 1981 р., присутні зложили на ФОУ £56.00.

На похоронній тризні по сл. п. Я. Мушанського в Манчестері, в січні 1982 р., за згодою Родини Покійного присутні склали пожертви на різні цілі, з яких £60.00 переказано на ФОУ.

Замість квітів на могилу сл. п. Петра Турти в Тодмордені, друзі склали суму £10.00 на Фонд Оборони України.

На поминальній тризні по сл. п. Михайлові Левчуку, яка відбулася 12 січня 1982 року в залі Відділу СУБ Брадфорд, присутні пожертвували на Фонд Оборони України суму £60.00.

Замість квітів на могилу сл. п. Михайла Левчука, родина Пиляків з Брадфорду, склала £15.00 на ФОУ.

Після похорону сл. п. Михайла Джуса 29 січня 1981 р. відбулася поминальна тризна під час якої переведено збірку на різні цілі. Частину збірки в сумі £57.59 передано на ФОУ.

Під час поминальної тризни по сл. п. Михайлі Ригаїлові в лютому 1982 р., в Брадфордї, переведено збірку на добродійні цілі, з якої £15.00 призначено на ФОУ.

Під час поминальної тризни по сл. п. Івані Раїнчику, яка відбулася у квітні 1982 р., в Брадфордї, переведено збірку на різні цілі, і частину якої в сумі £50.00 призначено на ФОУ.

Замість квітів на свіжу могилу сл. п. І. Раїнчука, друзі покійного склали суму £80.00 на ФОУ.

Замість квітів на свіжу могилу сл. п. Івана Фреїшина, який помер в травні 1982 р., в Грімзбі, друзі та приятелі Покійного (українці і англійці) склали £140.00 на цілі Українського Визвольного Фронту, себто на Фонд Оборони України.

З поминальної тризни по сл. п. Григорію Соколовському в Редінгу, призначено £10.00 на ФОУ.

Під час поминальної тризни по сл. п. Івані Раїнчуку, яка відбулася в серпні 1982 р., в Брадфордї, присутні склали £15.00 на ФОУ.

Під час поминальної тризни по сл. п. Іванові Сокальському в Осередку СУБ у Фелікстов, в жовтні 1982 р., в таборівій залі переведено збірку на добродійні цілі. Половину збірки в сумі £30.00 призначено на Фонд Оборони України.

Зі збірки на тризні по сл. п. Миколі Волощуківі на Фонд Оборони України передано £10.00.

Як нев'янучий вінок на свіжу могилу мого дорогого чоловіка сл. п. Степана Тиша, який упокоївся в Бозі дня 30-го жовтня 1982 р., складаю суму £50.00 на Фонд Оборони України. Дружина Анна, Олдгам.

Всім Молодим Парам бажаємо щасливого подружнього життя на радість їхнім Батькам; Ювілятам бажаємо кріпкого здоров'я і многих літ, маючи завжди на увазі обов'язок служіння Богові і Українському Народові; Померлим, дай Боже, царство небесне; а всім щедрим Жертводавцям наше щире й велике спасибі!

Канцелярія Президії СУВФ